T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (HADİS) ANABİLİM DALI

HÜKMÎ ŞEHİTLİKLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN TEDKÎKİ

Yükseklisans Tezi

Ufuk DAĞLIOĞLU

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (HADİS) ANABİLİM DALI

HÜKMÎ ŞEHİTLİKLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN TEDKÎKİ

Yükseklisans Tezi

Ufuk DAĞLIOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bünyamin ERUL

Ankara-2014

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (HADİS) ANABİLİM DALI

HÜKMÎ ŞEHİTLİKLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN TEDKÎKİ

Yükseklisans Tezi

Ufuk DAĞLIOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bünyamin ERUL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Bünyamin ERUL	…….
Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM	…….
Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM	…….

Tez Sınav Tarihi ……..

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (……/……/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Ufuk DAĞLIOĞLU

İmzası

……

İçindekiler

ÖNSÖZ IX

KISALTMALAR XI

GİRİŞ 1

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU: 1

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ: 1

C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI: 2

D. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: 4

BİRİNCİ BÖLÜM 10

HASTALIK VE ÇEŞİTLİ MUSİBETLER SEBEBİYLE HÜKMÎ ŞEHİTLİK İLE İLGİLİ RİVÂYETLER 10

A. HASTALIK VE ÇEŞİTLİ MUSİBETLER SEBEBİYLE ŞEHİTLİK 10

I. Ebû Hureyre Rivayeti 11

II. Ubâde b. Sâmit Rivayeti 16

III. Câbir b. Atîk Rivayeti 21

IV. Safvân b. Umeyye Rivayeti 25

V. Selmân el-Fârisî Rivayeti 27

VI. Abdullah b. Abbas Rivayeti 29

VII. Abdullah b. Amr Rivayeti 31

VIII. Amr b. Hafs Rivayeti 32

IX. Abdullah b. Mesûd Rivayeti 33

X. Rebî' el-Ensârî Rivâyeti 34

XI. Ebû Ubeyde b. Cerrâh Rivayeti 35

XII. Abdullah b. Selâm Rivayeti 36

XIII. Ebû Bekr b. Hafs b. Amr b. Sa'd Rivayeti 37

XIV. Râşid b. Hubeyş Rivayeti 38

XV. Sa'd b. Ebî Vakkas Rivayeti 39

XVI. Mesrûk Rivayeti 40

B. SADECE "TAUNDAN ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI" İLE İLGİLİ RİVAYETLER 40

I. Enes b. Mâlik Rivayeti 41
II. Safvân b. Umeyye Rivayeti 42
III. Hz. Âişe Rivayeti 43
C. "ZÂTİ'L-CENB"İN MÜSTAKİL OLARAK ZİKREDİLDİĞİ RİVAYETLER 43
I. Ukbe b. Âmir Rivayeti 44
D. SUDA BOĞULMANIN MÜSTAKİL OLARAK ZİKREDİLDİĞİ RİVAYETLER 44
I. Ebû Hureyre Rivayeti 45
E. "FÎ SEBÎLİLLAH" İFADELİ RİVAYETLER 46
I. Ukbe b. Âmir Rivayeti 46
II. Ebû Hureyre Rivayeti 48
III. Ebû Mâlik el-Eş'arî Rivayeti 49
IV. Abdullah b. Amr Rivayeti 50
V. Yahya b. Ebî Kesîr Rivayeti 51
F. BİNEĞİNDEN DÜŞÜP TE ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER 52
I. Ukbe b. Âmir Rivayeti 53
G. HASTA OLARAK ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER 54
I. Ebû Hureyre Rivayeti 54
H. MURÂBIT İKEN ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER 57
I. Ebû Hureyre ve Saffân b. Süleym Rivayeti 58
İKİNCİ BÖLÜM 61
MAL, CAN VE BAZI DEĞERLER SEBEBİYLE HÜKMÎ ŞEHİTLİK İLE İLGİLİ RİVÂYETLER 61
A. MALINI, CANINI VE VATANINI SAVUNURKEN ŞEHİTLİK 61
I. Abdullah b. Amr Rivayeti 61
II. Saîd b. Zeyd Rivayeti 66
III. Ebû Hureyre Rivayeti 73
IV. Abdullah b. Abbâs Rivayeti 74
V. Abdullah b. Ömer Rivayeti 77

VI. Ümmü Seleme Rivayeti 78
VII. Bureyde Rivayeti 79
VIII. Abdullah Rivayeti 80
IX. Abdullah b. Zübeyr Rivayeti 81
X. Ebû Mus'ab Rivayeti 82
XI. Hz. Ali Rivayeti 83
XII. Enes b. Mâlik Rivayeti 83
XIII. Amr b. Şuayb Rivayeti 84
XIV. Abdullah b. Âmir b. Kurayz ve Abdullah b. Zübeyr Rivayeti 85
XV. Süveyd b. Mukrin Rivayeti 86
XVI. Şeddâd b. Evs Rivayeti 87
XVII. Sa'd b. Ebî Vakkâs Rivayeti 87
XVIII. Câbir b. Abdullah Rivayeti 88
XIX. Ebû Sülâle es-Sülemî Rivayeti 88
XX. Ebû Ca'fer Rivayeti 89
B. BAZI SURE VE ÂYETLERİ OKUMAYA DEVAM EDERKEN ÖLENLERİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER 90
I. Ma'kil b. Yesâr Rivayeti 90
II. Enes b. Mâlik Rivayeti 91
C. İLİM TALEBESİNİN ÖLÜMÜNÜN ŞEHÂDET SAYILMASI 92
I. Ebû Hureyre ve Ebû Zer Rivayeti 92
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 110
ŞEHİT ECRİ ALANLARLA İLGİLİ RİVAYETLER VE HADİSLERİN ŞERHLERİ 110
A. "ŞEHİT ECRİ" İFADESİ YER ALAN HADİSLER 110
B. HADİSLERİN ŞERHİ 112
C. GÜNCEL FETVALAR 132
SONUÇ 136
KAYNAKÇA 148
ÖZET 156
ABSTRACT 157

TABLOLAR.....91 - 105

ÖNSÖZ

İslam'ın bidayetinden itibaren şehadet, müminlerin hepsi için en çok arzulanan hususların başında gelmiştir. Bu büyük makama kimileri nail olurken, kimilerinin de çok istedikleri halde kavuşamamaları, geride kalanlar için büyük bir mahzuniyet sebebi olmuştur. Bu durumun temel nedeni olarak İslâm dininin şehitliğe verdiği önem herkesin malumudur. Zira âyet ve hadislerde şehadetin faziletiyle şehitlerin mertebelerine sık sık vurgu yapıldığı ve dolayısıyla da şehadete sürekli teşvik edildiği aşikâr bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Bundan dolayıdır ki günümüz insanında da şehadet arzusunun canlı olduğu müşahede edilebilmektedir. Zira İslâm toplumunun geçen asırda, tüm İslâm coğrafyasında, sömürgeci - müstevli güçlere karşı mücadele verirken gösterdiği sayısız kahramanlıklar yanında, verdiği şehitler ve onların aziz hatıraları zihinlerdeki canlılığını hala koruyabilmektedir. Binaenaleyh şehitlerin torunları olan günümüz neslinde de şehitlik kavramı ve özlemi tazeliğini korumaya devam etmekte ve edecektir de. Ancak küffara karşı mukatelenin her zaman vaki olmayışı, mü'min zihinlerde hakiki şehit dışındaki diğer şehit sınıflarıyla ilgili sürekli bir meraka neden olmaktadır. Bu merakın giderilmesinde ise zaman zaman ilmî izahlar sadra şifa olurken, zaman zaman da kulaktan dolma bilgilerle yetinildiği görülmektedir.

Bu önemli konunun hadis kaynaklarına, tefsirlere, fıkhî mezheplere ve güncel fetvalara yansımalarının ele alınıp değerlendirilmesinde fayda görülmüştür.

Bu vesile ile tezin hazırlanmasında yoğun çalışmalarına rağmen bana zaman ayırma lütfunda bulunan ve kendisine başvurdukça yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Bünyamin Erul Bey'e, Prof. Dr. M. Hayri Kırbaşoğlu

Bey'e, maddi ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim ailem ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ufuk DAĞLIOĞLU;

Ankara, 2014

KISALTMALAR

b. : İbn

bkz. : Bakınız

Hz. : Hazreti

no: : Hadis numarası.

s. : Sayfa

(s.a.v.) : Sallallahu aleyhi ve sellem

(r.a.). : Radiallahu anhu

Ö. : Ölüm Tarihi

t.y. : Tarih yok

Yay. : Yayınları

y.y. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU:

Resulullah (s.a.v.) efendimizin şehit ve şehitlikle ilgili beyanlarından hükmî şehitlikle ilgili olanlarını ilk dönem kaynaklarda araştırmak tezimizin konusudur.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ:

Şehit ve şehadet kavramları, başta Yüce Rabbimizin Ku'rân-ı Hakîm'indeki "Allah yolunda öldürülenlere 'Ölüler' demeyin. Aslında onlar diridirler, fakat siz sezemezsiniz." (2/154.) ayeti ve benzer ayetlerde öneminin vurgulanmasının yanında Resulünün de özelde ashabına, genelde tüm ümmetine tanım ve beyanatıyla sürekli teşvikte bulunduğu bir husus olmuştur. Ümmet-i Muhammed de asırlar boyu bu yüce makama nail olabilme arzusu ile yanıp tutuşmuştur. Bu meyanda; şehitliğin önemi ve canlılığını koruyabilmesi için bir yandan eserler vücuta getirilirken diğer yandan da vaaz, nasihat ve sohbetlerle de bu konu sürekli gündemde tutulmuş olmasına rağmen; mevzu genelde "hakiki şehit" kapsamında ele alınagelmiştir. Bu çerçevede "hükmî şehit" diye tavsif edilen şehit sınıflarından pek de bahsedilmemektedir. Bizi böyle bir çalışmaya yönelten ana saik; böylesine önemli bir konuda yeterli ve derli toplu bir bilginin olmayışıdır. Biz, bu alanda daha şümullü bir bilgiyi ortaya koymak için, Resulullah (s.a.v.) efendimizin beyanlarında "şehit" olarak zikrettiği "hükmî şehit" sınıflarını ele almaya çalıştık. Bunu yaparken de özellikle konu ile ilgili tüm rivayetleri bir araya getirmeye gayret ettik.

Tezimizin asıl amacı, hükmî şehitlikle ilgili ele aldığımız rivayetlerin değişik versiyonlarını tahlil edebilmek ve bu şehit sınıflarının tespitini yapabilmektir.

C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI:

Konu ile ilgili tüm rivayetleri incelediğimizde, bazı şehit sınıflarının toplu halde ve belirli sayılarla verildiğine tanık olurken, kimi sınıfların da müstakilen zikredildiği fark edilmiştir. Ayrıca toplu halde zikredilen şehit sınıfları arasında da şehadet sebepleri açısından farklılıklar olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle öncelikle aynı konudaki şehit sınıflarını müstakil bölümler altında ele alınması uygun görülmüştür. Konumuzla ilgili rivayet ve hadisleri ele alınırken şöyle bir yol takip edilmiştir:

Konumuzla ilgili rivayetlerin çok oluşu sebebiyle rivayetler ele alınırken H. II. ve III. asırlara yer verilecek olup, ayrıca hükmî şehit sınıfları şematik tabloda araştırmacılara ışık tutması amacıyla gösterilecektir. Zira H. III. asır sonrası kaynaklardaki rivayetler daha zayıf olabilmektedir.

Birinci bölümde; hükmî şehitlikle ilgili rivayetlerin sekiz ana başlıkta yoğunlaştığı görüldüğünden hadisler sekiz ana başlıkta ele alınacaktır. Birinci gurup hadislerde "hastalık ve çeşitli musibetler sebebiyle şehit sayılanlar" kapsamındaki rivayetler ele alınacak olup, akabinde "Tâun, zâti'l-cenb ve suda boğulma" sebebiyle ölenlerle ilgili müstakil rivayetlere birinci grupla bağlantılı olmaları hasebiyle yer verilecektir. Ayrıca murâbıt yani sınırda nöbet beklerken ölenin şehitliği ile ilgili rivayetler de "hasta iken ölen" şehit sınıfıyla alakasından dolayı bu grupta değerlendirilecektir.

İkinci bölümde; "malını, canını ve vatanını korurken öldürülenler" ile ilgili rivayetlerle, "Kur'ân-ı Kerîm'den bazı âyet ve sureleri okumaya devam ederken ölenler"in yer aldığı rivayetlerin akabinde de "ilim talebesiyken ölen" ile ilgili

rivayetler tetkik edilecektir.

Her iki bölümdeki rivayetlerin isnadları, müelliflerin vefat tarihine göre kronolojik olarak sıralanacaktır. Her grupta hadis metinleri arasında ciddi farklılıklar olmadığı sürece en erken metin ya da metinlere yer verilecektir. Daha sonra farklı versiyonlarla ilgili isnad kritiği yapılarak metin analizine yer verilecektir.

Üçüncü bölümde, "şehit ecri " ifadesi yer alan hadislere yer verilerek bu hadislerin "hükmî şehitlik" ile ilgili rivayetlerle bir alakası olup olmadığı tesbiti yapılacaktır. Ayrıca bu bölümde, sadedinde olduğumuz hadislere "fıkhu'l-hadis" penceresinden bakarak konun gerek geçmişte fıkhî mezhebler cephesinden nasıl ele alındığına kısmen değinirken, gerekse de günümüz âlimlerinin, karşılaşılan asrî müşküller karşısında, bu meseleye nasıl baktıkları serd edilmeye çalışılacaktır.

Ayrıca hükmî şehitlikle alakalı rivayetlerin tefsir kaynaklarında yer alıp almadığı sorusunun yanında mevzu rivayetlere yer verilip verilmediği de araştırılacaktır.

Hadislerin doğru anlaşılabilmesi için de şerhlere yer verilecek olup, şerhler muhteva şerhi olarak ele alınacaktır. Gerekli görüldüğünde de açıklamalardan birine yer verilecek olup, benzer açıklamaların farklı şerhlerdeki izahları dipnotta belirtilecektir. Ayrıca şehit sınıflarından bazılarının güncellenebilmesi için gerekli izahata yer verilecektir.

Sonuç bölümünde, hadislerin genel bir değerlendirmesi yapılıp, rivayetlerde farklı sayılarla ifade edilen hükmî şehit sınıflarının tam sayısı tespit edilerek, konunun güncel boyutunun da kısmi bir kritiği yapılacaktır.

D. KAVRAMSAL ÇERÇEVE:

Tez konumuza geçmeden evvel; şehit ve şehâdet kavramları üzerinde durmamız konunun anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

شهيد:

"Şehide" fiilinden türeyen "şehîd" kelimesi hakkında lügatte şu tesbitlere yer verilmiştir:

"Şehîd" Allah'ın isimlerindendir. O'na "eş-Şehîd" denilmiştir. Zira "hiçbir şeyin O'nun ilminin dışında kalmamasından" dolayı bu ismi almıştır. "Şehîd" kelimesi hazır bulunan anlamında mübalağa ism-i fâil sigasıdır. Allah için mutlak ilim kastedilince "el-Alîm", batinî hususlara izafe edilince "el-Habîr", zahirî hususlara izafesinde ise "eş-Şehîd" ism-i celîlesi kullanılmaktadır. Nitekim O kıyamet gününde mahlûkâtına şâhit olacaktır. "eş-Şâhid" demek; bildiğini "beyan eden" demek olup şu ayet buna örnektir: **شهادَةُ بينِكم إذا حضر أَحدَكم الموتُ حين الوصية اثنان** Şehit kelimesinin çoğulu şuhedâ'dır. **أَشهد أَن لا إله إلا الله** demek, "biliyor ve beyan ediyorum ki Allah'tan başka ilah yoktur" demektir. **شَهِدَ الله أَنه لا إله إلا هو** ifadesinin anlamı ise "Allah kendinden başka hiçbir ilah olmadığını bildi, beyan etti." demektir. "Falanca filana şahid oldu." demek; "onu bizatihi müşahede etti, ona şahit oldu, onun yanında hazır bulundu." demektir.

الشهادة; şâhid olduğunu haber vermek demektir.

يومٌ مَشْهودٌ ; Yani yer ve gök ehlinin hazır bulunduğu gün demektir.

إنَّ قرآن الفجر كان مشهوداً ; Ayetindeki "meşhûd" kelimesi de aynı anlamdadır. Yani "Sabah namazında gece ve gündüz melekleri hazır bulunur." demektir.

المَشْهَدُ; İnsanların hazır bulunduğu yer demektir.

الشهادة واسْتُشْهِدَ ; "Şehit olarak öldü." demektir.

تَشَهَّدَ ; Yani şehâdeti talep etmek demektir. "Falanca şehit" demek; "O canlıdır." demektir. Nitekim Yüce Allah şehitler hakkında; " **ولا تحسبن الذين قُتِلوا في سبيل الله أَمواتاً بل أَحياءٌ عند ربهم"** "Allah yolunda öldürülenlere ölüler demeyin. Bilakis onlar Rableri katında diridirler." buyurarak bu gerçeği beyan etmiştir. Enbârî de (Ö. 577) "şehit" kelimesi hakkında "Allah ve meleklerinin onun cennetteki durumuna şâhit olmalarından dolayı bu ifade kullanılmıştır." şeklinde açıklama getirmiştir.[1]

Özetle şehit kelimesi "bilen, hazır bulunan, şâhit olan, beyan eden ve canlı olan" anlamlarını içermektedir.

Yüce kitabımız Kur'ân'da ise şehit ve şehitlikle ilgili olarak şu ayetlere rastlamaktayız:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ *(Bakara/154)*

2/154. Allah yolunda öldürülenlere "Ölüler" demeyin. Aslında onlar diridirler, fakat siz sezemezsiniz.

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ *(Âl-i İmrân/157)*

3/157. Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıklarından daha iyidir.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (169) فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ

[1] İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem el-Mısrî, **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut, ty. III. s. 238.

فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ*(Âl-i İmrân/169-170)*

3/169. Sakın, Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Aksine onlar diridirler, Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar. 170. Onlar, Allah'ın kendilerine verdiği nimetten dolayı sevinç içinde olup arkalarından henüz kendilerine katılmamış bulunanlar için de korku olmadığına ve onların da üzülmeyeceklerine sevinirler.

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا *(Nisâ/74)*

4/74. Öyleyse, dünya hayatına karşılık ahireti satın alanlar, Allah yolunda çarpışsınlar. Kim Allah yolunda çarpışırsa -ister öldürsün, ister galip gelsin- biz ona büyük bir ödül vereceğiz.

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا *(Nisâ/69)*

4/69. Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklerle, şehitlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştırlar.[2]

Görüldüğü üzere; Nisâ suresi 69. âyetin haricindeki âyetlerde doğrudan "şehit" kavramı değil de "Allah yolunda öldürülen" ifadesi yer almaktadır. Nisâ 69. âyetin tefsirlerine baktığımızda da kimi müfessirler "şehitlerin ruhlarının yeşil ya da beyaz bir kuş suretinde cennette dolaşması" hususunu ele alırken, [3] kimileri de "diriliş

[2] Âyetteki "şühedâ" kelimesi meâllerde "şehitler" ifadesiyle yer almasına karşın, Muhammed Esed'in meâlinde "hakikate (hayatlarıyla) şâhitlik yapanlar", Süleyman Ateş'inkinde ise "gerçeği söyleyen alimler" şeklinde yer almıştır.

[3] Bkz: Abdurrezzâk, Hemmâm b. Nâfi' el-Yemânî es-San'ânî, **Tefsîru'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1409, I. s. 385.

öncesi kabirlerinde Rableri tarafından verilen lezzetli cennet nimetlerinden tattıklarından" bahsetmişdir.[4] Bazıları "şühedâ şehit kelimesinin çoğulu olup, Allah yolunda öldürülenlere denir" açıklamasıyla yetinirken,[5] bazıları da "şehit düşenler" ifadesini tercih etmişlerdir.[6] Zeccâc (Ö. 311) ve Zemahşerî (Ö. 538) "şühedâ" kelimesine herhangi bir açıklama getirmemişlerdir.[7] Rağıb el-İsfehânî (Ö. 502) ise şühedâ kelimesini "her hangi bir şeyi delilleriyle bilenler" olarak tefsir etmiştir.[8]

Hadis-i şeriflerde ise "şehit" kavramının bizatihi kullanılmış olduğu görülmektedir. Kimi metinlerde "şehit" 'Allah yolunda ölen ve öldürülen' anlamında kullanılırken kiminde ise mukatele dışındaki bazı sebeplerle vefat edenler için kullanılmıştır.[9] Muhaddisler de bu rivayetlerden hareketle şehitleri hakiki şehit ve

[4] Bkz: Taberî, Muhammed b. Cerîr, **Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân**, Müessesetü'r- Risâle, h. 1420, III. s. 216.

[5] Bkz: Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan b. Beşîr el-Ezdî, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrût, h. 1423, I. s. 388; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003,V. s. 272.

[6] Nesefî, Ebu'l-Berakât Abdullah b. Muhammed, **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1988, III. s. 215.

[7] Bkz: Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. Seriyy, **Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu**, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1988, II. 73; Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr, **el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl,** Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, h. 1407, I. s. 531**.**

[8] Râğıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed, **Câmiu't-Tefâsîr**, Külliyyetü'l-Êdêb, Câmiatu Tanta, 1999, h. 1311, III. s. 1311.

[9] Bkz: Mâlik b. Enes, **Muvatta**, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Dımeşk, 1991, Cenâiz 36, I. 233, no: 554, II. 81, no: 301- 303, III. 295, no: 847; Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr, **Müsned,** Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., I. 96, no: 88, I. 407, no: 371; Saîd b. Mansûr, **Sünen**, ed-Dâru's-Selefiyye, Hindistan, 1982, Vasâyâ 17, I. 192, no: 595 - 596; İbn Ca'd, Ebû'l-Hasan Ali b. el-Ca'd b. Ubeyde el-Cevherî, **Müsned**, Müessesetü Nâdir, Beyrut, 1990, I. 256, no: 1698; İbn Râhûye, İshak b. İbrahim b. Mahled el-Hanzalî, **Müsned,** Mektebetü'l-İmân Medine, 1991, I. 84, no: 10, III. 743, no:1353, III. 761, no:1376; Ahmet b. Hanbel, **Müsned,** Müessese Kurtuba, Kahire, t.y., I. 201, no: 198, I. 399, no: 394, II. 62, no: 556, IV. 53, no: 1542, IV. 63, no: 1552, IV. 66, no: 1555 - 1565, VI. 17, no: 2643, XIII. 274, no: 6236, XIV. 62, no: 6524 - 6531- 6535 - 6628, XIV. 200, no: 6662; XVIII. 6735 - 6758, XVI. 489, no: 7947, XIV. 361, no: 9318, XXI. 388, no:10344, XXIV. 315, no: 14266, XXXV. 303, no: 16793, XLV. 87, no: 2194, XLIV. 499, no: 21006, XLVI. 174, no: 21628, XLI. 190, no: 21644 - 21719, XLVIII. 262, no: 22635, 51213, no: 24056, II. 28, no: 590, III. 173, no: 1628, III. 182, no: 1639 - 1642 - 1652, IV. 496, no: 2779, XII. 74, no: 6522, XII. 417, no: 6816 - 6828 - 6829 - 6922 - 6956, XII. 589, no: 7014, II. 600, no: 7030 - 7055, XIV. 50, no: 8298, XV 434, no: 9695, XXXVII. 360, no: 22685 - 22703 - 22784, XXXIX. 163, no: 23753; Buhârî, Ebû Abdullah

hükmî şehit olarak tasnif etmişlerdir. Bunlar;

a - Dünya ve ahiret şehitidir ki, bunlar küffarla harp ederken öldürülenlerdir. Yani hakikî şehit.

b - Dünya ahkâmı dışında kalan ahiret şehitidir. Yani Allah yolunda savaşırken hayatını kaybetmeyip farklı nedenlerle vefat edendir. [10] Bunlar hayatlarını savaş meydanında küffarla mukatele ederken kaybetmemelerine rağmen Hz.Peygamber tarafından şehit olarak tavsif edildikleri için "hükmî şehit" olarak kabul edilmişlerdir.

Tezimizde ele alacağımız şehit sınıfları işte bu gruptandır. Hümî şehitlikle ilgili daha geniş bilgi şerhler bölümünde ele alınacağı için bu kadarıyla yetinirken hakiki şehitlerle ilgili birkaç örnek vermemiz uygun olacaktır.

Muhammed b. İsmâîl**, el-Câmiu's-Sahîh**, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003, Cihâd 30, I. 63, no: 83, I. 121, no: 262, II. 469, no: 2049, III. 226, no: 2681, III. 235, no: 2726 - 2941, IV. 154, no: 3367; Müslim, İmâre 64, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahîh**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y. 1955, I. 75, no: 323, I. 87, no: 377 - 378, VI. 51, no: 5050, VII. 128, no: 6400; Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî**, Sünen**, Matbaa Mustafa el-Bâbî, y.y. 1952, Cenâiz 11, II. 317, no: 2501 - 2541 - 2543, III. 156, no: 3113 - 3114, Sünne 9, IV. 343, no: 4650 - 4773 - 4774**;** İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, **Sünen**, Dâru İhyâ-i Kütübi'l-Arabî, y.y. 1959, İmân 10, I. 159, no: 139, Hudûd 29, VIII. 102, no: 2678 - 2679 - 2680, VIII. 435, no: 2910 - 2911,; Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, **Sünen**, Matbaa Mustafa el-Bâbî, Mısır, y.y. 1952, Cenâiz 65, V. 312, no: 1338 - 1339 - 1340 - 1341, VI. 194, no: 1566, XII. 157, no: 3629, el-Hâris, Ebû Usâme et-Temîmî, **Müsned,** Merkez-u Hıdmeti's-Sünneti ve's-Sîreti, Medine, 1992, I. 309, no: 205, II. 660, no:636; Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Basrî, **Müsned,** Mektebetü'-l Ulûmi ve'l-Hikem, Medine, 1988, I. 366, no: 246, II. 56, no:398, IV. 109, no:1285; Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, **Sünen**, Dâru'l-Mektebeti'l-Arabiyye, Beyrut, 1991, Cihâd 47, I. 607, no: 1973 - 2080, II. 309, no: 3547 - 3548 - 3550 - 3552 - 3553 - 3554 - 3555 - 3556 - 3557 - 3558 - 3559, III. 18, no: 4349 - 4375, IV. 98, no: 6434 - 7527 - 7529, İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak**, Sahîh**, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1970, IV. 52, no: 2336, Ebû Avâne, Yakub b. İshâk el-İsfirâyînî**, Müsned**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1998, I. 49, no: 126 - 128, II. 248, no: 949; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed**, Sahîh**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993, Cenâiz 3,VII. 459, no: 3186 - 3187 - 3189 - 3190 - 3193 - 3194 - 3195 - 3197, XV. 348, no: 6916; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, **el-Mu'cemu's-Sağîr**, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1985, I. 261, no: 428; Taberânî, **el-Mu'cemu'l-Evsat**, Dâru'l-Harameyn, Kâhire, 1415, I. 76, no: 216 - 372 - 789, II. 106, no: 1400, II. 175, no: 1629, III. 209, no: 2939, VIII. 302, no: 8700 - 8546, IX. 125, no: 9314 - 9430; Taberânî, **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, Musul, 1983, I. 117, no: 215 - 352 - 353 - 354 - 356, II. 191, no: 1779 - 1780, III. 282, no: 3418, IV. 159, no: 4939, VII. 86, no: 6454 - 7108 - 7170, VIII. 170, no: 7716, X. 201, no: 10463, XI. 259, no: 11671 - 11686, XII. 117, no: 12641, XVII. 318, no: 881, XVII. 323, no: 892 - 900, XVIII. 87, no: 161, XX. 104, no: 204 - 205 - 206, XXII. 362, no: 910, XXIII. 287, no:632, XXV. 133, no: 324.

[10] Nevevî, **a.g.e.**, XIII. s. 63.

Allah yolunda öldürülenin şehit sayılması ile ilgili olarak Abdurrezzâk (Ö. 211) ve Saîd b. Mansûr'dan (Ö. 227) gelen şu rivayetleri verebiliriz:

9566- عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَوْفَلٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمَيِّتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ شَهِيدٌ»

9566- … Abdullah b. Nevfel (r.a.) dedi ki: Resulullah (s.a.v.) bana şöyle söyledi: "Allah yolunda ölen şehittir." [11]

595- حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: نا سُفْيَانُ، عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ سَمِعْتُهُ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ سَمِعَهُ مِنْ أَبِي الْعَجْفَاءِ السُّلَمِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْ قَالَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ

595 - … Ömer b. Hattâb'dan. Resulullah şöyle buyurdu : " Kim Allah yolunda öldürülürse şehittir."[12]

Biz, konumuzun hükmî şehitler olması hasebiyle, ilgili rivayetleri ele alacağız.

[11] Abdurrezzâk, Ebu Bekr b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, **Musannef**, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, h.1403, V. 268, no: 9566.

[12] Saîd b. Mansûr, Ebû Osman el-Horasânî, **Sünen**, ed-Dâru's-Selefiyye, Hindistan, 1982, I. 192, no: 595.

BİRİNCİ BÖLÜM

HASTALIK VE ÇEŞİTLİ MUSİBETLER SEBEBİYLE HÜKMÎ ŞEHİTLİK İLE İLGİLİ RİVÂYETLER

Rivayetlerde farklı şehadet sebepleri ele alındığı için aynı sebep ve konuları kapsayan rivayetleri guruplandırarak ele almayı uygun gördük. Dolayısıyla hastalık ve çeşitli musibetler nedeniyle ölenlerin şehit sayıldığı rivayetlerde toplu halde verilen şehit sınıflarına öncelik verirken, müstakil yani tek şehit sınıfının zikredildiği rivayetleri daha sonraya bıraktık. Ayrıca "Murâbıtın şehadeti" ile alakalı rivayetlere "Hastayken ölenin şehit sayılması" rivayetleriyle alakası olduğu için bu grup içinde peş peşe yer vermeyi uygun gördük.

Bu bölüm rivayetlerinde sebeb-i vürûd olarak Resulullah (s.a.v.) efendimizin ashâbtan Abdullah b. Sâbit, Ubâde b. Sâmit, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Revâha, Abdullah b. Selam ve Cebr el-Ensarî gibi sahabileri hasta ziyareti esnasında ashabına yönelttiği "Kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz?" sorusunu görmekteyiz. Bu soru bazı rivayetlerde de herhangi bir ziyaret olmaksızın, ashâb-ı kirâma doğrudan tevcih edilmiştir. Bu farklı esbâb bizlere rivayetlerde zikredilen aynı ve farklı şehit sınıfları hakkında bir ipucu vermektedir.

Şimdi sırasıyla ilgili rivayetler ve isnadlarını veriyoruz.

A. HASTALIK VE ÇEŞİTLİ MUSİBETLER SEBEBİYLE ŞEHİTLİK

İlgili rivayetler 20 sahabiden 111 isnatla bize ulaşmıştır. En fazla isnad, Ebû Hureyre kanalıyla geldiği için, ondan gelen rivayet ve isnadlarla başlayıp sırasıyla diğer rivayet ve isnadlara yer verilecektir. Rivayet ve isnadlar şöyledir:

I. Ebû Hureyre Rivayeti

En çok varyantlı rivayet Ebû Hureyre rivayetidir. Rivayetlerin genelde İmam Mâlik'e (Ö. 179) kadar aynı isnadla verilmesi ve de en erken metinleri teşkil etmeleri yanında, ortak metinlere de sahip olmaları hasebiyle bu bölümde İmam Mâlik ile Rebi'nin (170) rivayetlerine yer verilecektir. Rivayet şöyledir:

302-أخبرنا مالك حدثنا سمي عن أبي صالح عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : بينما رجل يمشي وجد غصن شوك على الطريق فأخره فشكر الله له فغفر له وقال : الشهداء خمسة : المبطون شهيد والمطعون شهيد والغريق وصاحب الهدم والشهيد في سبيل الله

302- ... Ebu Hureyre'den (r.a.): Resulullah şöyle buyurdu: "Bir adam yolda yürürken, yol üzerinde dikenli bir dal parçası buldu. Onu hemen kenara çekti. Allah onun bu amelini kabul etti ve onu bağışladı." Dedi ki: "Şehitler beştir. Karın rahatsızlığından ölen, tâundan ölen, suda boğularak ölen, göçük altında kalan ve Allah yolunda şehit olan."[13]

Ebû Hureyre'den muhtelif kaynaklarda nakledilen isnadları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ebû Hureyre - Câbir b. Zeyd - Ebû Ubeyde - Rebi' (Ö.170).[14]
2. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik (Ö. 179).[15]
3. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl b. Ebî Sâlih - Vuheyb - Ebû Dâvud - et-Tayâlisî (Ö. 204).[16]

[13] Mâlik, **Muvatta,** Salât 24, II. 83, no: 302.

[14] Rebî', İbn Habîb b. Ömer el-Ezdî, **Müsned,** Dâru'l-Hikem, Beyrut, h.1415, I. 183, no: 449.

[15] Mâlik, **a.g.e.**, Salât 24, II. 83, no: 302.

[16] Tayâlisî, Ebû Dâvud**, Müsned**, Dâru'l-Meârif, Beyrut, t.y., IV. 160, no:2529.

4. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl - Hammâd - Abdussamed - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[17]

5. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik - Ravh - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241)[18]

6. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik - Abdurrahman - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[19]

7. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl - Ma'mer - Ebû Sâlih - Abdurrezzak - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[20]

8. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl - Hammâd - Abdussamed - Ebu Abdullah - Abdullah - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[21]

9. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik - Ebû Âsım - Buhârî (Ö. 256).[22]

10. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik - Abdullah b. Yusuf - Buhârî (Ö. 256).[23]

11. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih es-Semmân - Sümeyy Mevlâ Ebû Bekr – Mâlik - Kuteybe - Buhârî (Ö. 256).[24]

12. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik - Yahya b. Yahya -

[17] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XVI. 443, no: 10761.

[18] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XIV. 58, no: 8305.

[19] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XVI. 522, no: 10897.

[20] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XIII. 456, no: 8092.

[21] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, II. 522, no: 10772.

[22] Buhârî, **Sahîh**, Tıb 29, VII. 131, no: 5733.

[23] Buhârî, **a.g.e.**, Cihâd 30, IV. 24, no: 2829.

[24] Buhârî, **a.g.e.**, Ezân 32, I. 132, no: 652.

Müslim (Ö. 261).[25]

13. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl - Cerîr - Züheyr b. Harb - Müslim (Ö. 261).[26]

14. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl - Abdulazîz b. el-Muhtâr - Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi'ş - Şevârib - İbn Mâce (Ö. 275).[27]

15. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik - Ma'n - el-Ensârî - Tirmizî (Ö. 279).[28]

16. Ebû Hureyre - Muhammed - Eyyüb - Muhammed b. Abdurrahmân - Muhammed b. Abdulâlâ - Bezzâr (Ö. 292).[29]

17. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyy - Mâlik - Asım - Amr b. Ali - Bezzâr (Ö. 292).[30]

18. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Âsım - Zâide - el-Hüseyn b. Ali - Yusuf b. Musa - Ebû Kureyb - Bezzâr (Ö. 292).[31]

19. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl b.Ebû Sâlih - Vuheyb - Ebû Dâvud - Yunus b. Habîb - Ebû Avâne (Ö. 316).[32]

20. Ebû Hureyre - Ebîhi (Ebû Sâlih) - Suheyl b. Ebû Sâlih - Hammâd b. Seleme - Abdulvahid b. Ğıyâs - Yusuf el-Kâdî - Ebû Avâne (Ö. 316).[33]

---

[25] Müslim, **Sahîh**, İmâre 51, III. 1522, no:1916.

[26] Müslim, **a.g.e.**, İmâre 51, III. 1521, no:1915.

[27] İbn Mâce, **Sünen,** Cihâd 17, II. 937, no: 2804.

[28] Tirmizî, **Sünen**, Cenâiz 65, II. 368, no: 1063.

[29] Bezzâr, **Müsned**, XVII. 206, no: 9852.

[30] Bezzâr, **a.g.e.**, XVI. 373, no: 8965.

[31] Bezzâr, **a.g.e.**, XVI. 16 no: 9041.

[32] Ebû Avâne, **Müsned**, IV. 497, no: 7472.

[33] Ebû Avâne, **a.g.e.**, IV. 499, no: 7474.

21. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih es-Semmân - Sümeyy Mevlâ Ebî Bekr b. Abdirrahman - Mâlik - Ebû Mus'ab - Ebû İshak el-Hâşimî - Zâhir b. Ahmed - Ebu'l-Hasan eş-Şirazî - Begavî (Ö. 317).[34]

22. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Süheyl b. Ebî Sâlih - Hâlid b. Abdullah - Vehb b. Bakiyye - İmrân b. Musa b. Mücâşi' - İbn Hibbân (Ö. 354).[35]

23. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Süheyl - Abdullah - Müsedded b. Müserhed - Ebû Halîfe - İbn Hibbân (Ö. 354).[36]

24. Ebû Hureyre - Atâ b. Halife - Ebû en-Nadr - Ebû Mus'ab b. ez-Zübeyr - Üzra b. Mus'ab b. ez-Zübeyr - Ahmed b. Rişdîn - Taberânî (Ö. 360).[37]

Mezkûr rivayetlerin yedisinde aynı şehit sınıflarından bahsedilmiş olup İmam Malik'in naklettiğimiz yukarıdaki rivayeti ile kalan rivayetleri kıyasladığımızda, Mâlik'ten rivayette bulunan muhaddislerden beşinin rivayetlerinde de aynı "hükmî şehit" sınıflarının rivayet edildiğini müşahede ediyoruz. Bunlar; "taundan, suda boğularak, karın rahatsızlığından, göçük altında kalarak ölen ve Allah yolunda şehit olan" şeklinde belirtilmiştir.

Buhâri'nin Mâlik kanalıyla gelen ikinci isnadı haricinde kalan diğer isnadları ele aldığımızda, hepsinde de "Allah yolunda ölen" sınıfına ek olarak "Allah yolunda öldürülen" sınıfına yer verilmiştir. Bu rivayetlere örnek olarak Tayâlisî (Ö. 204)'nin şu rivayetini veriyoruz:

---

[34] Begavî, Ebû Muhammed Hüseyn b. Mesûd, **Şerhu's-Sünne,** el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1983, I. 292, no: 516.

[35] İbn Hibbân, **Sahîh**, Cenâiz 3, VII. 458, no: 3186.

[36] İbn Hibbân, **a.g.e.**, Cenâiz 3, VII. 460, no: 3187.

[37] Taberânî, **el-Evsat,** I. 76, no: 276.

2407- حدثنا أبو داود قال حدثنا وهيب عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة ان النبي صلى الله عليه وسلم قال : ما تدعون الشهيد فيكم قالوا القتيل في سبيل الله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان شهداء امتى إذا لقليل من قتل في سبيل الله فهو شهيد ومن مات في سبيل الله فهو شهيد والمطعون شهيد والمبطون شهيد قال سهيل وحدثني عبيد الله بن مقسم عن أبي ولم اسمعه منه انه زاد في هذا الحديث والغريق

2407 - … Ebu Hureyre'den (r.a.).: Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "İçinizdeki şehitler hakkındaki iddianız (görüşünüz) nedir?"

Dediler ki: "Allah yolunda öldürülendir." Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) : "Öyleyse ümmetimin şehitleri kesinlikle azdır. Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda ölen şehittir. Tâundan ölen şehittir. Karın rahatsızlığından (ölen) şehittir. Suda boğulan şehittir."[38]

Sadece Ahmed b. Hanbel (Ö. 241) rivayetinde "suda boğulan şehittir" ifadesine rastlayamıyoruz. Bunun sebebi de yukarıda verdiğimiz rivayet göz önüne alındığında rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Zira Tayâlisi'nin (Ö. 204) rivayetinde geçen şehit sayısı dört olup bu şehit sınıfları Ahmed b. Hanbel'inki ile örtüşmektedir. Tayâlisî rivayetin sonundaki "Süheyl dedi ki: Ubeydullah b. Muksim babasından bana tahdis etti ve bu hadise 'suda boğulan' ilavesinde bulundu." ifadesi ile İbn Muksim'in, Müslim ve İbn Mâce'de geçen "Suda boğulan şehittir." sözünün metnin sonuna ilave edilmiş olması meseleyi vuzuha kavuşturmaktadır. Bu da Ahmed b. Hanbel'in rivayetiyle diğerleri arasında bir çelişki olmadığını ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere; Ebu Hureyre rivayetleri iki ana tarike ayrılıyor ve bu tariklerin rivayetleri arasında kendi içlerinde tutarlılık görülüyor. Birinci varyant

[38] Tayâlisî, **Müsned**, I. 316, no: 2407.

Mâlik silsilesiyle isnadı ortaya koyarken, ikincisi Süheyl silsilesiyle isnada yer veriyor. Dolayısıyla bu iki ana rivayette, Malik tarikiyle "Göçük altında kalan şehittir." ifadesine yer verilirken, Süheyl tarikinde "Allah yolunda öldürülen şehittir." ibaresine yer verilmektedir.

II. Ubâde b. Sâmit Rivayeti

Ubâde b. Sâmit kanalıyla en erken gelen rivayetler, Ebû Dâvud et-Tayâlisî (Ö. 204), İbn Ebî Şeybe (Ö. 235) ve Ahmed b. Hanbel'in (Ö. 241) rivayetleri olması hasebiyle bu rivayetlere yer vereceğiz. Tayâlisî rivayetinde sebeb-i vürûd olarak Resulullah'ın (s.a.v.) Abdullah b. Revâha'yı ziyareti esnasında orada bulunanlara "Ümmetimin şehitlerinin kimler olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusunu bulurken, Ahmed b. Hanbel'de aynı soruyu Ubade b. Sabit'i ziyareti esnasında yönelttiğine şahit oluyoruz. Rivayetler şöyledir:

Tayâlisî (Ö. 204) rivayeti:

583- حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَفْصٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مُصَبِّحٍ أَوْ أَبَا مُصَبِّحٍ يُحَدِّثُ، عَنْ شُرَحْبِيلَ [ص:476] بْنِ السِّمْطِ، عَنْ عُبَادَةَ، قَالَ: عَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ فَمَا تَحَوَّزَ لَهُ عَنْ فِرَاشِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تَعُدُّونَ شُهَدَاءَ أُمَّتِي؟» فَقَالَ: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ الْقَتْلُ شَهَادَةٌ وَالطَّاعُونُ شَهَادَةٌ وَالْبَطْنُ شَهَادَةٌ وَالْمَرْأَةُ يَقْتُلُهَا وَلَدُهَا جُمْعًا شَهَادَةٌ»

583 - …Ubâde'den (r.a.) : Resulullah Abdullah b. Revaha'ya hasta ziyaretinde bulundu ve buyurdu ki: "Ümmetimin şehitleri hakkında ne dersiniz?" O dedi ki: "Allah yolunda öldürülendir." Resulullah şöyle buyurdu: "Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten de azdır. Öldürülme şehadettir. Tâun şehadettir. Ölümcül karın

rahatsızlığı şehadettir. Karnındaki bebekle kadının ölmesi şehadettir."[39]

İbn Ebî Şeybe'nin (Ö. 235) rivayeti:

9474 - حدثنا وكيع عن هشام بن الغاز عن عبادة بن نسي عن عبادة بن الصامت أن النبي صلى الله عليه وسلم قال ما تعدون الشهيد فيكم قالوا الذي يقاتل في سبيل الله فيقتل فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن شهداء أمتي إذن لقليل القتيل في سبيل الله شهيد والمبطون شهيد والمرأة تموت بجمع يعني حاملا شهيد

9474 - … Ubâde b. Sâmit'ten. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "İçinizde kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz?" - "Allah yolunda çarpışırken öldürüleni" dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) : "Öyleyse ümmetimin şehitleri kesinlikle azdır. Allah yolunda öldürülen şehittir. Karın rahatsızlığından (ölen) şehittir. Kendisindeki bir şeyle yani hamile olarak ölen kadın şehittir."[40]

Ahmed b. Hanbel (Ö. 241) rivayetleri:

22836 - حدثنا عبد الله ثنا أبو بحر عبد الواحد بن غياث ثنا حماد بن سلمة عن أبي سلمان عن يعلى بن شداد قال سمعت عبادة بن الصامت يقول : عادني رسول الله صلى الله عليه وسلم في نفر من أصحابه فقال هل تدرون من الشهداء من أمتي مرتين أو ثلاثا فسكتوا فقال عبادة أخبرنا يا رسول الله فقال القتيل في سبيل الله شهيد والمبطون شهيد والمطعون شهيد والنفساء شهيد يجرها ولدها بسرره إلى الجنة

22836 - … Ubâde b. Sâmit anlatıyor: Ben hastayken Resulullah bir grup ashabıyla beni ziyarete geldi ve şöyle söyledi: "Ümmetimin şehitlerinin kim olduklarını biliyor musunuz?" Bu soruyu iki veya üç kez yineledi. Ashâb sustular. Bunun üzerine Ubâde: "Ey Allah'ın Resulu (onları) bize bildir." dedi. Resulullah şöyle buyurdu: "Allah yolunda öldürülen şehittir. Karın rahatsızlığı sebebiyle ölen

[39] Tayâlisî, **Müsned**, I. 475, no: 583

[40] İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, **Musannef,** Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, h. 1409, Cihâd 11, IV. 220, no: 9474.

şehittir. Tâundan ölen şehittir. Lohusalar (lohusalık döneminde ölenler) şehittir ki bebeği onu göbek (kordonu) ile cennete çeker."[41]

22754 - حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا سريج ثنا المعافى ثنا مغيرة بن زياد عن عبادة بن نسي عن الأسود بن ثعلبة عن عبادة بن الصامت قال : أتاني رسول الله صلى الله عليه و سلم وأنا مريض في ناس من الأنصار يعودوني فقال هل تدرون ما الشهيد فسكتوا فقال هل تدرون ما الشهيد فسكتوا قال هل تدرون ما الشهيد فقلت لامرأتي أسنديني فأسندتني فقلت من أسلم ثم هاجر ثم قتل في سبيل الله فهو شهيد فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم إن شهداء أمتي إذا لقليل القتل في سبيل الله شهادة والبطن شهادة والغرق شهادة والنفساء شهادة

22754 - … Ubâde b. Sâmit'ten (r.a.).: "Ben hastayken, yanımda da ensardan bazıları varken Resulullah beni ziyarete geldi ve : "Şehit nedir, biliyor musunuz?" diye sordu. Oradakiler sustular. Tekrar : "Şehit nedir, biliyor musunuz?" diye sordu Oradakiler yine sustular. Bir daha : "Şehit nedir, biliyor musunuz?" dedi. Bunun üzerine ben eşime: "Beni kaldır!" dedim, o da kaldırdı. Ve dedim ki: "Kim Müslüman olur, sonra hicret eder ve sonra da Allah yolunda öldürülürse o şehittir." Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten azdır. Allah yolunda öldürülmek şehadettir. Karın rahatsızlığı (sonucu ölüm) şehadettir. Suda boğulma şehadettir. Lohusa (ölümü) şehadettir."[42]

Ubâde b. Sâmit kanalıyla on beş ayrı varyantla, mezkûr şehit sınıfları rivayet edilmiş olup bu isnad silsileleri muhtelif kaynaklarda şu şekilde nakledilmiştir:

1. Ubâde - Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Musabbah - Ebû Bekr b. Hafs -

[41] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** V. 328, no: 22836, (Şuayb el-Arnaût: Hadis sahihtir. Bu hadisin isnadı Ebu Sinân dolayısıyla zayıftır.)

[42] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, V. 446, no: 22754 (Şuayb el-Arnaût: Hadis sahihtir. İsnadı ise zayıftır.)

Şu'be - Tayâlisî (Ö. 204).[43]

2. Ubâde b. Sâmit- Ubâde b. Nusey - Hişâm b. el-Ğâz - Veki' - İbn Ebî Şeybe (Ö.235).[44]

3. Ubâde b. Sâmit- Ya'lâ b. Şeddâd - Ebû Selmân - Hammâd b. Seleme - Ebû Bahr Abdulvâhid b. Ğıyâs - Abdullah - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[45]

4. Ubâde - Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Musabbah - Ebû Bekr b. Hafs - Şu'be - Affân - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[46]

5. Ubâde - Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Musabbah - Ebû Bekr b. Hafs - Şu'be - Yahya b. Saîd - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[47]

6. Ubâde b. Sâmit- el-Esved b. Sa'lebe - Ubâde b. Nusey - Muğîra b. Ziyâd - el-Muâfî - Sureyc - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[48]

7. Ubâde b. Sâmit- Ubâde b. Nusey - Hişâm b. el-Ğâz - Veki' - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[49]

8. Ubâde b. Sâmit- el-Esved b. Sa'lebe - Ubâde b. Nusey - Muğîra b. Ziyâd - Veki' b. el-Cerrâh - Amr b. Abdullah el- Evdiyy - Bezzâr (Ö. 292).[50]

9. Ubâde b. Sâmit- el-Esved b. Sa'lebe - Ubâde b. Nusey - Muğîra b. Ziyâd - el- Muâfî - el-Hüseyin b. Beşîr - İbrahim b. Abdullah b. el-Cüneyd - Bezzâr

[43] Tayâlisî, **Müsned,** I. 475, no: 583.

[44] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, IV. 220, no: 19474.

[45] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXVII. 448, no: 22784.

[46] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXIX. 333, no: 17797.

[47] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXVII. 359, no:32684.

[48] Ahmed b. Hanbel**, a.g.e.**, XXXVII. 359, no: 22702.

[49] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXVII. 360, no: 22685.

[50] Bezzâr, **Müsned**, VII. 140, no: 2692.

(Ö. 292)[51]

10. Ubâde b. Sâmit - Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Musabbah - Ebû Bekr b. Hafs - Şu'be - Bişr b. Ömer - Ebû Kılâbe - Şâşî (Ö. 335).[52]

11. Ubâde b. Sâmit- Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Mus'abbah - Ebû Bekr b. Hafs - Mansûr - Cerîr - Süfyân b. Vekî' - Muhammed b. İshâk es-Sağânî - Şâşî (Ö. 335).[53]

12. Ubâde b. Sâmit- Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Musabbah - Ebû Bekr b. Hafs - Şu'be - en-Nadr - İsa el-Askalânî - Şâşî (Ö. 335).[54]

13. Ubâde b. Sâmit- Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Musabbah - Ebû Bekr b. Hafs - Şu'be - Hişam b. Abdilmelik - es-Sağğânî - Şâşî (Ö. 335).[55]

14. Ubâde b. Sâmit- Şurahbîl b. es-Simt - Ebû Musabbah - Ebû Bekr b. Hafs - Şu'be - Süleyman - Ebû Müslim Süleyman b. Abdullah - Şâşî (Ö. 335).[56]

15. Ubâde b. Sâmit- Hanîs - Râşid b. Hanîs el-Humusî - Azra b. Abdurrahman el-Huzâî - Katâde - Şeybân - Âdem - Hişâm b. Mursid - Taberânî (Ö. 360).[57]

Ubade b. Sâbit'ten gelen rivayetlerde İbn Ebî Şeybe haricinde aynı sebeb-i vüruddan bahsedildiğini görüyoruz. İbn Ebî Şeybe rivayetinin ise sebeb-i vürudu bulunmamaktadır. Sebeb-i vürud olarak; Hz. Peygamberin (s.a.v.) Ubâde b. Sâmit'i

[51] Bezzâr, **Müsned**, V. 152, no: 2710.

[52] Şâşî, el-Heysem b. Küleyb**, Müsned**, Mektebetu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, Medine, h. 1410, III. 218, no: 1318.

[53] Şâşî, **a.g.e.**, III. 209, no:1306.

[54] Şâşî, **a.g.e.**, III. 209, no:1305.

[55] Şâşî, **a.g.e.**, III. 208, no:1304.

[56] Şâşî, **a.g.e.**, III. 208, no:1303.

[57] Taberânî, **el-Evsat**, IX. 125, no: 9314.

hastalığı dolayısıyla ziyareti belirtilmiştir. Buradan hareketle hadislerin aynı mekân ve ortamda irad edildiği ve dolayısıyla da aynı şehit sınıflarına yer verilmesi gerekmektedir. Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin birer rivayetinde "Suda boğulan şehittir." ilavesi bulunmakta olup bu farkın sebebi nedir? sorusu akla gelmektedir. Kanaatimizce burada bir ravi tasarrufu söz konusudur.

III. Câbir b. Atîk Rivayeti

Rivayetler bize on üç ayrı tarikle ulaşmıştır. Rivayetlerin genelde İmam Mâlik'e (Ö. 179) kadar aynı isnadla verilmesi ve de en erken metinleri teşkil etmeleri yanında ortak metinlere de sahip olmaları hasebiyle İmam Mâlik ile Abdullah b. Mübârek'in (Ö. 181) rivayetlerine yer verilecektir. Rivayet şöyledir:

554 - حدثني يحيى عن مالك عن عبد الله بن عبد الله بن جابر بن عتيك عن عتيك بن الحارث وهو جد عبد الله بن عبد الله بن جابر أبو أمه أنه أخبره أن جابر بن عتيك أخبره :أن رسول الله صلى الله عليه وسلم جاء يعود عبد الله بن ثابت فوجده قد غلب عليه فصاح به فلم يجبه فأسترجع رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال غلبنا عليك يا أبا الربيع فصاح النسوة وبكين فجعل جابر يسكتهن فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم دعهن فإذا وجب فلا تبكين باكية قالوا يا رسول الله وما الوجوب قال إذا مات فقالت ابنته والله إن كنت لأرجو أن تكون شهيدا فإنك كنت قد قضيت جهازك فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله قد أوقع أجره علي قدر نيته وما تعدون الشهادة قالوا القتل في سبيل الله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم الشهداء سبعة سوى القتل في سبيل الله المطعون شهيد والغرق شهيد وصاحب ذات الجنب شهيد والمبطون شهيد والحرق شهيد والذي يموت تحت الهدم شهيد والمرأة تموت بجمع شهيد

554 - … Câbir b. Atîk haber verdi: Resulullah Abdullah b. Sâbit'i ziyarete geldi. Onu kendinden geçmiş buldu. Ona yüksek sesle seslendi; fakat cevap alamadı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" dedi. (İmâda bulunarak) "Biz seni kaybettik, Ey Ebâ'r-Rebî" deyince kadınlar bağrışıp ağlaştılar.

Câbir ise onları susturmaya çalıştı. Bunun üzerine Resulullah : "Onları bırak! Vacib olduğunda (hak vaki olduğunda) hiçbir ağlayan kalmayacak." dedi. Oradakiler de : "Vacip olan nedir, Ya Resulallah?" diye sordular. "ölüm" dedi. Kızı ise "Vallahi senin şehit olmanı umuyordum. Zira sen hayatını Allah'ın dini yolunda geçirdin." dedi. Bunun üzerine Resulullah : "Allah onun ecrini niyetine göre verdi. Kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz ?" deyince oradakiler "Allah yolunda öldürülendir." cevabını verdiler. Resulullah (s.a.v.) : "Şehitlik Allah yolunda ölme dışında yedi çeşittir. Tâundan ölen şehittir. Suda boğulan şehittir. Böğründeki bir rahatsızlık sonucu ölen şehittir. Karın rahatsızlığından ölen şehittir. Yanarak ölen şehittir. Göçük altında ölen şehittir. Kendinde bulunan bir şeyle (hamile iken) ölen kadın şehittir."[58]

Hastalık ve çeşitli musibetler sebebiyle ölenlerin şehit sayıldığı hadislerden fazla isnadlı ve sebeb-i vürûdu en belirgin olarak gelen Cabir b. Atik rivayetidir. Muhtelif kaynaklarda nakledilen ilgili isnadları şöylece sıralayabiliriz:

1. Câbir b. Atîk - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Malik - Yahya - (Ö. 179).[59]

2. Câbir b. Atik - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Malik - İbn Mübarek - İbn Rahme - Muhammed (Ö. 181).[60]

3. Ceddihi (Câbir b. Atik) - Ebîhi (Atîk b. el-Hâris) - Abdullah b. Câbir

[58] Mâlik, **Muvatta**, Cihâd 14, II. 81, no: 554.

[59] Mâlik, **a.g.e.**, Cenâiz 5, I. 393, no: 996.

[60] İbn Mubârek, Ebû Abdurrahman Abdullah, **el-Cihâd,** ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tunus, 1972, I. 163, no: 68.

b. Atîk - Ebu'l-Umeys - Veki' - İbn Ebi Şeybe (Ö. 235).[61]

4. Câbir b. Atik - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Malik - Ravh - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[62]

5. Câbir b. Atîk - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Malik - el-Ga'nebî - Ebu Davud (Ö. 275)[63]

6. Ceddihi (Câbir b. Atik) - Ebîhi (Atîk b. el-Hâris) - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Ebu'l-Umeys - Veki' - Ebû Bekr b. Şeybe - İbn Mâce (Ö. 275).[64]

7. Câbir b. Atîk - Atîk - Abdullah b. Abdullah b. Câbir - Mâlik - Nâfi' - Humeyd - Yakûb - İbn Ebî Âsım (Ö. 287).[65]

8. Câbir b. Atîk - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Mâlik - İbn Kâsım - el-Hâris b. Miskîn - Utbe b. Abdullah - Nesâî (Ö. 303).[66]

9. Câbir b. Atîk - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Mâlik - Utbe b. Abdullah b. Utbe - Nesâî (Ö. 303).[67]

10. Câbir b. Atîk - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Mâlik - Begavî (Ö. 317).[68]

---

[61] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Cihâd 11, IV. 221, no: 19475.

[62] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXIX. 162, no: 23753.

[63] Ebû Dâvud, **Sünen**, Cenâiz 11, III. 188, no: 3111.

[64] İbn Mâce, **Sünen**, Cihâd 17, II. 937, no: 2803.

[65] İbn Ebî Âsım, Ahmed b. Amr ed-Dahhâk eş-Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-Mesânî,** Dâru'r-Râye, Riyad, 1991, IV. 157, no: 2141.

[66] Nesâî, **el-Kübrâ**, Cenâiz 112, VII. 69, no: 7487.

[67] Nesâî, **a.g.e.**, Cenâiz 14, II. 389, no: 1985.

[68] Begavî, **Hadîsu Mus'ab b. Abdillah ez-Zübeyrî**, ed-Dâru'l-Usmâniyye, Amman, 2003, I. 134, no: 202.

11. Câbir b. Atîk - Atîk b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Mâlik - Ahmed b. Ebî Bekr - el-Hüseyn b. İdris el-Ensârî - İbn Hibbân (Ö. 354).[69]

12. Câbir b. Atîk - Atîk b. Hâris b. el-Hâris - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Mâlik - el-Ga'nebî - Ali b. Abdulazîz - Taberânî (Ö. 360).[70]

13. Ceddihi (Câbir b. Atik) - Ebîhi (Atîk b. el-Hâris) - Abdullah b. Abdullah b. Câbir b. Atîk - Ebu'l-Umeys - Veki' - Ebû Bekr b. Ebî Şeybe - Ubeyde b. Ğannâm - Taberânî (Ö. 360).[71]

Yukarıdaki isnadlarda rivayetlerin iki ana noktada kümelendiği görülmektedir. Birincisi İmam Mâlik ve sonrası; ikincisi ise Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve sonrasıdır. Verilen isnadlardan sekizinde İmam Mâlik ortak paydası görülmekte olup bu isnadlarda sadece Mâlik'ten sonraki ravilerin değiştiği görülmektedir.

Yukarıda zikredilen yedi şehit sınıfı; İmam Mâlik'ten rivayetle hadisi nakleden Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Hibbân ve Taberânî'de de aynen geçmektedir. Dolayısıyla Câbir b. Atîk'ten gelen 10 rivayetin yedisindeki şehit sınıflarında ittifak söz konusudur.

Kalan üç rivayet ise "Veki' ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe" kanalıyla gelmekte olup, en erken rivayet olan Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin kendi rivayetindeki şehit sınıfı yedi iken diğerlerinde altı sınıftan bahsedilmektedir. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin rivayetinin İmam Mâlik rivayetiyle mukayesini yaptığımızda sayı yönüyle fark olmasa da şehit sınıfı yönüyle bir fark ortaya çıkmaktadır. O da Mâlik'teki "Göçük

[69] İbn Hibbân, **Sahîh**, Cenâiz 3, VII. 461, no: 3189.

[70] Taberânî, **el-Kebîr**, II. 191, no: 1779.

[71] Taberânî, **a.g.e.**, II. 192, no: 1780.

altında kalarak ölen şehittir.” ifadesi yerine Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’de “Allah yolunda öldürülen şehittir.” ibaresinin kullanılmış olmasıdır. Ayrıca İbn Mâce ve Taberânî rivayetlerindeki şehit sınıflarının Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’nin kendi rivayetinden bir eksik olmasında, aslında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. Zira İbn Mâce, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’den “Karın rahatsızlığından ölen şehittir.” sınıfını zikretmezken; Taberânî ise rivayetinde “Taundan ölen şehittir.” sınıfına yer vermemiştir. Bu iki muhaddisin naklettikleri şehit sınıflarına beraber bakacak olursak aslında rivayette birine ulaşmayan bir şehit sınıfının diğerine ulaştığını müşahede edebiliyoruz. Bu da bizi aslında Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’den gelen rivayetler arasında da tutarlılık olduğu sonucuna götürmektedir.

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ile Mâlik arasındaki farkı ele aldığımızda ise tek bir şehit sınıfında farklılık ortaya çıkıyor. Ebû Bekr b. Ebî Şeybe’de “Göçük altında ölen şehittir.” ifadesi yerine “Allah yolunda öldürülen şehittir.” ifadesi yer almakta olup peygamber efendimizin “Allah yolunda öldürülme dışında şehitler yedi çeşittir.” ifadesiyle muaraza oluşturuyor. Bu durum bizi, ölen sahabîyi kaybeden yakınlarının tepkisi karşısında onlara müdahale etmeye çalışan Câbir’in o zor anında bu hadisin bazı kısımlarını karıştırmış olabileceği sonucuna götürüyor.

IV. Safvân b. Umeyye Rivayeti

Saffân b. Umeyye tariki ile Dârimî, (Ö. 255) İbn Ebî Şeybe (Ö. 235) ve Nesaî’den (Ö. 303) birer rivayet bulunmakta olup en erken rivayet olması hasebiyle İbn Ebî Şeybe’nin rivayetini vereceğiz. Rivayet şöyledir:

İbn Ebî Şeybe (Ö. 235) rivayeti:

19476 - حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ ، عَنِ التَّيْمِيِّ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَامِرِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ صَفْوَانَ

بْنِ أُمَيَّةَ ، قَالَ : الطَّاعُونُ شَهَادَةٌ وَالْغَرَقُ شَهَادَةٌ وَالْبَطْنُ وَالنُّفَسَاء

19476 - … Saffân b. Umeyye'den (r.a.). Dedi ki: Taun şehadettir, suda boğulma şehadettir, karın rahatsızlığı (ölümü) şehadettir, loğusa (ölümü) şehadettir. [72]

İlgili isnadlar şöyledir:

1. Saffân b. Umeyye - Mâlik b. Âmir - Ebû Osman Âmir b. Mâlik - Yezîd b. Hârun - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).[73]

2. Saffân b. Umeyye - Âmir b. Mâlik - Ebû Osman - Süleyman et-Tîmî - Yezîd b. Harun - Dârimî (Ö. 255).[74]

3. Saffân b. Umeyye - Mâlik b. Âmir - Ebû Osman - et-Teymiyyi - Yahya - Ubeydullah b. Saîd - Nesâî (Ö. 303).[75]

Yukarıdaki şehit sınıfları Dârimî ve Nesâî'de de aynen geçmekle birlikte, Dârimî'de "Gazâ ölümü şehadettir." ilavesi bulunmaktadır. Bu ilavenin sorun oluşturmadığı kanaatindeyiz. Zira "gazâ" kelimesi "fî sebîlillah" kapsamında ele alınan bir ifadedir. Dolayısıyla Allah yolunda vefat söz konusu olduğu için "şehadet" söz konusudur.

Ayrıca İbn Ebî Şeybe ve Nesâî rivayetlerinde ref durumu vardır. Her iki rivayet

---

[72] İbn Ebî Şeybe, **Musannef,** Cihâd 11, IV. 221, no: 19476

[73] İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.**, Cihâd 11, IV. 221, no: 19476.

[74] Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân, **es-Sünen,** Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, h.1407, Cihâd 21, II. 273, no: 2413, (Hüseyin Selim Esed: İsnadı ceyyittir.)

[75] Nesâî, **el-Kübrâ**, Cenâiz 14, VII.189, no: 2027.

de Safvân b. Umeyye'den nakildilmiş olup, isnatta Resulullah'a yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu iki rivayet hükmen merfudur. Bununla birlikte Nesâî rivayetinin sonunda râvî Ebû Osman'ın bu rivayeti Hz. Peygambere dayandırarak ta rivayet ettiği kaydı yer almaktadır.

V. Selmân el-Fârisî Rivayeti

Selmân (r.a.) kanallı üç rivayet bulunmakta olup bunlar Taberânî (Ö. 360) ve Bezzâr (Ö. 292) tarafından nakledilmiştir. Şehit sınıfları farklılık arz ettiği için rivayetleri ayrı veriyoruz. İlgili rivayet ve isnatları şu şekildedir:

Taberânî (Ö. 360) rivayetleri:

6115 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زُهَيْرٍ التُّسْتَرِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُؤَمَّلِ بْنِ الصَّبَّاحِ، ثنا بَكْرُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَبَّانَ، ثنا مِنْدَلُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالزَّكَاةِ ثَلَاثَ مِرَارٍ، فَقَالَ: «مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟» قَالُوا: الَّذِي يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللهِ، قَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَنْ لَقَلِيلٌ، الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللهِ شَهَادَةٌ، وَالطَّاعُونُ شَهَادَةٌ، وَالنُّفَسَاءُ شَهَادَةٌ، وَالْحَرْقُ شَهَادَةٌ، وَالْغَرَقُ شَهَادَةٌ، وَالسُّلُّ شَهَادَةٌ، وَالْبَطْنُ شَهَادَةٌ»

6115 - … Selman'dan Resulullah'a üç defa zekât getirdim. Dedi ki: "Kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz?" Allah yolunda öldürülendir, dediler. Resulullah (s.a.v.) : "Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten azdır. Allah yolunda öldürülme şehhadettir. Tâun (ölümü) şehadettir. Loğusanın ölümü şehadettir. Yanarak ölüm şehadettir. Suda boğulma şehadettir. Veba ölümü şehadettir. Karın rahatsızlığından (ölüm) şehadettir.[76]

İlgili isnad şöyledir:

[76] Taberânî, **el-Kebîr**, VI. 247, no: 6115.

1. Selman - Ebû Osman - Âsım - Mindel b. Ali - Bekr b. Yahya b. Ziyâd Muhammed b. el-Müemmel b. es-Sabbâh - Ahmed b. Züheyr et-Tüsterî - Taberânî (Ö. 360).

6116 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ الْأَخْرَمُ الْأَصْبَهَانِيُّ، ثنا عَبَّادُ بْنُ الْوَلِيدِ الْعَنْبَرِيُّ، ثنا بَكْرُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَبَّانَ، ثنا مِنْدَلٌ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟» ، قَالُوا: الَّذِي يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللهِ، قَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَنْ لَقَلِيلٌ، الْقَتْلُ شَهَادَةٌ، وَالطَّاعُونُ شَهَادَةٌ، وَالْبَطْنُ شَهَادَةٌ، وَالنُّفَسَاءُ شَهَادَةٌ»

6116 - … Selman (r.a.) dedi ki: Resulullah şöyle buyurdu: "Kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz?" Allah yolunda öldürülendir, dediler. Resulullah (s.a.v.) : "Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten azdır. Öldürülme şehhadettir. Tâun (ölümü) şehadettir. Loğusanın ölümü şehadettir. Karın rahatsızlığından (ölüm) şehadettir."[77]

İlgili isnad şöyledir:

1. Selman - Ebû Osman - Âsım - Mindel - Bekr b. Yahya b. Zebbân - Abdullah b. el-Velîd el-Anberî - Taberânî (Ö. 360).

Bezzâr (Ö. 292) rivayeti:

2539 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُؤَمَّلِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا بَكْرُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: أَخْبَرَنَا مِنْدَلٌ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟» قَالُوا: الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: " إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ: الْقَتْلُ شَهَادَةٌ، وَالْغَرَقُ شَهَادَةٌ، وَالْحَرَقُ شَهَادَةٌ - وَأَحْسِبُهُ قَالَ: وَالْمَرْأَةُ يَقْتُلُهَا وَلَدُهَا فِي بَطْنِهَا شَهَادَةٌ "

2539 - … Selman (r.a.) dedi ki: Resulullah şöyle buyurdu: "Kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz?" Allah yolunda öldürülendir, dediler. Resulullah (s.a.v.) :

[77] Taberânî, **el-Kebîr,** VI. 247, no: 6116.

“Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten azdır. Öldürülme şehhadettir. Suda boğulma şehhadettir. Yanarak ölme şehhadettir.” Zannediyorum ki “Karnındaki bebeğin öldürdüğü kadın şehittir” dedi.[78]

İlgili isnad şöyledir:

1. Selman - Ebû Osman - Âsım - Mindel - Bekr b. Yahya - Muhammed b. Muemmel - Bezzâr (Ö. 292).

VI. Abdullah b. Abbas Rivayeti

Abdullah b. Abbas’tan üç rivayet bulunmakta olup, Rebi’nin (170) Müsned’inde, İbn Ebî Şeybe’nin (Ö. 235) Musannef’inde ve Taberânî’nin (Ö. 360) el-Mu’cemu’l-Kebîr’inde yer almaktadır. Rivayetlerde farklılık olduğu için kronolojik olarak hepsine yer veriyoruz. Rivayet ve isnadlar şöyledir:

Rebi’ (Ö. 170) rivayeti:

451 - وقال صلى الله عليه وسلم إن لم يكن الشهداء من أمتي إلا من قتل بالسيف فهم إذا قليل ثم قال صلى الله عليه وسلم القتيل شهيد وصاحب الهدم شهيد والمبطون شهيد والغريق شهيد ومن أكله السبع شهيد والسليم شهيد يعني اللديغ وصاحب السل شهيد ومن مات مرابطا في سبيل الله شهيد ومن ذكر الله تعالى إذا أخذ مضجعه ثم مات فهو شهيد والنفساء ومن مات على فراشه يريد أن تكون كلمة الله هي العليا وكلمة الذين كفروا السفلى شهيد

451 - … İbn Abbâs’tan (r.a.): Resulullah buyurdu ki: “Şayet ümmetin şehitleri sadece kılıçla öldürülenlerse o takdirde ümmetimin şehitleri azdır. Sonra sallallahu aleyhi vesellem şöyle buyurdu: - Öldürülen şehittir. Göçük altında kalan şehittir. Suda boğulan şehittir. Yırtıcı hayvanın yediği kişi şehittir. Es-Selîm yani hayvan sokması sonucu ölen şehittir. Sahib-i sel (vebadan ölen) şehittir. Kim de Allah

[78] Bezzâr, **Müsned**, VI. 501, no: 2539.

yolunda nöbet beklerken ölürse şehittir. Kim de yatağına uzandığında Allah Teâlâ'yı zikreder de sonra ölürse şehittir. Ve loğusa (şehittir.) Ve kim de yatağında Allah'ın kelimesinin en yüce, kâfirlerin kelimesinin de en aşağı olmasını isterken ölürse şehittir."[79]

İbn Ebî Şeybe (Ö. 235) rivayeti:

19477 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: إِنَّ بَيْنَ مَنْ يَغْرَقُ فِي الْبُحُورِ وَيَتَرَدَّى مِنَ الْجِبَالِ وَتَأْكُلُهُ السِّبَاعُ لَشُهَدَاءُ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

19477 - … Abdullah dedi ki: "Denizde boğulan, dağdan yuvarlanıp (ölen), yırtıcı hayvanların yediği kişiler kıyamet günü Allah katında kesinlikle şehittirler."[80]

Taberânî (360) rivayeti:

11686 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ الْمُؤَدِّبُ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ الْكِنْدِيُّ، ثنا عَمْرُو بْنُ عَطِيَّةَ بْنِ الْحَارِثِ الْوَادِعِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمًا لِأَصْحَابِهِ: «مَا تَعُدُّونَ الشُّهَدَاءَ فِيكُمْ؟» قَالُوا: مَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا مُقْبِلًا غَيْرَ مُدْبِرٍ شَهِيدٌ، قَالَ: " إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَنْ لَقَلِيلٌ: الْمَقْتُولُ فِي سَبِيلِ اللهِ شَهِيدٌ، وَالْمَرْءُ يَمُوتُ عَلَى فِرَاشِهِ فِي سَبِيلِ اللهِ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ، وَاللديغُ شَهِيدٌ، وَالْغَرِيقُ شَهِيدٌ، وَالشريقُ شَهِيدٌ، وَالَّذِي يَفْتَرِسُهُ السَّبُعُ شَهِيدٌ، وَالْخَارُّ عَنْ دَابَّتِهِ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ الْهَدْمِ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ، وَالنُّفَسَاءُ يَقْتُلُهَا وَلَدُهَا يَجُرُّهَا بِسَرَرِهِ إِلَى الْجَنَّةِ

11686 - … İbn Abbâs'dan Peygamber bir gün ashabına şöyle söyledi: " Kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz?"

Dediler ki: Allah yolunda sabr edip, karşılığını Allah'tan bekleyerek, düşmana karşı durup kaçmayıp öldürülen şehittir. Buyurdular ki: "Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır. Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda yatağında ölen şehittir. Karın rahatsızlığından ölen şehittir. Hayvan sokmasından ölen şehittir. Suda

[79] Rebî', İbn Habîb b. Ömer el-Ezdî, **Müsned,** Dâru'l-Hikem, Beyrut, h.1415, I. 183, no: 451.

[80] İbn Ebî Şeybe, **Musannef,** Cihâd 11, IV. 221, no: 19477.

boğulan şehittir. Güneş çarpmasında ölen şehittir. Vahşi hayvanların parçaladığı şehittir. Bineğinden düşerek ölen şehittir. Göçük altında kalarak ölen şehittir. Böğür rahatsızlığından ölen şehittir. Bebeğinin ölümüne sebep olduğu loğusa (şehittir) ki o göbek kordonuyla onu cennete çeker."[81]

İlgili isnadlar şöyledir:

1. Abdullah - Târık b. Şihâb - İbrahim b. Muhâcir - Süfyân - Vekî' - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).

2. Abdullah b. Abbâs - İkrime - Ebûhu (Atiyye b. el-Hâris el-Vâdiî) - Amr b. Atiyye b. el-Hâris el-Vâdiî - Muhammed b. Beşir el-Kindî - Muhammed b. Abbâs el-Müeddeb - Taberânî (Ö. 360).

VII. Abdullah b. Amr Rivayeti

Humeyd (Ö. 249) ve Taberânî'de (Ö. 360) Abdullah b. Amr tarikli iki rivayet bulunmakta olup farklılık arz ettiği için her ikisini de veriyoruz. Rivayetler şöyledir:

Humeyd (Ö. 249) rivayeti:

334 - حدثنا يعلى ثنا الإفريقي عن عبد الله بن يزيد عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم * من تعدون الشهيد قالوا من قتل في سبيل الله قال إن شهداء أمتي إذا لقليل من قتل في سبيل الله فهو شهيد ومن غرق في سبيل الله فهو شهيد ومن قتله طاعون فهو شهيد

334 - … Abdullah b. Amr'den Resulullah şöyle buyurdu: "Kimleri şehit olarak kabul ediyorsunuz?" - Allah yolunda öldürülenleri, dediler. "Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır. Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda suda boğulan şehittir.

[81] Taberânî, **el-Kebîr**, XI. 263, no: 11686.

Kimi de tâun öldürürse o da şehittir.”[82]

Taberânî (Ö. 360) rivayeti:

66 - حَدَّثَنَا هَارُونُ، قَالَ: ثنا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟» ، قُلْنَا: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللهِ، قال: «مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ غَرِقَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قَتَلَهُ الْبَطْنُ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَالْمَرْأَةُ يَقْتُلُهَا نِفَاسُهَا فَهِيَ شَهِيدَةٌ»

66 - … Abdullah b. Amr’dan. Bir gün Resulullah yanımıza çıka geldi ve dedi ki: “Şehit olarak kimi kabul ediyorsunuz?” Dedik ki: - Allah yolunda öldürülendir. Buyurdu ki: “Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda suda boğulan şehittir. Karın rahatsızlığının öldürdüğü kişi şehittir. Loğusa döneminde ölen kadın şehittir.” [83]

Hadisin isnadları şöyledir:

1. Abdullah b. Amr - Abdullah b. Yezîd - el-İfrîkî - Ya’lâ - Humeyd (Ö. 249).

2. Abdullah b. Amr - Abdullah b. Yezîd - Abdurrahman b. Ziyâd - Ebû Abdurrahman - Harun - Taberânî (Ö. 360).

VIII. Amr b. Hafs Rivayeti

Amr b. Hafs’tan iki rivayet bulunmaktadır. Abdurrezzâk (Ö. 211) ve İbn Ebî Şeybe’nin (Ö. 235) Musannef’lerinde yer almakta olup rivayetlerde ittifak söz konusudur. En erken kaynak Abdurrezzâk’ınki olduğu için onun rivayetine yer

[82] Humeyd, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd el-Kissî**, Müsned,** Mektebetü’s-Sünne, Kahire, 1988, I. 134, no: 334.

[83] Taberânî, **el-Kebîr**, XIII. 31, no: 66.

veriyoruz. İlgili rivayet ve isnatlar şu şekildedir:

9576 - عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ حَفْصٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟» قَالُوا: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ، مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَالْمَطْعُونُ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ وَالْغَرِقُ شَهِيدٌ، وَالْمَرْأَةُ تَمُوتُ بِجُمْعٍ شَهِيدٌ»

9576 - … Amr b. Hafs'dan. Peygamber (s.a.v.) : "İçinizde kimleri şehit olarak kabul ediyorsunuz?" –Allah yolunda öldürülen, dediler. Resulullah (s.a.v.): "Allah yolunda öldürülen şehittir. Tâundan (ölen) şehittir. Karın rahatsızlığından (ölen) şehittir. Suda boğulan şehittir. Kendisinde bulunan bir şeyle (karnındaki bebekle) ölen kadın şehittir."[84]

İlgili isnad şöyledir:

1. Amr b. Hafs - Amr b. Dînâr - İbn Uyeyne - Abdurrezzâk (Ö. 211).[85]

2. Amr b. Hafs - Amr b. Dinâr - İbn Uyeyne - Abdurrezzâk - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).[86]

IX. Abdullah b. Mesûd Rivayeti

Abdullah b. Mesûd'dan tek bir rivayet bulunmakta olup o da Saîd b. Mansûr (Ö. 227) tarafından nakledilmiş olup ilgili rivayet ve isnadı şu şekildedir:

2617 - حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: نا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، قَالَ: ذُكِرَ الشُّهَدَاءُ عِنْدَ ابْنِ مَسْعُودٍ، فَقَالُوا: إِنَّ الشَّهَادَةَ: الْقَتْلُ , فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «إِنَّ شُهَدَاءَكُمْ إِذًا لَقَلِيلٌ» ثُمَّ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «إِنَّ مَنْ يَغْرَقُ فِي الْبَحْرِ وَيَتَرَدَّى مِنَ الْجِبَالِ، وَتَأْكُلُهُ السِّبَاعُ شَهِيدٌ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

[84] Abdurrezzâk, **Musannef**, V. 271, no: 9576.

[85] Abdurrezzâk, **a.g.e.**, V. 271, no: 9576.

[86] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Cihâd 11, V. 271, no: 9576.

2617 - … İbn Mesud'dan (r.a.). Onun yanında şehitlerden bahsedildi ve "Şehitlik öldürülmek midir?" diye soruldu. O da dedi ki: - Abdullah (Resulullah) "Öyleyse şehitleriniz azdır" dedi. Sonrada şöyle devam etti: "Denizde boğulan, dağdan yuvarlanıp ölen ve vahşi hayvanların yediği kişi kıyamet gününde Allah katında şehittir."[87]

İlgili isnad şöyledir:

1. Abdullah b. Mesûd - Târık b. Şihâb - İbrahim b. Muhâcir - Ebû Avâne - Saîd - Saîd b. Mansûr (Ö. 227).

X. Rebî' el-Ensârî Rivâyeti

4607-حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ غَنَّامِ بْنِ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَضْرَمِيُّ قَالَا: ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ح وَحَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ التُّسْتَرِيُّ، ثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا ثنا جَرِيرٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رَبِيعٍ الْأَنْصَارِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ ابْنَ أَخِي جَبْرَ الْأَنْصَارِيَّ، فَجَعَلَ أَهْلُهُ يَبْكُونَ عَلَيْهِ، فَقَالَ لَهُمْ جَبْرٌ: لَا تُؤْذُوا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعْهُنَّ فَلْيَبْكِينَ مَا دَامَ حَيًّا، فَإِذَا وَجَبَ فَلْيَسْكُتْنَ» فَقَالَ بَعْضُهُمْ: مَا كُنَّا نَرَى أَنْ يَكُونَ مَوْتُكَ عَلَى فِرَاشِكَ، حَتَّى تُقْتَلَ فِي سَبِيلِ اللهِ، مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوَ مَا الشَّهَادَةُ إِلَّا فِي الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللهِ؟ إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَنْ لَقَلِيلٌ، إِنَّ الطَّعْنَ وَالطَّاعُونَ شَهَادَةٌ وَالْبَطْنَ شَهَادَةٌ وَالنُّفَسَاءَ بِجُمْعٍ شَهَادَةٌ وَالْحَرَقَ شَهَادَةٌ وَالْغَرَقَ شَهَادَةٌ وَالْهَدْمَ شَهَادَةٌ وذَاتَ الْجَنْبِ شَهَادَةٌ»

4607 - … Rebî' el-Ensârî'den. Resulullah kardeşimin oğlu Cebr el-Ensârî'ye hasta ziyaretine geldi. Ailesini onun için ağlarken buldu. Bunun üzerini Cebr onlara "Resulullah'ı rahatsız etmeyin." dedi. "Resulullah: " Onları bırak! O hayatta olduğu sürece ağlasınlar. Ölüm vaki olduğu zaman sussunlar." dedi. Bazıları "Seni yatağında değil de Resulullah'la beraberken Allah yoluda öldürülmeni görmek isterdik."

[87] Saîd b. Mansûr, **Sünen**, Cihâd 65, II. 278, no: 2617.

dediler. Bunun üzerin Resulullah: "Şehadet sadece Allah yolunda öldürülmek midir? Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten de azdır. Mızrak dürtmesi ve taun sebebiyle ölüm şehadettir. Loğusanın ölümü şehadettir. Yanarak ölüm şehadettir. Suda boğulma şehadettir. Karın rahatsızlığından (ölüm) şehadettir."[88]

İlgili isnad şöyledir:

1. Rebi' el-Ensârî, Abdulmelik b. Umeyr - Cerîr - Osman b. Ebî Şeybe - el-Hüseyn b. İshak et-Tüsterî - Ebû Bekr b. Ebî Şeybe - Muhammed b. Addullah el - Hadramî - Taberânî (Ö. 360).

XI. Ebû Ubeyde b. Cerrâh Rivayeti

Ebû Ubeyde b. Cerrah'tan tek bir rivayet bulunmakta olup o da Abdürrezzak'ın (Ö. 211) Musannef'inde yer almaktadır. İlgili rivayet ve isnadı şöyledir:

6695 - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أُخْبِرْتُ خَبَرًا رُفِعَ إِلَى أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى عَبْدَ اللَّهِ بْنَ ثَابِتٍ أَبَا الرَّبِيعِ يَعُودُهُ فِي مَرَضِهِ مَرَّتَيْنِ فَتُوُفِّي حِينَ أَتَاهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْهُمَا فَصَرَخَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَدْ حِيلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ أَبِي الرَّبِيعِ، فَإِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» فَلَمَّا سَمِعَتْ ذَلِكَ بَنَاتُهُ وَبَنَاتُ أَخِيهِ قُمْنَ يَبْكِينَ، فَقَالَ لَهُنَّ جَبْرُ بْنُ عَتِيكٍ: لَا تُؤْذِينَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعْهُنَّ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَلْيَبْكِينَ أَبَا الرَّبِيعِ مَا دَامَ بَيْنَهُنَّ، فَإِذَا وَجَبَ فَلَا يَبْكِينَهُ»، قَالَتِ ابْنَتَهُ: لَقَدْ كُنْتُ قَدْ قَضَيْتُ جِهَازَكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَدْ وَقَعَ أَجْرُ أَبِي الرَّبِيعِ عَلَى نِيَّتِهِ، مَاذَا تَعُدُّونَ الشَّهَادَةَ؟» قَالُوا: الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ» فَقَالُوا: فَمَا الشُّهَدَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «الْمَطْعُونُ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ الْحَرِيقِ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ الْغَرَقِ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ الْغَمِّ شَهِيدٌ، وَالْمَرْأَةُ تَمُوتُ بِجَمْعٍ شَهِيدٌ» وَكَفَّنَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَمِيصِهِ

6695 - … Ebû Ubeyde b. Cerrâh'dan (r.a.) : Bir gün Resulullah Abdullah b.

[88] Taberânî, **el-Kebîr**, V. 68, no: 4607.

Sâbit'i hastalığında iki kez ziyarete geldi. Resulullah (s.a.v.) son gelişinde sesini yükseltti ve sonra da "Biz Ebu'r-Rebî' ile ayrıldık. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn" dedi. Bu sözü kızları ve kardeşinin kızları işitip ağlamaya başladılar. Cebr b. Atîk onlara "Resulullah'ı rahatsız etmeyin." dedi. Resulullah : "Ey Ebû Abdullah onları bırak. Onların aralarında olduğu sürece Ebu'r-Rebî'ye ağlasınlar. Hak vaki olduğu zaman ağlayan kimse kalmayacak." buyurdu. Kızı "Sen hayatını Allah yolunda geçirdin." demesi üzerine Resulullah: "Ebu'r-Rebî' niyetine göre ecrini aldı. Siz şehadeti nasıl tanımlıyorsunuz? –Allah yolunda öldürülen, dediler. Resulullah: "Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten azdır." dedi. Ashab: - Şehitler kimlerdir? diye sorunca, Resulullah: "Tâundan (ölen) şehittir. Karın rahatsızlığından (ölen) şehittir. Suda boğulan şehittir. Yanarak ölen şehittir. Böğründeki bir rahatsızlıkla ölen şehittir. Gam sahibi şehittir. Kendisinde bulunan bir şeyle (karnındaki bebekle) ölen kadın şehittir" buyurdu ve Resulullah (s.a.v.) onu gömleği ile kefenledi.[89]

İlgili isnad şöyledir:

1. Ebû Ubeyde b. Cerrâh - İbn Cureyc - Abdurrezzâk (Ö. 211).

XII. Abdullah b. Selâm Rivayeti

Abdullah b. Selam'dan tek bir rivayet bulunmakta olup o da Saîd b. Mansur'un (Ö. 227) Sünen'inde yer almaktadır. İlgili isnad ve metin şu şekildedir:

2615 - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: نا صَالِحُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: نا مَنْصُورٌ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، قَالَ: دَخَلَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرْضَةٍ مَرِضَهَا، فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ: إِنْ كُنَّا لَنَرْجُو غَيْرَ هَذِهِ الْمُوتَةِ يَا ابْنَ سَلَامٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا الَّذِي كُنْتُمْ تَرْجُونَ لَهُ؟» فَأَعْظَمُوا جَوَابَهُ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: يَقُولُونَ: الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ: الشَّهَادَةُ، فَقَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ

[89] Abdurrezzâk, **Musannef,** III. 561, no: 6695.

إِنَّ الْقَتْلَ لَمِنَ الشَّهَادَةِ، وَالْهَدْمَ، وَالْغَرَقَ، وَالْحَرْقَ، وَوَجَعَ الْبَطْنِ، وَالنُّفَسَاءَ، وَالطَّاعُونَ»

2615 - … Abdullah b. Selâm'dan (r.a.). Dedi ki: Bir gün Resulullah onu hastalığında ziyarete geldi. O sıra ashaptan bazıları "Biz senin bu ölüm dışında bir ölümle ölmeni umuyorduk Ey İbn Selâm!" dediler. Bunun üzerine Resulullah : "Onun için umduğunuz neydi?" diye sorunca cevap boğazlarında düğümlendi ve Abdullah b. Selâm "Allah yolunda öldürülmek, şehadet diyorlar" dedi. Resulullah: "Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten azdır" dedi ve "Göçük altında kalarak, suda boğularak, yanarak, karın ağrısıyla, loğusalık ve taun sebebiyle ölmek şehadettir." buyurdu.[90]

İlgili isnad şöyledir:

1. Abdullah b. Selâm - Mücahid - Mansûr - Salih b. Musa - Saîd b. Mansûr (Ö. 227).

XIII. Ebû Bekr b. Hafs b. Amr b. Sa'd Rivayeti

Ebû Bekr b. Hafs'tan tek bir rivayet bulunmakta olup o da Saîd b. Mansur'un (Ö. 227) Sünen'inde yer almaktadır. İlgili isnad ve metin şu şekildedir:

2616 - حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: نا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَفْصِ بْنِ عُمَرَ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ تَعُدُّونَ الشُّهَدَاءَ مِنْ أُمَّتِي» قَالُوا: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ، فَذَكَرَ الطَّاعُونَ وَذَكَرَ الْحَرْقَى، وَذَكَرَ الْغَرْقَى، وَذَكَرَ الْبَطْنَ، وَذَكَرَ الْمَرْأَةَ الَّتِي تَمُوتُ بِجُمْعٍ»

2616 - … Ebû Bekr b. Hafs'dan. Peygamber şöyle buyurdu: "Ümmetimden kimleri şehit sayıyorsunuz?" - Allah yolunda öldürülenlerdir, dediler. Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır." dedi ve taunu, yanmayı, suda boğulmayı, karın

[90] Saîd b. Mansûr, **Sünen**, Cihâd 65, II. 277, no: 2615.

rahatsızlığını ve kendisindeki bulunan şeyle ölen kadını zikretti.[91]

İlgili isnad şöyledir:

1. Ebu Bekr b. Hafs b. Amr b. Sa'd - Amr b. Dînâr - Süfyân - Saîd - Saîd b. Mansûr (Ö. 227).

XIV. Râşid b. Hubeyş Rivayeti

Râşid b. Hubeyş'den tek bir rivayet bulunmakta olup o da Ahmed b. Hanbel'in (Ö. 241) Müsned'inde yer almaktadır. İlgili rivayet ve isnadı şöyledir:

15998 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي الْأَشْعَثِ الصَّنْعَانِيِّ، عَنْ رَاشِدِ بْنِ حُبَيْشٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ يَعُودُهُ فِي مَرَضِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَتَعْلَمُونَ مَنِ الشَّهِيدُ مِنْ أُمَّتِي؟ " فَأَرَمَّ الْقَوْمُ، فَقَالَ عُبَادَةُ: سَانِدُونِي، فَأَسْنَدُوهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، الصَّابِرُ الْمُحْتَسِبُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ: الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللهِ عَزَّوَجَلَّ شَهَادَةٌ، وَالطَّاعُونُ شَهَادَةٌ، وَالْغَرَقُ شَهَادَةٌ، وَالْبَطْنُ شَهَادَةٌ، وَالنُّفَسَاءُ يَجُرُّهَا وَلَدُهَا بِسُرَرِهِ إِلَى الْجَنَّةِ

15998 - … Râşid b. Hubeyş'den: - Resulullah bir gün Ubâde b. Sâmit'e hasta ziyaretinde bulundu ve "Ümmetimin şehitlerinin kimler olduğunu biliyor musunuz?" sorusuna oradaki topluluk sessiz kaldı. Bunun üzerine Ubâde "Beni kaldırıp yaslayın." dedi ve onu yasladılar. Dedi ki: "Yâ Resulallah sabredip karşılığını Allah'tan umandır." Resulullah: "Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır. Allah yolunda ölmek şehadettir. Taun şehadettir. Suda boğulmak şehadettir. Karın rahatsızlığı şehadettir ve loğusa ki bebeği onu cennete çeker."[92]

İlgili isnad şöyledir:

[91] Saîd b. Mansûr, **Sünen**, Cihâd 65, II. 277, no: 2616.

[92] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV. 308, no: 15998.

1. Râşid b. Hubeyş - Ebû el-Eş'as es-San'ânî - Müslim b. Yesâr - Katâde - Said b. Ebî Arube - Muhammed b. Bekr - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).

XV. Sa'd b. Ebî Vakkas Rivayeti

Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan tek bir rivayet bulunmakta olup, Devrâkî (Ö. 246) tarafından nakledilmiştir. İlgili rivayet ve isnadı şöyledir:

72 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى , أَخْبَرَنَا بَدْرُ بْنُ عُثْمَانَ , عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَفْصٍ , عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعْدٍ , عَنْ سَعْدٍ قَالَ: كُنَّا يَوْمًا عُوَّادًا لِسَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ أَوْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ - فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: بَدْرٌ الَّذِي يَشُكُّ - فِي مَرْضَةٍ مَرِضَهَا فَكُنَّا جُلُوسًا عِنْدَهُ وَهُوَ يُغْمَى عَلَيْهِ، فَتَذَاكَرْنَا الشَّهِيدَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ، فَقَالَ بَعْضُنَا: مَا نَرَاهُ إِلَّا مَنْ خَرَجَ بِبَدَنِهِ وَسِلَاحِهِ وَنَفَقَتِهِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ، فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ فِي ذَلِكَ فَسَمِعَ بَعْضَ مَا كُنَّا فِيهِ، وَأَمْسَكْنَا حِينَ رَأَيْنَاهُ، فَجَلَسَ وَسَأَلَ بِالْمَرِيضِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا، فَقَالَ: «مَا الَّذِي كُنْتُمْ تَخُوضُونَ فِيهِ آنِفًا؟» فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ: «إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ، يُسْتَشْهَدُ بِالْقَتْلِ وَالطَّاعُونِ وَالْغَرَقِ وَالْبَطْنِ وَمَوْتِ الْمَرْأَةِ جُمْعًا - مَوْتُهَا فِي نِفَاسِهَا»

72 - …Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan: "Biz Saîd b. Muâz veya Muâz b. Cebel'e hasta ziyaretinde bulunmuştuk. Biz onun yanındayken o baygın bir haldeydi. Derken bu ümmetin şehitleri hakkında müzakereye koyulduk. Kimimiz, o bedeni, silahı ve erzakıyla Allah yoluna çıkıpta öldürülünceye kadar vuruşandır, diyordu ki Resulullah (s.a.v.) çıka geldi ve konuşmalarımızın bir kısmına da şahit oldu. Biz ise onu karşımızda görünce susmayı yeğledik. Hastanın yanına oturdu ve durumunu sordu. Sonra da bize dönerek "Az önce konuştuğunuz mevzu neydi?" diye sordu. Oradakilerin verdiği cevap üzerine: "Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır. Öldürülmekle, taunla, suda boğulmakla, karın rahatsızlığıyla ve loğusa iken ölümle şehit olunur." buyrudu.[93]

[93] Devrakî, Ebû Abdullah Ahmed b. İbrahim, **Müsnedü Sa'd b. Ebî Vakkâs**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut, h. 1407, I. 132, no: 72.

İlgili isnad şöyledir:

1. Sa'd - Amr b. Sa'd - Ebû Bekr b. Hafs - Bedr b. Osman - Ubeydullah b. Osman - Ahmed - Devrakî (Ö. 246).

XVI. Mesrûk Rivayeti

Mesrûk kanalıyla gelen rivayet hükmen merfu olup tek rivayettir. Bu rivayet İbn Ebî Şeybe'nin (Ö. 235) Musannef'inde geçmekte olup şu şekildedir:

19826 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيِّ ، عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ مُحَمَّدٍ ، عَنِ امْرَأَةِ مَسْرُوقٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، قَال : الطَّاعُونُ وَالْبَطْنُ وَالنُّفَسَاءُ وَالْغَرَقُ , وَمَا أُصِيبَ بِهِ مُسْلِمٌ , فَهُوَ لَهُ شَهَادَة

19826 - Mesrûk'tan: Dedi ki: "Tâun, ölümcül iç hastalık, loğusalık, suda boğulmak. Bunlardan hangisi bir Müslümana isabet eder de ölürse ona şehadet vardır." [94].

Taundan ölenin şehit kabul edilmesi, gurup halinde zikredilen şehit sınıflarında geçtiği gibi bazı rivayetlerde de müstakil olarak verilmiş olup şimdi bu rivayetlere yer vereceğiz.

B. SADECE "TAUNDAN ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI" İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Bu konuda 14 rivayet bulunmakta olup; bunlar İshak b. Râhuye (Ö. 238), Ahmed b. Hanbel (Ö. 241), Buhâri (Ö. 256), Müslim (Ö. 261) ve Ebû Avâne'nin (Ö. 316) eserlerinde yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'in bir rivayeti dışındaki -ki o da Safvân b. Umeyye'den nakledilmiştir- tüm rivayetleri Enes b. Malik'ten gelmektedir. Hz. Âişe tarikli rivayet ise İshak b. Râhuye'nin Müsned'inde yer almaktadır. En

[94] İbn Ebî Şeybe, **Musannef,** Cihâd 11, V. 33, no: 19826.

erken kaynak olması ve de metinlerde ittifak olması dolayısıyla Ahmed b. Hanbel'in rivayetine yer verilecektir. Rivayet şöyledir:

12519 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ بِمَا مَاتَ ابْنُ أَبِي عَمْرَةَ فَقَالُوا بِالطَّاعُونِ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّاعُونُ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ

12519 - … Hafsa binti Sîrîn'den (r.a.). : Dedi ki: Enes b. Mâlik'e "İbn Ebî Amrete (Yahya) neden dolayı öldü?" diye sordum. Tâundan öldüğünü söylediler. Bunun üzerine dedi ki: Resulullah (s.a.v.): "Tâun her Müslüman için şehadettir." buyurdu.[95]

I. Enes b. Mâlik Rivayeti

Rivayetler en fazla Enes b. Malik tarikiyle gelmekte olup ilgili isnad zincirleri kronolojik olarak şu şekildedir:

1. Enes b. Mâlik - Hafsa b. Sîrîn - Âsım - Sâbit - Abdussamed - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241). [96]

2. Enes b. Mâlik - Hafsa b. Sîrîn - Âsım b. Süleyman - Abdullah (İbn Mubârek) - İbrahim b. İshak et-Talkânî - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[97]

3. Enes b. Mâlik - Hafsa bint Sîrîn - Âsım el-Ahvel - Abdulvâhid b. Ziyâd - Affân - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[98]

4. Enes b. Mâlik - Hafsa bint Sîrîn - Âsım b. Süleyman - Abdullah -

[95] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV. 107, no: 12519.

[96] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XIX. 496, no: 12519.

[97] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXI. 30, no: 13305.

[98] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXI. 49, no: 13335.

İshak b. İbrahim - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[99]

5. Enes b. Mâlik - Hafsa bint Sîrîn - Âsım - Abdulvâhid - Musa b. İsmail - Buhâri (Ö. 256).[100]

6. Enes b. Mâlik - Hafsa bint Sîrîn - Âsım - Abdullah - Bişr b. Muhammed - Buhârî (Ö. 256)[101]

7. Enes b. Mâlik - Hafsa b. Sîrîn - Âsım - Abdulvâhid (İbn Ziyâd) - Hâmid b. Ömer el-Bekrâvî - Müslim (Ö. 261)[102].

8. Enes b. Mâlik - Hafsa b. Sîrîn - Âsım el-Ahvel - Abdulvâhid b. Ziyâd - Affân b. Müslim - es-Sağğânî - Ebû Avâne (Ö. 316).[103]

9. Enes b. Mâlik - Hafsa b. Sîrîn - Âsım el-Ahvel - Hammâd b. Ziyâd - Ebû Dâvud - Yunus b. Habîb - Ebû Avâne (Ö. 316).[104]

10. Enes b. Mâlik - Hafsa b. Sîrîn - Âsım el-Ahvel - İsmail b. Zekeriyya Muhammed b. es-Sabbâh - Muâviye b. Salih ed-Dımeşkî - Ebû Avâne (Ö. 316).[105]

II. Safvân b. Umeyye Rivayeti

Hz. Safvân b. Umeyye'den bir rivayet bulunmakta olup isnad zinciri şöyledir:

---

[99] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXI. 313, no: 13801.

[100] Buhârî, **Sahîh**, Cihâd 30, IV. 24, no: 2830.

[101] Buhârî, **a.g.e.**, Tıb 30, VII. 131, no: 5732.

[102] Muslim, **Sahîh**, İmâre 51, III. 1522, no: 1916.

[103] Ebû Avâne, **Müsned**, IV. 500, no: 7478.

[104] Ebû Avâne, **a.g.e.**, IV. 500, no: 7479.

[105] Ebû Avâne, **a.g.e.**, IV. 500, no: 7480.

1. Safvân b. Umeyye - Âmir (İbn Mâlik) - Ebû Osman (en-Nehdî) - Süleyman (et-Teymiyyi) - Yezîd b. Harun - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[106]

III. Hz. Âişe Rivayeti

Hz. Âişe'den bir rivayet bulunmakta olup bu rivayet diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Rivayetin metin ve isnadı şu şekildedir:

1376 - أخبرنا النضر بن شميل نا عوف عن خالد الربعي عن عائشة عن رسول الله صلى الله عليه و سلم : أن فناء أمتي بالطعن والطاعون فقالت عائشة يا رسول الله هذا الطعن قد عرفته فما الطاعون فقال غدة تأخذهم في مرافقتهم الميت فيه شهيد والقائم المحتسب فيه كالمرابط في سبيل الله والفار منه كالفار من الزحف

1376 - … Hz. Âişe'den: Resulullah buyurdu ki: "Ümmetimin yok oluşu ta'n ve tâundandır." Bunun üzerine ben; "Yâ Resulellah ta'n (mızrak saplanması) bildiğim bir şey. Peki, tâun nedir?" dedim. "Onları yakalayan deve vebasıdır. Ondan ölen şehittir. Ona yakalanıp da oradan (bir yere ayrılmadan) bekleyen Allah yolunda nöbet bekleyen gibidir. Ondan kaçan da savaş alanından kaçan gibidir."[107]

İlgili isnad zinciri ise şöyledir:

1. Âişe - Hâlid er-Rubuî - Avf - en-Nadr b. Şümeyl - İshak b. Râhûye (Ö. 238).[108]

C. "ZÂTİ'L-CENB"İN MÜSTAKİL OLARAK ZİKREDİLDİĞİ RİVAYETLER

"Zâti'l-cenb" yani böğründeki ölümcül bir rahatsızlık sebebiyle ölenin şehit

[106] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIV. 21, no: 15307.

[107] İshak b. Râhûye, **Müsned**, III. 762, no: 1376.

[108] İshak b. Râhûye, **a.g.e.**, III. 761, no: 1376.

kabul edilmesi, grup halinde zikredilen şehit sınıflarında geçtiği gibi müstakil olarak da zikredilmiş olup şimdi bu rivayetlere yer vereceğiz. Rivayetler Ahmet b. Hanbel (Ö. 241) ve Taberânî'de (Ö. 360) geçmekte olup Ukbe b. Âmir kanalıyla gelmektedir. İlgili rivayet şöyledir:

I. Ukbe b. Âmir Rivayeti

17436 - حَدَّثَنَا حَسَنٌ وَأَبُو سَعِيدٍ وَيَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ قَالُوا حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ حَدَّثَنَا مِشْرَحُ بْنُ هَاعَانَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمَيِّتُ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ

17436 - … Ukbe b. Âmir'den; Resulullah buyurdu ki: "Böğründeki (ölümcül) rahatsızlık sebebiyle ölen şehittir". [109]

Mezkûr rivayetin isnad zinciri şu şekildedir:

1. Ukbe b. Âmir - Mişrah b. Hêân - İbn Lehîa - Yahya b. İshak ve Ebû Saîd - Hasan - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[110]

2. Ukbe b. Âmir - Abdurrahman b. Şimâse - Vehb b. Abdullah - İbn Luyeyb - Hasan - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[111]

3. Ukbe b. Âmir - Abdurrahman b. Şimâse - Vehb b. Abdullah el-Meâfirî - İbn Lehîa - Ebû Sâlih el-Harrânî - Yahya b. Osman b. Salih - Taberanî (Ö. 360).[112]

D. SUDA BOĞULMANIN MÜSTAKİL OLARAK ZİKREDİLDİĞİ RİVAYETLER

Suda boğulanın şehit sayıldığı müstakil rivayetler bulunmakta olup, bu

[109] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVIII. 644, no: 17433.

[110] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXVIII. 644, no: 17433.

[111] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXVIII. 644, no: 17433.

[112] Taberânî, **el-Kebîr**, XVII. 318, no: 881.

rivayetler Ebû İshak (Ö. 282) ile Ebû Avâne'nin (Ö. 316) Müsned'inde yer almaktadır. Rivayetler Ebû Hureyre kanallı olup ittifak söz konusudur. En erken rivayet Ebû İshak'ta yer aldığı için onun rivayetine yer veriyoruz. Rivayet ve ilgili isnad şu şekildedir:

I. Ebû Hureyre Rivayeti

87 - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُقْسِمٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الْغَرِيقُ شهيد "

87 - … Ebû Hureyre'den; Resulullah dedi ki : "Suda boğulan şehittir."[113]

1. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Ubeydullah b. Muksim - İbn Ebî Sâlih - Yakub - Ebû İshâk (Ö. 282).[114]

2. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Ubeydullah b. Muksim - Süheyl b. Ebî Sâlih - Hammâd b. Seleme - Abdulvâhid - Yusuf - Ebû Avâne (Ö. 316). [115]

3. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Ubeydullah b. Muksim - Süheyl b. Ebî Sâlih - el-Velîd b. Amr b. Sâc - Ebû Muhammed - Muhammed b. Ubeydullah b. Yezîd el-Harrânî - Ebû Avâne (Ö. 316).[116]

Bazı rivayetlerde ise aynı "hükmî şehit" sınıfları "fî sebîlillah" yani "Allah yolunda" ibaresiyle nakledilmektedir. Bu rivayetlere müstakil olarak yer vereceğiz.

---

[113] Ebû İshâk, İbrahim b. Harb el-Askerî, **Müsnedu Ebî Hureyre**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, y.y. 2006, I. 77, no: 87.

[114] Ebû İshâk, **a.g.e.**, I. 77, no: 87.

[115] Ebû Avâne, **Müsned**, IV. 499, no: 7475.

[116] Ebû Avâne, **a.g.e.**, IV. 499, no: 7473.

E. "FÎ SEBÎLİLLAH" İFADELİ RİVAYETLER

Bu hadislere yer vermemizin sebebi; bu hadislerle, içerisinde "fî sebilillah" ifadesi geçmeyen hadisler arasında bir mukayese yaparak rivayetler esnasında herhangi bir sehvin vaki olup olmadığını ortaya koymaktır. "Fî sebilillah" ifadeli 11 rivayet bulunmakta olup; en fazla Ukbe b. Âmir kanalıyla gelmiştir. İlgili rivayetler aşağıda veriyoruz.

I. Ukbe b. Âmir Rivayeti

Ukbe b. Âmir rivayeti İbn Mübârek, (Ö. 181) İbn Ebî Âsım, (Ö. 287) Nesâî, (Ö. 303) Ebû Avâne, (Ö. 316) ve Taberânî (Ö. 360) tarafından nakledilmiştir. İbn Ebî Âsım'n rivayeti diğerlerinden farklılık arz etmektedir. İbn Ebî Âsım rivayeti haricindeki rivayetler aynıdır. En erken kaynak olması hasebiyle İbn Mübârek'in rivayetini veriyoruz. İlgili rivayet şöyledir:

198 - أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا سَعِيْدٌ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ المُبَارَكِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ شُرَيْحٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ ثَعْلَبَةَ الْحَضْرَمِيَّ يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ حُجَيْرَةَ الْأَكْبَرَ قَائِمًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ يَذْكُرُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «خَمْسٌ مَنْ قُبِضَ فِي شَيْءٍ مِنْهُنَّ فَهُوَ شَهِيدٌ: الْقَتِيلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ شَهِيدٌ، وَالْغَرِيقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَهِيدٌ، وَالْمَطْعُونُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَهِيدٌ، وَالنُّفَسَاءُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَهِيدٌ»

198 - … Ukbe b. Âmir (r.a.): Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu aktarıyor: "Beş (sınıf) vardır ki kim bunlardan herhangi biriyle ruhunu teslim ederse o şehittir. Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda suda boğulan şehittir. Allah yolunda karın rahatsızlığı sonucu ölen şehittir. Allah yolunda tâuna yakalanıp ölen şehittir. Allah yolunda lohusalık (esnasında) ölen şehittir." [117]

[117] İbn Mübârek, **el-Cihâd**, I. 154, no: 198.

İbn Ebî Âsım (Ö. 287) Rivâyeti:

237 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْفُرَاتِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ صُرِعَ عَنْ دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»

237 - … Ukbe b. Âmir'den. Resulullah buyurdu ki: "Allah yolunda bineğinden düşüpte ölen şehittir."[118]

İlgili isnad zincirleri ise şöyledir:

1. Ukbe b. Âmir - İbn Huceyra - Abdullah b. Sa'lebe el-Hadramî - Abdurrahman b. Şureyh - Saîd - Muhammed - İbrahim - İbn Mubârek (Ö. 181).[119]

2. Ukbe b. Âmir - Ca'fer b. Abdullah - Ubeydullah b. Ebî Ca'fer - Amr b. el-Hâris - İbn Mübârek - Saîd - Muhammed - İbrahim - Abdullah b. Vehb - Esbağ b. el-Ferec - Ahmed b. el-Ferât - İbn Ebî Âsım (Ö. 287).[120]

3. Ukbe b. Âmir - İbn Huceyra - Abdullah b. Sa'lebe el-Hadramî - Abdurrahman b. Şureyh - İbn Vehb - Yunus b. Abdula'lâ - Nesâî (Ö. 303).[121]

4. Ukbe b. Âmir - İbn Huceyra - Abdullah b. Sa'lebe el-Hadramî - Abdurrahman b. Şureyh - Abdullah b. Vehb - Yunus b. Abdula'lâ - Ebû Avâne (Ö. 316).[122]

5. Ukbe b. Âmir - Ebû Huceyra el-Ekber - Abdullah b. Sa'lebe el-

[118] İbn Ebî Âsım, **el-Cihâd**, II. 578, no: 237.

[119] İbn Mübârek, **el-Cihâd**, I. 154, no: 198.

[120] İbn Ebî Âsım, **a.g.e.**, II. 578, no: 237.

[121] Nesâî, **Sünen**, Cenâiz 14, IV. 297, no: 4356.

[122] Ebû Avâne, **Müsned**, IV. 499, no: 7476.

Hadramî - Ebû Şureyh Abdurrahman b. Şureyh - İbn Mubârek - Nuaym b. Hammâd - Yahya b. Osman b.Salih - Taberânî (Ö. 360).[123]

II. Ebû Hureyre Rivayeti

Ebû Hureyre rivayeti Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (Ö.235) ve Ahmed b. Hanbel'in (Ö. 241) Müsned'inde geçmektedir. Metinler "Allah yolunda taundan ölen şehittir." ibaresi dışında aynıdır. Bu farklılık Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde bulunmaktadır. En erken rivayet olması hasebiyle Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin rivayetine yer vereceğiz. İlgili rivayet şöyledir:

19473 - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، نا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي مَالِكِ بْنِ ثَعْلَبَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ؟ قَالَ فَقَالُوا: الْمَقْتُولُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ , قَالَ: إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَنْ لَقَلِيلٌ , الْقَتِيلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ شَهِيدٌ وَالْخَازُّ عَنْ دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ شَهِيدٌ وَالْغَرِقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ شَهِيدٌ وَالْمَجْنُوبُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ شَهِيدٌ يَعْنِي قُرْحَةً ذَاتِ الْجَنْبِ

19473 - … Ebû Hureyre'den (r.a.); Resulullah'ı şöyle derken işittim: "Neyi şehit sayıyorsunuz?" Ashab: " Öldürülünceye kadar Allah yolunda vuruşanı" dediler. Resulullah (s.a.v.): "Öyleyse ümmetim şehitleri azdır. Allah yolunda ölen şehittir. Allah yolunda bineğinden düşüpte ölen şehittir. Allah yolunda suda boğulan şehittir. Allah yolunda böğründeki bir rahatsızlık sebebiyle ölen şehittir."[124]

İlgili isnad zincirleri şöyledir:

1. Ebû Hureyre - Amr b. el-Hâkim b. Sevbân - Ebû Mâlik b. Sa'lebe

[123] Taberânî, **el-Kebîr**, XVII. 376, no: 900.

[124] İbn Ebî Şeybe, **Mussannef**, Cihâd 11, IV. 220, no: 19423.

Muhammed b. İshâk - Abdullah b. Numeyr - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).[125]

2. Ebû Hureyre - Amr b. el-Hâkim b. Sevbân - Ebû Mâlik b. Sa'lebe b. Ebî Mâlik el-Kurazî - Muhammed b. İshâk - Muhammed b. Ubeyd - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[126]

Şuayb Arnaût ve Adil Mürşid isnadı her iki isnadda da yer alan Ebû Mâlik b. Sa'lebe b. Ebî Mâlik el-Kurazî dolayısıyla zayıf kabul etmişlerdir. Zira onu hiç kimse sika olarak kabul etmemiş ve o meçhullerden sayılmıştır. Ayrıca her iki isnadda da yer alan ravi Muhammed b. İshak hakkında "Saduk olmasa da müdellistir." tesbiti yapılmıştır.[127] Dolayısıyla Ebû Hureyre kanallı bu rivayetlerin sıhhati net değildir.

III. Ebû Mâlik el-Eş'arî Rivayeti

Ebû Mâlik rivayeti Ebû Dâvud (Ö. 275) ve İbn Ebî Âsım (Ö. 287) kanalıyla gelmekte olup metinler aynıdır. Mukaddem olduğu için Ebû Dâvud'un rivayetine yer veriyoruz. Metni şöyledir:

2138 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ ابْنِ ثَوْبَانَ عَنْ أَبِيهِ يَرُدُّ إِلَى مَكْحُولٍ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غُنْمٍ الْأَشْعَرِيِّ أَنَّ أَبَا مَالِكٍ الْأَشْعَرِيَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ فَصَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمَاتَ أَوْ قُتِلَ فَهُوَ شَهِيدٌ أَوْ وَقَصَهُ فَرَسُهُ أَوْ بَعِيرُهُ أَوْ لَدَغَتْهُ هَامَّةٌ أَوْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ أَوْ بِأَيِّ حَتْفٍ شَاءَ اللَّهُ فَإِنَّهُ شَهِيدٌ وَإِنَّ لَهُ الْجَنَّةَ

2138 - … Ebû Mâlik el-Eşarî'den; Resulullah'ı şöyle derken işittim: "Kim Allah yolunda yola koyulur da ölür ya da öldürülürse şehittir. Ya atı onu çifteleyerek ya devesi onu ezerek ya bir hayvan onu sokar da ölürse, ya da yatağında ölse veyahut

[125] İbn Ebî Şeybe, **Mussannef**, Cihâd 11, IV. 220, no: 19423.

[126] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XV. 434, no: 9695.

[127] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.** XV. 434.

da Allah'ın dilediği herhangi bir ölüm şekliyle ölürse o şehittir. Kesinlikle ona cennet vardır." [128]

İlgili isnad zinciri ise şöyledir:

1. Ebû Mâlik el-Eşarî - Abdurrahman b. Ğanemi'l-Eşarî - Mekhûl - İbn Sevbân - Bakiyye b. el-Velîd - Abduvehhâb b. Necde - Ebû Dâvud (Ö. 275).[129]

2. Ebû Mâlik el-Eşarî - Mekhûl - Sâbit b. Sevbân - Abdurrrahman b. Sâbit b. Sevbân - Bakiyye - el-Havtî - İbn Ebî Âsım (Ö. 287).[130]

IV. Abdullah b. Amr Rivayeti

Abdullah b. Amr rivayeti sadece Abdullah b. Humeyd'in (Ö. 249) Müsned'inde geçmekte olup ilgili rivayet ve metni şöyledir:

10371 - حدثنا يعلى ثنا الإفريقي عن عبد الله بن يزيد عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :من تعدون الشهيد قالوا من قتل في سبيل الله قال إن شهداء أمتي إذا لقليل من قتل في سبيل الله فهو شهيد ومن غرق في سبيل الله فهو شهيد ومن قتله طاعون فهو شهيد

10371 - … Abdullah b. Amr'dan (r.a.). : Resulullah şöyle buyurdu: "Kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz?" "Allah yolunda öldürülenleri" dediler. Resulullah (s.a.v.): "Öyleyse ümmetimin şehitleri gerçekten azdır. Kim Allah yolunda öldürülürse o şehittir, kim Allah yolunda suda boğulursa o şehittir, kimi de tâun öldürürse o da şehittir."[131]

İlgili isnad zinciri ise şöyledir:

---

[128] Ebû Dâvud, **Sünen**, Cenâiz 14, III. 9, no: 2499.

[129] Ebû Dâvud, **a.g.e.**, Cihâd 21, III. 9, no: 2499.

[130] İbn Ebî Âsım, **el-Cihâd**, II. 576, no: 235.

[131] Humeyd, **Müsned**, I. 135, no: 334.

1. Abdullah b. Amr - Abdullah b. Yezîd - el-İfrîkî - Ya'lâ - Humeyd (Ö. 249).

Elbânî Ebû Dâvud rivayetini zayıf kabul etmiştir.[132]

V. Yahya b. Ebî Kesîr Rivayeti

Yahya b. Ebû Bekr'den tek rivayet bulunmakta olup İbn Mubârek tarafından nakledilmiştir. İlgili rivayet ve isnadı şöyledir:

67 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ رَحْمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنُ المُبَارَكِ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّ قَالَ: «مَنْ وَضَعَ رِجْلَهُ فِي رِكَابِهِ فَاصِلًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَدَغَتْهُ هَامَّةٌ أَوْ وَقَصَتْهُ دَابَّةٌ أَوْ مَاتَ بِأَيِّ حَتْفٍ مَاتَ فَهُوَ شَهِيدٌ»

67 - …Yahya b. Ebû Kesir'den. Resulullah şöyle buyurdu: "Kim Allah yolunda bineğine binerde kendisini hayvan sokar veya her hangi bir hayvan onu çifteler veyahut da her hangi bir ölümle ölürse şehittir."[133]

1. Yahya b. Ebî Kesîr - el-Evzâî - İbn Mübârek - İbn Rahme - Muhammed - İbn Mübârek (Ö. 181).

Bu rivayetlerdeki şehit sınıfları yukarıda daha önce geçmişti. Burada zikri geçen rivayetlerde, aynı şehit sınıflarının "Allah yolunda" ifadesiyle de kullanıldığını görüyoruz. Bu farklılığın sebeplerini, "fi sebilillah" ifadeli rivayetlerin de oldukça az olduğunu göz önünde tutarak, şu şekilde izah edebiliriz:

Birincisi; Resulullah (s.a.v.) "Allah yolunda" ifadelerini, ya bir gazâ veya seriyye esnasında ya da bir soru üzerine, cihâda katılıp da mukâtele yapamadan ölenlerin durumunu beyan için söylemiş olabilir. Zira bu grup hadislerin - Abdullah b. Amr isnadını istisna yapacak olursak- önceki tariklerle her hangi bir benzerliği

[132] Ebû Dâvud, **Sünen**, Cenâiz 11, III. 9, no: 2138.

[133] İbn Mübârek, **el-Cihâd**, I. 61, no: 67.

bulunmamaktadır. Dolayısıyla rivayetlerde "fi sebilillah" ifadesinin kullanılması ya da birinci gurup hadislerde yer almaması bir muaraza teşkil etmemektedir. Abdullah b. Amr rivayetiyle "herhangi bir hastalık veya musibet sebebiyle ölenin şehit sayıldığı" hadis grubunu ele aldığımızda, Humeydî'den aynı isnadlı başka bir rivayete rastlamaktayız. Humeydî'de "taundan ölen" sınıfı dışındaki şehit sınıflarında "fi sebilillah" ifadesine yer verilmiştir.

İkincisi ise; râviler "şehit" kelimesinden hareketle "Allah yolunda" ifadelerini sehven kullanmış olabilirler.

Üçüncüsü: Ebu Hureyre ve Ebû Mâlik el-Eşarî rivayetlerinde olduğu gibi bazı rivayetler zayıf ya da müdelles kabul edilmiştir.

Bizim kanaatimiz; "Ameller niyete göredir." hadisi de düşünüldüğünde; Allah yolunda savaşa çıkıp da, herhangi bir sebeple savaşamadan ölenlerin şehitlik mertebesine ulaştığını, Resulullah'ın (s.a.v.) ashabına beyan etmiş olduğu şeklindedir. Zira bu rivayetlerin isnadlarıyla birinci grup rivayetlerin isnadları farklıdır. Dolayısıyla rivayetlerden bazılarında "fi sebilillah" ifadesinin sehven düşmüş olma ihtimali ortadan kalkmaktadır.

F. BİNEĞİNDEN DÜŞÜP TE ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Bineğinden düşüp te ölenin şehit sayılacağı ile ilgili Ebû Ya'lâ (Ö. 307) ve Taberânî'den (Ö. 360) birer rivayete rastlamaktayız. Her iki rivayet aynı olmakla birlikte bir ayrıntı hayli önem arz etmektedir. Zira birinde hükmî şehit sayılanın diğerinde hakiki şehit olduğu vurgulanmaktadır. Sırasıyla rivayet ve ilgili isnadlar şöyledir:

I. Ukbe b. Âmir Rivayeti

Ebû Ya'la (Ö. 307) rivayeti:

1752 - حدثنا أحمد بن عيسى التستري حدثنا عبد الله بن وهب عن عمرو بن مالك عن عبيد الله بن أبي جعفر عن جعفر بن عبد الله بن الحكم قال : سمعت عقبة بن عامر يقول : سمعت رسول الله رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول: من صرع عن دابته في سبيل الله فمات فهو شهيد

1752 - … Ukbe b. Âmir'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim Allah yolunda bineğinden düşer de ölürse şehittir."[134]

Taberânî (Ö. 360) rivayeti:

892 - حدثنا يحيى بن عثمان بن صالح ثنا اصبغ بن الفرج (ح) و حدثنا عمر بن عبد العزيز بن مقلاص المصري ثنا أبي ثنا ابن وهب أخبرني عمرو بن الحارث عن عبيد الله بن أبي جعفر عن جعفر بن عبد الله عن عقبة بن عامر قا ل : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من صرع عن دابته فهو شهيد

892 - … Ukbe b. Âmir'den (r.a.).; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim bineğinden düşer de ölürse şehittir."[135]

Bu şehit sınıfıyla ilgili isnadlar şöyledir:

1. Ukbe b. Âmir - Cafer b. Abdullah b. el- Hakem - Abdullah b. Ebî Ca'fer - Amr b. Mâlik - Abdullah b. Vehb - Ahmed b. İsa et-Tüsterî - Ebû Ya'la (Ö 307).[136]

2. Ukbe b. Âmir - Ca'fer b. Abdullah - Ubeydullah b. Ebî Ca'fer - Amr b. el-Hâris - İbn Vehb - Abdilazîz - Ömer b. Abdilazîz b. Miklâs el-Mısrî - Esbağ b.

[134] Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III. 290, no: 1752.

[135] Taberânî, **el-Kebîr**, XVII. 323, no: 892.

[136] Ebû Ya'lâ **a.g.e.**, III. 290, no: 1752.

el- Ferec - Yahya b. Osman b. Sâlih - Taberânî (Ö. 360).[137]

Ebû Ya'lâ'nın isnadı hasen kabul edilmiştir.[138] Heysemî ravilerin hepsini sika kabul ederken,[139] Hafız İbn Hacer ve Elbânî hadis hakkında "sahih" hükmünü vermişlerdir.[140] Taberânî rivayeti hakkında ise Heysemi "ricâli sikadır" derken, İbn Hacer "isnadı hasendir" tesbitini yapmıştır.[141]

G. HASTA OLARAK ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Hasta olarak ölenin şehit olarak zikredildiği rivayetlere İbn Mâce, (Ö. 275) el-Hâris, (Ö. 282) Bezzâr, (Ö. 292) Ebû Ya'lâ, (Ö. 307) ve Tâberânî'nin (Ö. 360) eserlerinde rastlamaktayız. Tüm rivayetler Ebû Hureyre kanalıyla gelmektedir. Ayrıca rivayetlerde "hasta olarak ölenin şehit sayılması" ile ilgili ittifak söz konusudur. En erken kaynak olması hasebiyle İbn Mâce'nin Sünen'indeki rivayete yer veriyoruz. Rivayet şöyledir:

I. Ebû Hureyre Rivayeti

1604 - **حدثنا أحمد بن يوسف . حدثنا عبد الرزاق . قال أنبأنا ابن جريج . ح وحدثنا أبو عبيدة بن أبي السفر . قال حدثنا حجاج بن محمد قال قال ابن جريج أخبرني إبراهيم بن محمد بن أبي عطاء عن موسى بن**

---

[137] Taberânî, **el-Kebîr**, XVII. 323, no: 892.

[138] Bkz. Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III. s. 290, (Hüseyin Selîm: "İsnad hasendir.")

[139] Bkz. Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid**, Merkezu Hıdmeti's-Sünneti ve's-Sîreti, Medîne, 1992. V. s. 301.

[140] Bkz. Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr, **el-Câmiu's-Sağîr**, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1979, I. 11282; İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, Dâru'l-Meârif, Beyrut, h.1379. VI. s. 18.

[141] Elbânî, Muhammed Nâsuruddîn**, Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1992 V. s. 457.

وردان عن أبي هريرة قال : ـقال رسول الله صلى الله عليه و سلم: من مات مريضا مات شهيدا ووقي فتنة القبر وغدي وريح عليه برزقه من الجنة

1604 - … Ebu Hureyre'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim hasta olarak ölürse şehit olarak ölür. Kabir fitnesinden korunur. Cennet rızkıyla rızıklandırılır."[142]

Bu rivayeti İbnu'l-Cevzî "el-Mevzuât"ında ele almış olup, râvi İbrahim b. Yahya'dan dolayı illetli kabul ederek "o metruktür" tesbitini yapmıştır. Ahmed b. Hanbel bu hadisin aslının "من مات مرابطا" şeklinde olduğunu belirtirken; Darekutnî de İbrahim b. Yahya'dan naklen "İbn Cüreyc'in" hadisi kendisinden naklederken yanlışlıkla "من مات مريضا" şeklinde aktarmış olduğunu, kendisinin bu şekilde değilde "من مات مرابطا" şekliyle hadisi aktardığını belirtmiştir. İbrahim b. Yahya hakkında da Ahmed b. Hanbel; "Kaderî, Mu'tezilî ve Cehmî'dir. Her türlü bela ondadır." derken, Buhârî " Cehmî", Mâlik ve Yahya b. Maîn ise onu "kezzâb" olarak nitelemiştir. İbn Mübârek ise onun rivayetlerini terk etmiştir.[143]

Dolayısıyla İbnu'l-Cevzî ve diğer hadis ulemasının; "Hasta ölen şehittir." rivayetini sıkıntılı gördükleri anlaşılmaktadır.

Ayrıca ravi İbrahim b. Yahya da yanlış anlaşıldığından veya hadisin yanlış aktarıldığından bahsederek: "Ben 'Kim murâbıt (sınırda nöbetçi) olarak ölürse şehittir.' şekilinde rivayet etmişken, ben annem tarafından dedeme nisbet edilmekle kalınmayıp, bir de bu hadis benden; 'Kim hasta olarak ölmüşse şehit olarak ölür.' şeklinde aktarılmış. Oysaki ben bu şekilde bir rivayette bulunmadım." şeklinde bir

[142] İbn Mâce, **Sünen**, Cihâd 17, I. 515, no: 1615.

[143] İbn Mâce, **a.g.e.**, Cihâd 17, I. 515, no: 1615.

açıklama yapmıştır.[144]

Mevcut isnadlar ise şöyledir:

1. Ebû Hureyre - Musa b. Virdân - İbrahim b. Muhammed b. Ebî Atâ - İbn Cureyc - Haccâc b. Muhammed - Ebû Ubeyde b. Ebî Sefer - İbn Mâce (Ö. 275).[145]

2. Ebû Hureyre - Amr b. Atâ - Muhammed b. Amr b. Atâ - Abdulazîz b. Ebî Virdân - el-Hasan b. Kuteybe - el-Hâris (Ö. 282).[146]

3. Ebû Hureyre - Musa b. Virdân - İbrahim b. Muhammed b. Ebî Atâ - İbn Cureyc - Abdulmecid b. Abdilazîz b. Ebi Ruvvâd - Bezzâr (Ö. 292).[147]

4. Ebû Hureyre - Musa b. Virdân - İbrahim b. Muhammed b. Ebî Atâ - İbn Cureyc - Haccâc b. Muhammed - Muhammed b. Kuddâm - Ebû Ya'lâ (Ö. 307). [148]

5 Ebû Hureyre - Musa b. Virdân - İbrahim b. Muhammed - İbn Cureyc - Saîd b. Sâlim el-Kıdâh - Süfyân b. Uyeyne - Yahya b. Talha el-Yerbûiyyu Muhammed b. el-Leys el-Cevherî - Taberânî (Ö. 360).[149]

Rivayetlerde ittifak söz konusu olmakla birlikte Taberânî rivayetinde "Kabir fitnesinden korunur. Cennetten üzerine rızık esinti olur ve rızıklandırılır." ibaresi yer

[144] İbn Mâce, **Sünen**, Cihâd 17, I. 515, no: 1615.

[145] İbn Mâce, **a.g.e.**, Cihâd 17, I. 515, no: 1615.

[146] Hâris, **Müsned**, I. 357, no: 254.

[147] Bezzâr, **Müsned**, XV. 281, no: 8775.

[148] Ebû Ya'lâ, **Müsned**, V. 11, no: 6145.

[149] Taberânî, **el-Evsat**, V. 262, no: 5262.

almamaktadır.

Dolayısıyla ravi İbrahim b. Yahya'nın itiraf ve tespiti yanında cerh âlimlerinin de "mevzudur" veya "metruktur" şeklindeki tespitleri bizi "Hasta ölen şehittir." rivayeti yerine "Murâbıtken ölen şehittir." rivayetinin daha doğru olduğu sonucuna götürmektedir. Zira "Hasta ölen şehittir." ifadesini doğru kabul ettiğimiz takdirde, hemen hemen bütün müminlerin şehit olduğu söylenebilecektir. Çünkü insanların çoğu çeşitli hastalıklar sebebiyle vefat etmektedirler. İkinci olarak da "hastalık" kelimesi genel bir ifade olup her türlü hastalığı kapsadığı için, hadis-i şeriflerde geçen "taundan ölen, böğründeki bir rahatsızlıktan ölen, karın rahatsızlığından ölen" gibi ifadelerin ayrıca zikredilmesinin pek bir anlamının kalmadığı görülmektedir. Ayrıca Hâris'in rivayeti dışındaki tüm rivayetlerin Musa b. Virdân kanalıyla geliyor olması hadisteki "hasta olarak ölen" ifadesinin yanlış aktarıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Hâris'in rivayetindeki Abdulaziz b. Virdân ismi dikkat çekicidir. Bütün bunların yanında "murâbıt iken ölenin şehit sayılmasıyla ilgili" rivayetin isnadına baktığımızda ilginç bir durumla karşılaşmaktayız. O da ilk üç ravinin bu bölümdeki isnadlarda aynen yer almasıdır. Bu raviler; "Musa b. Virdân, İbrahim b. Muhammed b. Ebî Atâ ve İbn Cureyc'dir.

H. MURÂBIT İKEN ÖLENİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Murâbıt iken ölenle ilgili rivayetler içerik olarak ikiye ayrılmaktadır: Birinci gruptaki hadislerde murabıtken ölenin şehit olduğu belirtilirken, diğer grupta ise; kabir azabından korunacağı ve kıyamet gününün o büyük korkusundan emin olacağı beyan edilmiştir.

Murâbıtken ölenin şehit sayılacağı ile ilgili olarak iki rivayete rastlamaktayız.

Bu rivayetlere Abdurrezzâk (Ö. 211) ve İbn Ebî Şeybe (Ö. 235) yer vermişlerdir. Rivayetler Ebû Hureyre ve Saffân b. Süleym kanalıyla gelmektedir. Rivayetlerin aynı olması hasebiyle Abdurrezzâk'ın rivayetine yer vermekle yetiniyoruz. Rivayet şöyledir:

I. Ebû Hureyre ve Saffân b. Süleym Rivayeti

9622 - عبد الرزاق عن إبراهيم بن محمد عن موسى بن وردان عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من مات مرابطا مات شهيدا ووقي فتان القبر وغدي وريح برزقه من الجنة وجرى عليه عمله

9622 - … Ebu Hureyre'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim sınırda nöbet beklerken ölürse şehit olarak ölür. Kabir fitnesinden korunur. Cennet rızkıyla rızıklandırılır." [150]

İlgili isnadlar şöyledir:

1. Ebû Hureyre - Musa b. Virdân - İbrahim b. Muhammed b. Ebî Atâ - Abdürrezzâk (Ö. 211).[151]
2. Safvân b. Süleym ve Yezîd b. Abdullah b. Kuseyt - Humeyd b. Sahr - Hâtim b. İsmail - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).[152]

"Hasta olarak ölen" ile "Murâbıtken ölen" hadisleri toplam 7 rivayetle bize ulaşmış olup, bunların 6'sının Ebû Hureyre kaynaklı olduğu görülmektedir. Ebû Hureyre tarikli "Hasta olarak ölen" ile "murâbıt olarak ölen" rivayetlerinde, ortak râviler Musa b. Virdan ve İbrahim b. Ebî Atâ olup; Abdurrezzâk (Ö. 211) isnadında

[150] Abdürrezzâk, **Musannef**, V. 282, no: 9622.

[151] Abdürrezzâk, **a.g.e.**, V. 282, no: 9622.

[152] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Cihâd 11, IV. 219, no: 19460.

üçüncü ravi olarak musannif varken diğerlerinde İbn Cureyc bulunmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu rivayetler arasındaki muarazada ana faktör İbn Cureyc görülmektedir. Zira ondan gelen metinlerde "hasta" kelimesi varken, en erken rivayet ve âli isnad olan Abdurrezzâk metninde "murâbıt" ifadesi yer almaktadır. Bu da bizi, yukarıdaki açıklamaların yani "hasta olarak ölenin" şehitliği hususundaki rivayette ya istinsah ya da sehv olduğu sonucuna götürmektedir. Dolayısıyla hadisin aslı Abdürrezzâk'ın da rivayet ettiği gibi "Kim murabıtken ölürse şehittir." şeklinde olmalıdır.

Murâbıtken ölenin kabir azabından korunacağı ve kıyamet gününün o büyük korkusundan emin olacağı ile ilgili olarak da 15 rivayet bulunmaktadır. Bunlardan üçünde "kıyamet gününün o büyük korkusundan emin olacağı"[153] ifade edilirken, diğerlerinde "amel defterinin kapanmayacağı, kabir fitnesinden, azabından emin olacağı" belirtilmiştir.[154]

Mevzu rivayetlerden bahsetmişken hicri III. asır sonrası eserlerde yer alan şu mevzu rivayetlere de yer vermemiz yerinde olacaktır..

12472 - من عشق فعف ثم مات مات شهيدا .

12472 - "Kim âşık olur, iffetini muhafaza eder sonra da ölürse şehit olarak ölür." [155].

[153] Bkz. Bezzâr, **Müsned**, II. 432, no: 8405; Ebû Avâne, **Müsned**, IV. 96, no: 7465; İbn Mâce, **Sünen**, Cihâd 5, VIII. 268, no: 2757.

[154] Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XVIII. 419, no: 8876; XXV. 304, no: 16794; XXVIII. 645, no: 17435; İbn Hibbân, **Sahîh**, Siyer 4, X. 484, no: 4624 - 4625 - 4626; Taberânî, **el-Evsat,** III. 23, no: 2349; V. 279, no: 5312; Taberânî, **el-Kebîr**, VIII. 96, no: 7480; VIII.205, no: 7831; XVIII. 311, no: 802.

[155] Elbânî, **Sahîhu ve Daîfu'l-Câmii's-Sağîr**, Dâru'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, İskenderiye, t.y.,

12275 - من بات على طهارة ثم مات من ليلته مات شهيدا .

12275 - "Kim abdestli geceler sonrada o gece ölürse, şehit olarak ölür."[156]

XXVI. s. 116, Ayrıca bkz. Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, **Târîhu Bağdâd**, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002, VI. s. 370, no: 2867.

[156] Elbânî, **Sahîhu ve Daîfu'l-Câmii's-Sağîr**, XXV. s. 275, Ayrıca bkz. Mübârekfûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim, **Kenzu'l-Ummâl fî Süneni'l-Ekvâli ve'l-Ef'âl**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, t.y., XV. s. 337, no:41290.

İKİNCİ BÖLÜM

MAL, CAN VE BAZI DEĞERLER SEBEBİYLE HÜKMÎ ŞEHİTLİK İLE İLGİLİ RİVÂYETLER

A. MALINI, CANINI VE VATANINI SAVUNURKEN ŞEHİTLİK

Bu bölümdeki muhtelif rivayetler 2O sahabîden 97 tarikle bize ulaşmıştır. Bunlardan isnadı en fazla olanı Abdullah b. Amr olması hasebiyle ondan başlayarak diğer isnad ve rivayetlere sırasıyla yer vereceğiz. Rivayetler ve isnadları şu şekildedir:

I. Abdullah b. Amr Rivayeti

Abdullah b. Amr'dan 29 rivayet bulunmakta olup ilk rivayetler Tayâlisî (Ö. 204) ve Abdurrezzâk'tan (Ö. 211) nakledilmiştir. Her iki muhaddisin metinlerinde herhangi bir farklılık görülmediği için Tayâlisî (Ö. 204)' nin rivayetine yer veriyoruz. Rivayet şöyledir:

2294 - حدثنا أبو داود قال حدثنا شعبة عن سعد بن إبراهيم قال سمعت رجلا من بنى مخزوم يحدث عن عمه ان معاوية أراد ان يأخذ الوهط من عبد الله بن عمرو فأمر مواليه ان يتسلحوا فقيل له في ذلك فقال سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : من قتل دون ماله فهو شهيد

2294 - … Abdulllah b. Amr'dan (r.a.) ; Saîd b. İbrahim şöyle dedi: Benî Mahzûm'dan bir adamın, amcasıyla konuşmasına kulak verdim. Şöyle diyordu: Muâviye, Abdullah b. Amr'ın arazisini elinden almak istemiş. Bunun üzerine Abdullah mevâlisine silahlanmalarını emretmiş. Bunun sebebi sorulduğunda ise: Resulullah'ı: "Kim malı uğruna öldürülürse, o şehittir." derken işittim, demiş.[157]

Abdullah b. Amr'dan nakledilen diğer rivayetlerin metinlerinde herhangi bir

[157] Tayâlisî, **Müsned**, I. 303, no: 2294.

farklılık görülmemektedir.

Abdullah b. Amr rivayetinin muhtelif kaynaklarda nakledilen ilgili isnadlarını kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Abdullah b. Amr - Ammihi - Raculun min Benî Mahzûm - Saîd b. İbrahim - Şu'be - Ebû Dâvud - Tayâlisi (Ö. 204)[158]

2. Abdullah b. Amr - Ebû Kılâbe - Eyyûb - Ma'mer - Abdurrezzâk (Ö. 211)[159]

3. Abdullah b. Amr - Amr b. Dînâr - İbn Cureyc - Abdurrezzâk (Ö. 211).[160]

4. Abdullah b. Amr - Sâbit Mevlâ Ömer b. Abdurrahman - Süleymân el-Ahvel - İbn Cureyc - Abdurrezzâk (Ö. 211).[161]

5. Abdullah b. Amr - Abdullah b. Hasan - İbrahim b. Muhammed b. Talha - Sevrî - Abdurrezzâk (Ö. 211).[162]

6. Abdullah b. Amr - Amr b. Şuayb - Amr b. Dînâr - İbn Uyeyne - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).[163]

7. Abdullah b. Amr - İbrahim b. Muhammed b. Talha - Abdullah b. el-

[158] Tayâlisî, **Müsned**, IV. 50, no: 2408.

[159] Abdürrezzâk, **Musannef**, X. 114, no: 18566.

[160] Abdürrezzâk, **a.g.e.**, X. 115, no: 18567.

[161] Abdürrezzâk, **a.g.e.**, IX. 115, no: 18568.

[162] Abdürrezzâk, **a.g.e.**, X. 113, no: 18562.

[163] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Diyât 18, X. 468, no: 28048.

Hasan - Süfyân - Veki' - Ebû Abdullah - Abdullah - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[164]

8. Abdullah b. Amr - Sâbit Mevlâ Ömer b. Abdurrahman - Süleymân el-Ahvel - İbn Cureyc - Muhammed b. Bekr ve Abdurrezzâk - Ebû Abdullah - Abdullah - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[165]

9. Abdullah b. Amr - Ebû Kılâbe - Katâde - Haccâc - İbn Numeyr - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[166]

10. Abdullah b. Amr - Şehr b. Havşeb - Katâde - Hammâd - Ravh - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[167]

11. Abdullah b. Amr - Şehr b. Havşeb - Katâde - Hammâd - Müemmel - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[168]

12. Abdullah b. Amr - Ebû Kılâbe - Eyyûb - Vuheyb - Affân - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[169]

13. Abdullah b. Amr - İkrime Mevlâ b. Abbâs - Ebu'l-Esved - Saîd b. Ebî Eyyûb - Abdullah b. Yezîd - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[170]

14. Abdullah b. Amr - İkrime - Ebu'l-Esved - Ebû Eyyûb - Saîd -

[164] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI. 417, no: 6816.

[165] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI. 520, no: 6922.

[166] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI. 374, no: 6522.

[167] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI. 546, no: 6956.

[168] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI. 589, no: 7014.

[169] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI. 631, no: 7055.

[170] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XI. 656, no: 7084.

Abdullah b. Yezîd - Buhârî (Ö. 256).[171]

15. Abdullah b. Amr - Sâbit - Süleymân - İbn Cureyc - Abdurrezzâk - İshâk - (Muhammed b. Râfi' ve İshâk b. Mansûr ve el-Hasan b. Aliyyi'l-Hulvânî) - Müslim (Ö. 261).[172]

16. Abdullah b. Amr - İbrahim b. Muhammed b. Talha - Abdullah b. Hasan - Süfyân - Yahya - Müsedded - Ebû Dâvud (Ö. 275).[173]

17. Abdullah b. Amr - İbrahim b. Muhammed b. Talha - Abdullah b. el-Hasan - Abdülazîz b. el-Muttalib - Ebû Âmir el-Akadiyyu - Muhammed b. Beşşâr - Tirmizî (Ö. 279).[174]

18. Abdullah b. Amr - İbrahim b. Muhammed b. Talha - Abdullah b. el-Hasan Ali b. Ebî Talib - Süfyân es-Sevrî - Muhammed b. Abdulvehhâb el-Kûfî - Harun b. İshâk el-Hemdânî - Tirmizî (Ö. 279).[175]

19. Abdullah b. Amr - İkrime - Abdullah b. el-Hasan - Süayr b. el-Hıms– Âsım b. Yusuf - Cafer b. Muhammed el-Hüzeyl - Nesâî (Ö. 303).[176]

20. Abdullah b. Amr - İbrahim b. Muhammed b. Talha - Abdullah b. Hasan - Süfyân - Yahya b. Saîd - Amr b. Ali - Nesâî (Ö. 303).[177]

---

[171] Buhârî, **Sahîh**, Mezâlim 33, III. 136, no: 2480.

[172] Müslim, **Sahîh**, İmân 26, I. 124, no: 226.

[173] Ebû Dâvud, **Sünen**, Sünnet 29, IX. 246, no: 4777.

[174] Tirmizî, **Sünen**, Diyât 21, III. 81, no: 1419.

[175] Tirmizî, **a.g.e.**, Diyât 21, III. 82, no: 1420.

[176] Nesâî, **el-Kübra**, Tahrîm 22, III. 452, no: 3536.

[177] Nesâî, **a.g.e.**, Tahrîm 23, III. 453, no: 3537.

21. Abdullah b. Amr - İbrahim b. Muhammed b. Talha - Abdullah b. Hasan - Süfyân - Muâviye b. Hişâm - Ahmed b. Süleyman - Nesâî (Ö. 303).[178]

22. Abdullah b. Amr - Amr b. Dînâr - Hâtim - Hâlid - Muhammed b. Abdilâlâ - Nesâî (Ö. 303).[179]

23. Abdullah b. Amr - Amr b. Saffân - Amr b. Dînâr - Ebû Yunus el-Kuşeyrî - Bişr b. el-Mufaddal - Muhammed b. Abdullah b. Bezî' - Nesâî (Ö. 303).[180]

24. Abdullah b. Amr - İkrime - Ebu'l-Esved Muhammed b.Abdurrahmân - Saîd - Abdullah - Abdullah b. Fedâle b. İbrahim en-Neysâburî - Nesâî (Ö. 303).[181]

25. Abdullah b. Amr - Ebû Kılâbe - Eyyub - Vuheyb - Eyyub b. Yunus - Ebû Ya'lâ (Ö. 307).[182]

26. Abdullah b. Amr - Sâbit Mevlâ Abdurrahman - Süleymân el-Ahvel - İbn Cureyc - Haccâc - Yusuf b. Müslim - Ebû Avâne (Ö. 316).[183]

27. Abdullah b. Amr - Ebû Kılâbe - Katâde - Haccâc b. Ertât - Amr b. Hâşim el-Cenbî - Abdurrahman b. Sâlih el-Ezdî - Ahmed b. Yahya el-Hulvânî - Tabêrânî (Ö. 360).[184]

28. Abdullah b. Amr - Meymûn b. Mihrân Ebû Ferve - Şu'be -Yahya b.

[178] Nesâî, **Sünen**, Tahrîm 24, III. 453, no: 3538.

[179] Nesâî, **a.g.e.**, Tahrîm 22, III. 452, no: 3533.

[180] Nesâî, **a.g.e.**, Tahrîm 22, III. 452, no: 3532.

[181] Nesâî, **a.g.e.**, Tahrîm 22, III. 452, no: 3535.

[182] Ebû Ya'lâ, **Müsned**, I. 114, no: 113.

[183] Ebû Avâne, **Müsned,** I. 49, no: 128.

[184] Taberânî, **el-Evsat,** I. 241, no: 789.

Kesîr - Yahya b. Muhammed b. es-Seken - Ahmed - Tabêrânî (Ö. 360).[185]

29. Abdullah b. Amr - İkrime - Yezîd b. Ebî Habîb - İbn Lehîa - Abdullah b. Sâlih - Muttalib b. Şuayb - Tabêrânî (Ö. 360)[186]

Nesâî'de Abdullah b. Amr tariki ile farklı bir rivayet daha bulunmakta olup; "Malı için öldürülen şehittir." ifadesi yerine "Ona cennet vardır." [187] ifadesine yer verilmiştir. İlgili isnad şöyledir:

1. Abdullah b. Amr - İkrime - Ebu'l-Esved Muhammed b. Abdurrahmân - Saîd - Abdullah - Abdullah b. Fedâle b. İbrahim en-Neysâburî - Nesâî (Ö. 303).[188]

II. Saîd b. Zeyd Rivayeti

Kendisinden en çok rivayette bulunulan ikinci ravi Saîd b. Zeyd'dir. Şâfî (Ö. 204) ve Tayâlisî (Ö. 204)'nin eserleri en erken kaynaklar olmaları hasebiyle öncelikle bu Muhaddislerin rivayetlerine yer veriyoruz:

Şâfî (Ö. 204) rivayeti:

971 - أخبرنا بن عيينة عن الزهري عن طلحة بن عبد الله بن عوف عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : ومن قتل دون ماله فهو شهيد

971 - … Sa'id b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir."[189]

---

[185] Taberânî, **el-Evsat,** II. 106, no: 1400.

[186] Taberânî, **a.g.e.**, VIII. 302, no: 8700.

[187] Nesâî, **el-Kübra**, Tahrîm 22, XII. 254, no: 3535.

[188] Nesâî, **a.g.e.**, Tahrîm 22, XII. 254, no: 3535.

[189] Şâfiî, **Müsned**, I. 201, no: 971.

Tayâlisî (Ö. 204) rivayeti:

233 - حدثنا يونس قال حدثنا أبو داود قال حدثنا إبراهيم بن سعد عن أبيه عن أبي عبيدة بن محمد بن عمار بن ياسر عن طلحة بن عبيد الله بن عوف عن سعيد بن زيد أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : من قتل دون ماله فهو شهيد ومن قتل دون دمه فهو شهيد

233 - … Saîd b. Zeyd'den (r.a.). ; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir. Kim de canını müdafaa ederken öldürülürse, o şehittir." [190]

Saîd b. Zeyd'den muhtelif kaynaklarda 27 ayrı isnad mevcuttur. Bu isnadlar kronolojik olarak şöyledir:

1. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - b. Uyeyne - Şâfiî (Ö. 204).[191]

2. Saîd b. Zeyd - Talha b. Ubeydullah b. Avf - Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir - İbrahim b. Sa'd - Ebû Dâvud - Yunus - Tayâlisî (Ö. 204).[192]

3. Saîd b. Zeyd - İbrahim b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah - Muhammed b. Zeyd b. Kanfeze - Ebû Zi'b - Ebû Dâvud - Tayâlisî (Ö. 204).[193]

4. Saîd b. Zeyd - Talha b. Adullah b. Avf - İbn Şihâb - İbn Uyeyne - Abdurrezzâk (Ö. 211).[194]

---

[190] Tayâlisî, **Müsned**, I. 188, no: 230.

[191] Şâfiî, **Müsned**, I. 201, no: 971.

[192] Tayâlisî, **a.g.e.**, I. 188, no: 230.

[193] Tayâlisî, **a.g.e.**, I. 194, no: 236.

[194] Abdürrezzâk, **Musannef**, X. 114, no: 18565.

5. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah - ez-Zührî - İbn Uyeyne - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).[195]

6. Saîd b. Zeyd - Talha b. Ubeydullah b. Avf - Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir - İbrahim b. Sa'd - Süleymân b. Dâvud el-Hâşimî - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241)[196].

7. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Talha b. Abdullah b. Avf - Zührî - Muhammed b. İshâk - Yezîd - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[197]

8. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Abdurrahman b. Sehl - Talha b. Abdullah b. Avf - Zührî - Ma'mer - Abdurrezzâk - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[198]

9. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Talha b. Abdullah b. Avf - Zührî - Süfyân - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[199]

10. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Talha b. Abdullah b. Avf b. Ahî Abdurrahman b. Avf - Zührî - Süfyân - el-Humeydî (Ö. 219).[200]

11. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Talha b. Abdullah b. Avf - Zührî - Süfyân - İbn Mâce (Ö. 275).[201]

12. Saîd b. Zeyd - Talha b. Adullah b. Avf - Ebû Ubeyde b.Muhammed b.

---

[195] İbn Ebî Şeybe, **Musannef,** Diyât 18, X. 468, no: 2047.

[196] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III. 190, no: 1652.

[197] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III. 184, no: 1642.

[198] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III. 182, no:1639.

[199] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, III. 173, no: 1628.

[200] Humeydî, **Müsned,** I. 195, no: 83.

[201] İbn Mâce, **Sünen**, Hudûd 21, II. 861, no: 2580.

Ammâr b. Yâsir - Sa'd - İbrahim b. Sa'd - Süleymân b. Dâvud el-Hâşimî (Ebû Eyyûb el-Hâşimî) - Ebû Dâvud et-Tayâlisî - Hârun b. Abdullah - Ebû Dâvud (Ö. 275).[202]

13. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Abdurrahman b. Amr b. Sehl Talha b. Abdullah b. Avf - Zührî - Ma'mer - Abdurrezzâk - Seleme b. Şebîb ve Hâtim b. Siyâh el-Mervezî - Tirmizî (Ö. 279).[203]

14. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Abdurrahman b. Amr b. Sehl - Talha b. Abdullah b. Avf - Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir - Ebû Sa'd - İbrahim b. Sa'd - Süleymân b. Dâvud el-Hâşimî - Abdullah b. Humeyd - Tirmizî (Ö. 279).[204]

15. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Abdurrahman b. Amr b. Sehl - Talha b. Abdullah b. Avf - Zührî - Sâlih - Ravh b. Ubâde - Yahya b. Habîb b. Arabî - Bezzâr (Ö. 292).[205]

16. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Abdurrahman b. Amr b. Sehl - Talha b. Abdullah b. Avf - Zührî - Süfyân b.Uyeyne - Muhammed b. Ziyâd - Bezzâr (Ö. 292).[206]

17. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - Süfyân - İshâk b. İbrâhim ve Kuteybe b. Saîd - Nesâî (Ö. 303).[207]

---

[202] Ebû Dâvud, **Sünen**, Sünnet 29, IX. 246, no: 4772.

[203] Tirmizî, **Sünen**, Diyât 21, III. 80, no: 1418.

[204] Tirmizî, **a.g.e.**, Diyât 21, III. 82, no: 1421.

[205] Bezzâr, **Müsned**, IV. 88, no: 1259.

[206] Bezzâr, **a.g.e.**, IV. 89, no: 1260.

[207] Nesâî, **el-Kübrâ**, Tahrîm 24, XIII. 454, no: 3539.

18. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - Muhammed b. İshak - Abdeh - İshak b. İbrahim - Nesâî (Ö. 303).[208]

19. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - Ebû Ubeyde b.Muhammed b. Ammâr b. Yâsir - Ebû İbrahim - İbrahim - Süleyman - Muhammed b. İsmail b. İbrahim - Muhammed b. Râfi' - Nesâî (Ö. 303).[209]

20. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - Süfyân - Ebû Hayseme - Ebû Ya'lâ (Ö. 307).[210]

21. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - Muhammed b. İshak - Yezîd b. Zerîa - el-Kavârîrî - Ebû Ya'lâ (Ö. 307).[211]

22. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - Süfyân - Amr en-Nâkid - Ebû Ya'lâ (Ö. 307).[212]

23. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - Süfyân b. Uyeyne - Osman b. Ebî Şeybe - İmrân b. Musa es-Sahtiyânî - İbn Hibbân (Ö. 354).[213]

24. Saîd b. Zeyd - Talha b. Abdullah b. Avf - ez-Zührî - Süfyân b. Uyeyne - Abdulcebbâr b. el-A'lâ - Ömer b. Muhammed el - Hemdânî - İbn Hibbân (Ö. 354).[214]

---

[208] Nesâî, **el-Kübrâ**, Tahrîm 24, XIII. 453, no: 3540.

[209] Nesâî,**a.g.e.**, Tahrîm 24, XIII. 455, no: 3544.

[210] Ebû Ya'lâ, **Müsned**, II. 248, no: 949.

[211] Ebû Ya'lâ, **a.g.e.**, XII. 249, no: 950.

[212] Ebû Ya'lâ, **a.g.e.**, II. 250, no: 953.

[213] İbn Hibbân, **Sahîh**, Cenâiz 3, VII. 467, no: 3194.

[214] İbn Hibbân, **a.g.e.**, Siyer 12, XI. 111, no: 4790.

25. Saîd b. Zeyd - Ebu't-Tufeyl - el-Velîd b. Abdullah b. Cemi' - Muhammed b. Mesrûk el-Kûfî - Süleyman b. Abdurrahman ed-Dımeşkî - el-Hasan b. Cerîr es-Suverî - Taberânî (Ö. 360).[215]

26. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl - Âsım b. Amr - Asım b. Ubeydullah b. Âsım - Hişâm b. Sa'd b. Zeyd b. el-Muhâcir - el-Leys - Abdullah b. Sâlih - Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî - Taberânî (Ö. 360).[216]

27. Saîd b. Zeyd - Ebû Katafân b. Tarîf el-Meriyy - Muhammed b. Zeyd b. el-Muhâcir - İbn Lehîa - Amr b. Hâlid el-Harrânî - Muhammed b. Amr b.Hâlid el-Harrânî - Taberânî (Ö. 360).[217]

Ahmed b. Hanbel (Ö. 241), Ebû Dâvud, Tirmizî (Ö. 279) ve Nesâî'den (Ö. 303) gelen birer rivayette farklı şehit sınıflarına yer verilmiş olup en erken rivayet olması ve rivayetlerde ittifak olması hasebiyle Ahmed b. Hanbel'in rivayetine yer veriyoruz. Rivayet şöyledir:

1652 - **حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ**

حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ

[215] Taberânî, **el-Kebîr**, I. 152, no: 352.

[216] Taberânî, **es-Sağîr**, I. 153, no: 353.

[217] Taberânî, **a.g.e.**, I. 153, no: 354.

1652 - …Saîd b. Zeyd'den (r.a.). ; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, şehittir. Kim ailesini müdafa ederken öldürülürse, şehittir. Kim dinini müdafaa ederken öldürülürse, şehittir. Kim canını müdafaa ederken öldürülürse, şehittir."[218]

Saîd b. Zeyd'den gelen rivayetleri incelediğimizde 22 rivayette "Malı için öldürülen şehittir." ifadesi yer almıştır. Geri kalan beş rivayette ki onlar da Tayâlisî, (Ö. 204) Ahmed b. Hanbel, (Ö. 241) Ebû Dâvud, (Ö. 275) Tirmizî (Ö. 279) ve Nesâî'nin (Ö. 303) rivayetleridir, "Malı için öldürülen şehittir." sınıfına ilaveler bulunmaktadır. Tayâlisî'de "Canını müdafa ederken öldürülen şehittir." ziyadesi yer alırken, Ebû Dâvud'da " Kim ailesini müdafaa ederken öldürülürse şehittir." ifadesi yer almıştır. Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesâî'de ise mal, can ve aileye ilaveten "dini uğruna öldürülürse" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca Taberâni'de malı için ölenin şehit sayıldığı bir rivayette farklı bir sebeb-i vürudla hadis yer almaktadır. Sahabîden biri Resulullah'a (s.a.v.) gelerek hurma zekâtını sormuş. Aldığı yanıt akabinde de zekat memurunun kendisinden bir sa' (1727 gr.) fazla zekat aldığını belirtince orada bulunanlardan biri "Ya Resulallah sen yokken herhangi biri hayvan ve zirai ürünlerinden zekat miktarını ayırıp verdiği halde kendisine mütecaviz davranılırsa ne olacak?" sorusuna Resulullah (s.a.v.) : "Silahını alır ve vuruşur. Şayet öldürülürse o şehittir." buyurmuştur.[219] Ebû Ya'lâ'nın rivayetinde sebeb-i vürûd olarak Ervâ bint Zeyd'in bir gurup insanı Saîd b. Zeyd'e "arazisinden birazını kendi arazisine katarak noksanlaşırdığı gerekçesiyle" gönderdiği yer almakta olup, gelen heyete Saîd b. Zeyd bu hadisi irad ederek karşılık vermiştir.

[218] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III. 190, no: 1652.

[219] Taberânî, **el-Kebîr**, XXIII. 287, no: 19584.

III. Ebû Hureyre Rivayeti

Ebû Hureyre kaynaklı altı isnad bulunmaktadır. Buhâri dışındaki rivayetlerde aynı şehit sınıfı yani "Malı uğruna öldürülen şehittir." ifadesi yer almakta olup en erken kaynak olması hasebiyle Ahmed b. Hanbel'in (Ö. 241), rivayetine yer veriyoruz:

8281 - حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أبو عامر ثنا عبد العزيز بن المطلب عن عبد الله بن الحسن عن عبد الرحمن الأعرج عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : من أريد ماله فقتل فهو شهيد

تعليق شعيب الأرنؤوط : صحيح وهذا إسناد حسن

8281 - … Ebu Hureyre'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kimin malı (haksız yere) talep edilir de öldürülürse o şehittir."[220]

Ebû Hureyre varyantlı beş rivayet bulunmakta olup isnadları şöyledir:

1. Ebû Hureyre - Abdurrahman el-A'rac - Abdullah b. el-Hasan - Abdulazîz b. el-Muttalib - Ebû Âmir - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[221]

2. Ebû Hureyre - Abdurrahman - el-Alâ b. Abdurrahman - Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesîr - Buhârî (Ö. 256).[222]

3. Ebû Hureyre - Abdurrahman el-A'rac - Abdullah b. el-Hasan - Abdulazîz b. el-Muttalib - Ebû Âmir - Muhammed b. Beşşâr - İbn Mâce (Ö. 275).[223]

4. Ebû Hureyre - Ebû Sâlih - Sümeyye - Mâlik - İshak b. Muhammed el-

[220] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIV. 50, no: 8298.

[221] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XIV. 50, no: 8298.

[222] Buhârî, **Sahîh**, Mezâlim 33, III. 235, no: 2726.

[223] İbn Mâce, **Sünen**, Hudûd 21**,** VII. 492, no: 2572.

Fevrî - Muhammed b. Ömer el- Makdî - Bezzâr (Ö. 292).[224]

5. Ebû Hureyre - Abdurrahman - el-A'lâ b. Abdurrahman - Süleyman b. Bilal - İbn Vehb - er-Rebî' b. Süleyman - Ebû Avâne (Ö. 316).[225]

6. Ebû Hureyre - Abdurrahman b. Hürmüzü'l-A'rac - Abdullah b. el-Hasan - Abdulaziz b. el-Muttalib - Yakub b. İbrahim b. Sa'd - Ahmed b. Hanbel - Abdullah b. Ahmed b. Hanbel - Taberânî (Ö. 360).[226]

Buhârî (Ö. 256) rivayeti diğerlerinden farklı olup metni şu şekildedir:

2726 - الحادي والأربعون بعد المائة عن محمد بن جعفر بن أبي كثير عن العلاء بن عبد الرحمن عن أبيه عن أبي هريرة قال جاء رجل إلى رسول الله {صلى الله عليه وسلم} فقال يا رسول الله أرأيت إن جاء رجلٌ يريد أخذ مالي قال فلا تعطه مالك قال أرأيت إن قاتلني قال قاتله قال أرأيت إن قتلني قال فأنت شهيد قال أرأيت إن قتلته قال هو في النار

2726 - … Ebû Hureyre'den: Adamın biri Resulullah'a (s.a.v.) geldi ve dedi ki; "Biri malımı elimden almaya kalksa ne dersin?" "Ona malını verme." dedi. "– Ya benimle vuruşmaya kalkarsa?" "Onunla vuruş." dedi. "Ya beni öldürürse." deyince; "Sen şehitsin." buyurdu. "Peki ya ben onu öldürürsem?" Dedi ki: "O ateştedir"[227]

IV. Abdullah b. Abbâs Rivayeti

Rivayetler Abdullah b. Abbas'tan dört ayrı kaynaktan beş farklı isnadla gelmiştir. İlgili kaynaklardan Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin (Ö. 235) Musannef'inde "Malı için öldürülen şehittir." ifadesi yer alırken, Abdurrezzâk'ta (Ö. 211) "Nefsini, ailesini müdafa ederken ve Allah sevgisi dolayısıyla öldürülen şehittir." ibaresi,

[224] Bezzâr, **Müsned**, XV. 374, no: 8966.

[225] Ebû Avâne, **Müsned**, I. 49, no: 126.

[226] Taberânî, **el-Evsat**, III. 209, no: 8546.

[227] Buhârî, **Sahîh**, Mezâlim 33, III. 235, no: 2726.

Hâris'in (Ö. 282) Müsned'inde ise ilk iki müellefâttaki şehit sınıflarına ilaveten "Komşusu uğruna öldürülen şehittir." ifadesi yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'de (Ö. 241) "Zulmen öldürülen şehittir." ibaresine karşılık Taberânî'de (Ö. 360) "aile, mal ve can" beraber zikredilmiştir. Sırasıyla rivayetler şöyledir:

İbn Ebî Şeybe (Ö. 235) rivayeti:

28630 - حَدَّثَنَا هشيم ، عن جرير ، عن الضحاك ، عن ابن عباس ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ.

28630 - … İbn Abbâs'tan (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna öldürülürse o şehittir."[228]

Abdurrezzâk (Ö. 211) rivayeti:

18570 - عبد الرزاق عن الأسلمي عن رجل عن الضحاك بن مزاحم عن بن عباس أن النبي صلى الله عليه و سلم قال من قاتل دون نفسه حتى يقتل فهو شهيد ومن قاتل دون أهله حتى يقتل فهو شهيد ومن قتل في حب الله فهو شهيد

18570 - … İbn Abbâs'tan (r.a.).; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim nefsini müdafaa için öldürülünceye kadar vuruşursa o şehittir. Kim ailesini müdafaa için öldürülünceye kadar vuruşursa o şehittir. Kim de Allah sevgisi dolayısıyla öldürülürse, o şehittir."[229]

Hâris (Ö. 282) rivayeti:

636 - حدثنا عبد الوهاب بن عطاء أنبأ جويبر عن الضحاك عن بن عباس عن النبي صلى الله عليه و

[228] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Diyât 18, IX. 456, no: 28630.

[229] Abdürrezzâk, **Musannef**, X. 116, no: 18570.

سلم قال : من قتل دون ماله مظلوما فهو شهيد ومن قتل دون نفسه فهو شهيد ومن قتل دون أهله فهو شهيد ومن قتل دون جاره فهو شهيد وكل قتيل في جنب الله فهو شهيد

636 - … İbn Abbâs Nebi'den (s.a.v.); Buyurdu ki: "Kim malı uğruna mazlum olarak öldürülürse şehittir. Kim canını müdafa ederken ölürse şehittir. Kim ailesini müdafa ederken ölürse şehittir. Kim de komşusunu müdafa ederken ölürse şehittir. Allah yolunda (uğrunda) her öldürülen şehittir."[230]

Ahmed b. Hanbel (Ö. 241) rivayeti:

2779 - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ دَوُادَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ قُتِلَ دُونَ مَظْلَمَتِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ "

2779 - İbn Abbâs'tan. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kim zulmen öldürülürse o şehittir."[231]

İbn Abbâs varyantlı beş rivayetin isnadları şöyledir:

1. İbn Abbâs - ed-Dahhâk b. Muzâhim - Racul - el-Eslemî - Abdurrezzâk (Ö. 211).[232]
2. İbn Abbâs - ed-Dahhâk - Cureyc - Huşeym - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235)[233]
3. İbn Abbâs - Ebû İbrahim - İbrahim b. Sa'd - Musa b. Dâvud - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[234]
4. İbn Abbâs - ed-Dahhâk - Cuveybir - Abdulvehhâb b. Atâ - el-Hâris

[230] Hâris, **Müsned**, II. 660, no: 636.

[231] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV. 496, no: 2779.

[232] Abdürrezzâk, **Musannef**, X. 116, no: 18570.

[233] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Diyât 18, IX. 456, no: 28630.

[234] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, IV. 496, no: 2779.

(Ö. 282).[235]

5. İbn Abbâs - ed-Dahhâk - Cuveybir - Hammâd b. Zeyd - İbrahim b. Muhammed - Muhammed b. Ali es-Sâiğ - Müsedded - Muâz b. el-Müsennâ - Taberânî (Ö. 360).[236]

V. Abdullah b. Ömer Rivayeti

Abdullah b. Ömer'den gelen rivayetler İbn Mâce, (Ö. 275) İbn Şeybe (Ö. 235) ile Taberânî'in (Ö. 360) Mu'cem'inde yer almakta olup metinlerde ittifak söz konusudur. İlgili metin ve isnatları şöyledir:

2571 - حَدَّثَنَا الْخَلِيلُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ الْجَزَرِيُّ عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أُتِيَ عِنْدَ مَالِهِ فَقُوتِلَ فَقَاتَلَ فَقُتِلَ فَهُوَ شَهِيد

2571 - … İbn Ömer'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kime malının yanında iken gelinir de vuruşulur, o da onlarla vuruşur ve ölürse o şehittir."[237]

1. Abdullah b. Ömer - Meymûn b. Mihrân - Yezîd b. Sinân - Mervân - Ebû Bekr - İbn Ebî Şeybe (Ö. 235).[238]

2. İbn Ömer - Meymûn b. Mihrân - Yezîd b. Sinân el-Cezerî - Mervân b. Muâviye - el-Halîl b. Amr - İbn Mâce (Ö. 275).[239]

3. Abdullah b. Ömer - Ebû Kılâbe - Eyyub - Vuheyb b. Hâlid - Ebû

[235] Hâris, **Müsned**, II. 660, no: 636.

[236] Taberânî, **el-Kebîr**, XII. 117, no: 12641.

[237] İbn Mâce, **Sünen**, II. 861, no: 2581.

[238] İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Diyât 18, V. 469, no: 2804.

[239] İbn Mâce, **a.g.e.**, II. 861, no: 2581.

Umeyye es-Saffâr - Muhammed b. Ali el-Ehmar - Taberânî (Ö. 360).[240]

VI. Ümmü Seleme Rivayeti

Ümmü Seleme tarikli rivayet İbn Huzeyme'nin (Ö. 311) Sahîh'i ile Taberânî'nin (Ö. 360) Mu'cemu'l-Kebîr'inde geçmekte olup metin ihtilafı olmadığı için mukaddem eser olması hasebiyle İbn Huzeyme'nin rivayetine yer veriyoruz. Rivayet ve senedler şöyledir:

2336 - حدثنا زكريا بن يحيى بن أبان المصري حدثنا عمرو بن خالد و علي بن معبد جميعا قالا حدثنا عبد الله بن عمرو الجزري عن زيد بن أبي أنيسة عن القاسم بن عوف البكري عن علي بن حسين حدثتنا أم سلمة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم بينما هو يوم في بيتها و عنده رجال من أصحابه يتحدثون إذ جاء رجل فقال : يا رسول الله صدقة كذا و كذا من التمر ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : كذا و كذا قال الرجل فإن فلانا تعدي علي فأخذ مني كذا و كذا فازداد صاعا فقال له رسول الله صلى الله عليه و سلم : فكيف إذا سعى عليكم من يتعدى عليكم أشد من هذا التعدي ؟ فخاض الناس و بهرهم الحديث حتى قال رجل منهم : يا رسول الله إن كان رجلا غائبا عند إبله و ماشيته و زرعه فأدى زكاة ماله فتعدى عليه الحق فكيف يصنع و هو عنك غائب ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من أدى زكاة ماله طيب النفس بها يريد وجه الله و الدار الآخرة لم يغيب شيئا من ماله و أقام الصلاة ثم أدى الزكاة فتعدى عليه الحق فأخذ سلاحه فقاتل فقتل فهو شهيد

قال الألباني : إسناده صحيح وقد توبع ابن أبان عليه

2336 - … Ümmü Seleme'den; Resulullah (s.a.v.) onun evinde ashabından bazı kişilerle sohbet ediyorken adamın biri çıkageldi ve dedi ki: "Hurmanın zekatı şöyle şöyle midir?" Resulullah (s.a.v.): "(Evet) öyledir." Bunun üzerine adam: "Falanca bana karşı haddi aştı. Benden şöyle şöyle aldı ve bir sa' da (1727 gr.) fazla aldı." Resulullah (s.a.v.): "Size karşı haddi aşmaya çabalayan biri bu haksızlıktan daha

[240] Taberânî, **el-Evsat**, VI. 116, no: 5970.

fazla nasıl davranabilir?" dedi. İnsanlar konuşmaya daldılar. Bu söz karşısında hayretler içerisinde kaldılar. Derken onlardan biri: "Yâ Resulallah kişi develerinin, davarlarının ve mahsulünün yanında değilken, zekâtını verdiği halde senin yokluğunda kendisine haksızlık yapılacak olsa ne yapmalıdır?" Resulullah (s.a.v.): "Kim ki Allah'ın rızası ve ahireti umarak gönül hoşnutluğu ile zekâtını verir ve malından da hiçbir şey saklamaz, namazını kılar ve daha sonra da (tekrardan) zekatını verir de kendisine haksızlık yapılacak olursa silahını alır ve vuruşur. Şayet öldürülürse o şehittir." buyurdu.[241]

1 Ümmü Seleme - Ali b. Hüseyn - el-Kâsım b. Avf el-Bekrî - Zeyd b. Ebî Üneyse - Abdullah b. Amr el-Cezerî - Amr b. Hâlid ve Ali b. Ma'bed - Zekeriya b. Yahya b. Ebân el-Mısrî - İbn Huzeyme (Ö. 311).[242]

2 Ümmü Seleme - Ali b. Hüseyn - el-Kâsım b. Avf - Zeyd b. Ebî Üneyse - Ubeydullah b. Amr - Abdullah b. Cafer - Eyüb b. Muhammed - el-Hüseyn b. Muhammed b. Ebî Ma'şer - İbn Hibbân (Ö. 354).[243]

3 Ümmü Seleme - Ali b. Hüseyn - el-Kâsım b. Avf - Zeyd b. Ebî Üneyse - Ubeydullah b. Amr - Muhammed b. Amr b. Hâlid - el-Harrânî - Taberânî (Ö. 360).[244]

VII. Bureyde Rivayeti

Bureyde tarikli rivayet Bezzâr, (Ö. 292) Nesâî (Ö. 303) ve Taberânî'de (Ö. 303) geçmekte olup metinlerde ittifak söz konusudur. En erken rivayet Bezzâr'ınki

[241] İbn Huzeyme, **Sahîh**, Zekât 54, IV. 52, no: 2336.

[242] İbn Huzeyme, **a.g.e.**, Zekât 54, IV. 52, no: 2336.

[243] İbn Hibbân, **Sahîh**, Cenâiz 3, VII. 465, no: 3193.

[244] Taberânî, **el-Kebîr**, XXIII. 287, no: 632.

olduğu için onun rivayetine yer vereceğiz. Rivayet ve ilgili isnatlar şöyledir:

4363 ـ حدثنا محمد بن المثنى ومحمد بن معمر قالا نا مؤمل قال : نا سفيان عن علقمة عن مرثد عن سليمان بن بريدة عن أبيه رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : من قتل دون ماله فهو شهيد

4363 - … Süleymân b. Bureyde babasından (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir."[245]

1. Büreyde - Sülaymân b. Büreyde - Mersed - Alkame - Süfyân - Müemmel - Muhammed b. Ma'mer ve Muhammed b. el-Müsennâ - Bezzâr (Ö. 292).[246]

2. Bureyde - Süleyman b. Bureyde - Alkame b. Mersed - Süfyân - el-Müemmel - Ahmed b. Nasr - Nesâî (Ö. 303). [247]

3. Büreyde - Sülaymân b. Büreyde - Alkame b.Mersed - Süfyân - Müemmel b. İsmâil - Muhammed b. Süheyl b. el-Muhâcir - Taberânî (Ö. 360).[248]

VIII. Abdullah Rivayeti

Abdullah tarikli rivayete Bezzâr (Ö. 292) ve Taberânî'de (Ö. 360) geçmekte olup metinler aynı olduğu için Bezzâr rivayetine yer veriyoruz. İlgili rivayet ve isnadı şöyledir:

1705- حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ أَحْمَدَ الْعَرْزَمِيُّ ، قَالَ : حَدَّثَنِي عَمِّي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم ، قَالَ : مَنْ قُتِلَ

[245] Bezzâr, **Müsned,** X. 264, no: 4363.

[246] Bezzâr, **a.g.e.**, X. 264, no: 4363.

[247] Nesâî, **el-Kübrâ**, Muhârebe 4, III. 454, no: 3541.

[248] Taberânî, **el-Evsat,** VII. 86, no: 6930.

دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ.

1705 - …Abdullah'tan; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir."[249]

1. Abdullah - Ebû Vâil - el-A'meş - Ebîhi (Abdurrahman b. Muhammed) - Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b.Ubeydullah - Abbâd b. Ahmed el-Arzemî - Bezzâr (Ö. 292).[250]

2. Abdullah - Ebû Vâil - el-A'meş - Amr b. Şimr - Ubeyd en-Nahhâs - el-Kasım b. Dinâr - Muhammed b. Abdullah el-Hadramî - Taberânî (Ö. 360).[251]

IX. Abdullah b. Zübeyr Rivayeti

Abdullah b. Zübeyr tarikli rivayet Bezzâr'ın (Ö. 292) Müsned'i ve Taberânî'nin (Ö. 360) Mu'cem'inde geçmekte olup metinlerde ittifak olduğundan Bezzâr rivayetine yer veriyoruz. Rivayet ve ilgili isnadlar şöyledir:

2220 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنْصُورِ بْنِ سَيَّارٍ ، قَالَ : حَدَّثَنَا مُصْعَبُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الزُّبَيْرِيُّ ، قَالَ : حَدَّثَنِي أَبِي ،عَنْ مُصْعَبِ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ.

2220 - … Abdullah b. ez-Zubeyr'den (r.a.) ; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, şehittir."[252]

1. Abdullah b. Zübeyr - Hanzala b. Kays - Mus'ab b. Sâbit - Ebî (Ebû

[249] Bezzâr, **Müsned**, I. 281, no:1705; Not: Sahabî ravi "Abdullah" Abdullah b. Mes'ut olabilir. Zira Taberânî rivayetinde bir önceki sened Abdullah b. Mes'ut tariklidir.

[250] Bezzâr, **a.g.e.**, V. 122, no: 1705.

[251] Taberânî, **el-Evsat**, VI. 7, no: 5635.

[252] Bezzâr, **a.g.e**, VI. 178, no: 2220.

Mus'ab ez-Zübeyriyyu) - Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyriyyu - Ahmed b. Mansûr b. Seyyâr - Bezzâr (Ö. 292).[253]

2. Abdullah b. Zübeyr - Abdullah b. Âmir b. Kurayz - Hanzala b. Kays - Mus'ab b. Sâbit - Abdullah b. Mus'ab b. Sâbit ez-Zübeyrî - İbrahim b. Hamza ez-Zübeyrî - Ali b. Abdulaziz - Taberânî (Ö. 360).[254]

X. Ebû Mus'ab Rivayeti

Ebû Mus'ab tarikli iki rivayet Taberânî'nin (Ö. 360) el-Mu'cemu's-Sağîr'inde geçmekte olup rivayet ve isnadları şöyledir:

428 - حدثنا حويث بن أحمد بن حكيم الدمشقي حدثنا سليمان بن عبد الرحمن بن بنت شرحبيل حدثنا إسماعيل بن عياش عن يونس بن أبي إسحاق عن أبيه عن مصعب بن سعد عن أبيه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من قتل دون ماله فهو شهيد

428 - … Mus'ab b. Sa'd babasından; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir."[255]

1. Ebîhi (Ebû Mus'ab) - Mus'ab b. Saîd - Ebîhi (Ebû İshak) - Yûnus b. Ebî İshâk - İsmâil b. Ayyâş - Süleyman b. Abdurrahman b. Şurahbil - Huveys b. Ahmed b. Hakîm ed-Dımeşkî - Taberânî (Ö. 360).[256]

2. Ebîhi (Ebû Mus'ab) - Mus'ab b. Saîd - Ebîhi (Ebû İshak) - Yûnus b. Ebî İshâk - İsmâil b. Ayyâş - Süleyman b. Abdurrahman - Muhammed b. Harun -

[253] Bezzâr **Müsned**, VI. 178, no: 2220.

[254] Taberânî, **el-Kebîr**, XIII. 118, no: 290.

[255] Taberânî, **es-Sağîr**, I. 261, no: 428.

[256] Taberânî, **a.g.e.**, I. 261, no: 428.

Taberânî (Ö. 360).[257]

XI. Hz. Ali Rivayeti

Ahmed b. Hanbel (Ö. 241) ve Ebû Ya'lâ (Ö. 307) kaynaklı iki rivayet bulunmakta olup; Ahmed b. Hanbel'in rivayeti şöyledir:

556– حَدَّثَنَا أَبُو يُوسُفَ الْمُؤَدِّبُ يَعْقُوبُ جَارُنَا حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ الْمُطَّلِبِ عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ الْحَارِثِ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ

556 - … Ali b. Hüseyin babasından, dedesinden; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafa ederken) öldürülürse, o şehittir.[258]

1. Ceddihi (Ali) - Ebîhi (el-Hüseyn) - Ali b. el-Hüseyn - Zeyd b. Ali b. el -Hüseyn - Abdurrahman b. el-Hâris - Abdülazîz b. el-Muttalib - İbrahim b. Sa'd - Ebû Yusuf el-Müeddeb Yakub - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[259]

2. Ceddihi (Ali) - Ebîhi (el-Hüseyn) - Ali b. el-Hüseyn - Abdurrahman b. el-Hâris - Abdülazîz b. el-Muttalib - İbrahim b. Sa'd - Yakub b. İsab - Ebû Ya'lâ (Ö. 307).[260]

XII. Enes b. Mâlik Rivayeti

Enes b. Mâlik'den iki rivayet bulunmakta olup, Bezzâr (Ö. 292) ve Taberânî (Ö. 360) tarafından nakledilmiştir. Metinler aynı olduğu için Bezzâr rivayetine yer

[257] Taberânî, **el-Evsat**, VII. 47, no: 6810.

[258] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, II. 28, no: 590.

[259] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, II. 28, no: 590.

[260] Ebû Ya'lâ, **Müsned**, I. 266, no: 330.

veriyoruz. Rivayet şu şekildedir:

6392 - حَدَّثنا محمد بن مرداس الأنصاري، حَدَّثنا مُبَارَكٌ أَبُو سُحَيْمٍ مَوْلَى عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ , عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَن أَنَس، عَن النَّبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْمَقْتُولَ دُونَ مَالِهِ شَهِيدٌ.

6392 - Enes b. Mâlik'ten. Resulullah buyurdu ki: "Malı uğruna öldürülen şehittir."[261]

1. Enes b. Mâlik - Abdulaziz - Mubarek Ebû Suheym - Muhammed b. Mirdâs el-Ensârî - Bezzâr (Ö. 292).[262]

2. Enes b. Mâlik - Abdulaziz b. Suheyb - Mubarek Ebû Süheym - Ömer b. Yezîd es-Seyyârî - Ahmed - Taberânî (Ö. 360).[263]

XIII. Amr b. Şuayb Rivayeti

Amr b. Şuayb kanalıyla iki rivayete rastlamaktayız. Biri Ali b. el-Ca'd'ın (Ö. 238) diğeri de Ahmed b. Hanbel'in (Ö. 241) Müsned'inde yer almaktadır. Ali b. el-Ca'd'ın rivayeti şöyledir:

1698 - حدثنا علي أنا شعبة عن يعلى بن عطاء عن عمرو بن شعيب عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : قتل المؤمن دون ماله شهيد

6735 - … Amr b. Şuayb Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir."[264]

1. Amr b. Şuayb - Ya'lâ b. Atâ - Şu'be - Ali - İbn el-Ca'd (Ö. 238).[265]

---

[261] Bezzâr, **Müsned**, XIII. 63, no: 6392.

[262] Bezzâr, **a.g.e.**, XIII. 63, no: 6392.

[263] Taberânî, **el-Evsat**, II. 175, no: 1629.

[264] İbn Ca'd, **Müsned**, I. 256, no: 1698.

[265] İbn Ca'd, **a.g.e.**, I. 256, no: 1698.

2. Ceddihi (Abdullah b. Amr b. el-Âs)– Ebîhi (Muhammed b. Abdullah) - Amr b. Şuayb es-Sehmî - Abdulazîz b. el-Muttalib el-Mahzûmî - Yakub b. İbrahim - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[266]

XIV. Abdullah b. Âmir b. Kurayz ve Abdullah b. Zübeyr Rivayeti

Abdullah b. Âmir b. Kureyz ve Abdullah b. Zübeyr tarikli rivayetler Ebû Bekr eş-Şeybânî (Ö. 207) ile Taberânî'nin (Ö. 360) el-Mu'cemü'l-Evsat'ında geçmektedir. Metinlerde farklılık olmadığı için ilk metin olan eş-Şeybânî'ninkini veriyoruz.

Ebû Bekr eş-Şeybânî (Ö. 207) rivayeti:

567 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ الْبَزَّارُ، نا مُصْعَبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، نا أَبِي، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمَقْتُولُ دُونَ مَالِهِ شَهِيدٌ»

567 - … Abdullah b. Âmir b. Kureyz ve Abdullah b. Zübeyr'den; Resulullah şöyle buyurdu: "Malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülen şehittir."[267]

1. Abdullah b. Âmir - Abdullah b. ez-Zübeyr - Hanzala b. Kays - Mus'ab b. Sâbit - Abdulllah - Mus'ab b. Abdullah - el-Hasan - el-Bezzâr - Ebû Bekr eş-Şeybânî (Ö. 207).[268]

2. Abdullah b. Âmir b. Kureyz ve Abdullah b. Zübeyr - Hanzala b. Kays - Mus'ab b. Sâbit - Ebû Abdullah - Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî - Musa b. Hârun -

[266] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI. 600, no: 7030.

[267] Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, I. 408, no: 567.

[268] Şeybânî, **a.g.e.**, I. 408, no: 567.

Taberânî (Ö. 360). [269]

XV. Süveyd b. Mukrin Rivayeti

Süveyd b. Mukrin'den gelen rivayet Sünen-i Nesâî (Ö. 303) ve Taberânî'nin (Ö. 360) el-Mu'cemü'l-Kebîr'inde geçmektedir. Metinler aynı olması hasebiyle Nesâî rivayetini veriyoruz. Rivayet şöyledir:

3545 - أَخْبَرَنَا الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ دِينَارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْثَرٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ سَوَادَةَ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَظْلَمَتِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»

3545 - … Süveyd b. Mukrin'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim zulmen (haksız yere - haksızlık uğruna) öldürülürse, o şehittir."[270]

1. Süveyd b. Mukrin - Ebû Ca'fer - Sevâde b. Ebi'l-Ca'd - Mutrif - Abser - Saîd b. Amr - el-Kâsım b. Zekeriyya b. Dînâr - Nesâî (Ö. 303).[271]

2. Süveyd b. Mukrin - Sevâde b. Ebi'l-Ca'd - Mutrif b. Tarîf - Abser b. el-Kâsım - Saîd b. Amr el-Eşaşî - Muhammed b. Abdullah el-Hadramî - Taberânî (Ö. 360).[272]

Geri kalan rivayetlerde sahabî tabakasında ferdîlik bulunduğundan bu isnadlar ilk dönem kaynaklardan itibaren kronolojik sıraya göre verilecektir. Muhtelif rivayet ve isnadlar sırasıyla şöyledir:

---

[269] Taberânî, **el-Evsat**, VIII. 93, no: 8609.

[270] Nesâî, **Sünen**, Muhârebe 15, III. 455, no: 455.

[271] Nesâî, **a.g.e.**, Muhârebe 15, III. 455, no: 455.

[272] Taberânî, **a.g.e.**, VII. 86, no: 6454.

XVI. Şeddâd b. Evs Rivayeti

Şeddâd b. Evs tarikli rivayet Taberânî'nin (Ö. 360) el-Mu'cemü'l-Kebîr'inde geçmekte olup rivayet ve senedi şöyledir:

7170 - حدثنا عبد الله بن أحمد بن حنبل ثنا إبراهيم بن الحجاج السامي ثنا قزعة بن سويد عن يحيى بن جرجة عن الزهري عن محمود بن لبيد عن شداد بن أوس رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من ظلم شبرا من الأرض طوقه من سبع أرضين ومن قتل دون ماله فهو شهيد

7170 - … Şeddâd b. Evs'den (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Kim bir karış yeri zulmen alırsa (bir karış yere haksız müdahelede bulunursa) onun boynuna kıyamet günü yedi arazi geçirilir. Kim malı uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir."[273]

İlgili isnad şöyledir:

1 Şeddâd b. Evs - Muhammed b. Lebîd - Zührî - Yahya b. Curca - Kaza'te b. Süveyd - İbrahim b. el-Haccâc es-Sâmî - Abdullah b. Ahmed b. Hanbel - Taberânî (Ö. 360).

XVII. Sa'd b. Ebî Vakkâs Rivayeti

Sa'd b. Ebî Vakkâs tarikli rivayet Bezzâr'ın (Ö. 292) Müsned'inde geçmekte olup rivayet ve isnadı şöyledir:

1207.- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ شَبِيبٍ ، قَالَ : حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ عُبَيْدَةَ بِنْتِ نَابِلٍ ، عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهَا ، قَالَ : سَمِعْتَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم ، يَقُولُ : مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ.

1207 - … Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan (r.a.). Resulullah şöyle buyurdu: "Kim malı

[273] Taberânî, **el-Kebîr**, VII. 292, no: 7170.

uğruna (malını müdafaa ederken) öldürülürse, o şehittir."[274]

1. Sa'd - Âişe bint Sa'd - Ubeyde bint Nâbil - İshak b. Muhammed - Abdullah b. Şebîb - Bezzâr (Ö. 292).

XVIII. Câbir b. Abdullah Rivayeti

Câbir b. Abdullah tarikli rivayet Ebû Ya'lâ'nın (Ö. 307) Müsned'inde, geçmekte olup rivayet şöyledir:

2061 - حدثنا عمرو حدثنا عمرو بن عثمان الكلابي حدثنا هارون بن حيان حدثنا محمد بن المنكد ر : عن جابر بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من قتل د ون ماله فهو شهيد

2061 - Câbir b. Abdullah'tan; Resulullah (s.a.v.) dedi ki: "Kim malı uğruna öldürülürse şehittir."[275]

1. Câbir b. Abdullah - Muhammed b. el-Münkedir - Harun b. Hayyân - Amr b. Osman el-Kilâbî - Amr - Ebû Ya'lâ (Ö.307).

XIX. Ebû Sülâle es-Sülemî Rivayeti

Ebû Sülâle tarikli rivayet Taberânî'nin (Ö. 360) el-Mu'cemu'l-Kebîr'inde geçmekte olup rivayet ve isnadı şöyledir:

910 - حدثنا الحسن بن العباس الرازي ثنا محمد بن حميد ثنا حكام بن سالم عن عنبسة عن عاصم بن عبيد الله عن عبيد الله بن عبد الله عن أبي سلالة السلمي : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال : سيكون عليكم أئمة يملكون أرزاقكم يحدثونكم فيكذبونكم ويعملون ويسيئون العمل لا يرضون منكم حتى تحسنوا قبيحكم و تصدقوا كذبكهم فأعطوهم الحق ما رضوا به فإذا تجاوزوا فمن قتل على ذلك فهو شهيد

910 - … Ebû Sülâle es-Sülemî'den; Resulullah şöyle buyurdu: "Başınıza bazı

[274] Bezzâr, **Müsned**, IV. 44, no: 1207.

[275] Ebû Ya'lâ, **Müsned**, IV. 50, no: 2061.

yöneticiler geçecek, sizin geçimliklerinizi ellerinde tutup size sıkıntı çıkarıp, sizi yalanlayacaklar. Kötü icraatlarla meşgul olacaklar. Sizler onların çirkin işlerini güzel kabul etmedikçe, yalanlarını tasdik etmedikçe sizden hoşnut olmayacaklar. Razı oldukları hakkı onlara verin. Mütecaviz davrandıklarında kim bu durum üzere öldürülürse şehittir."[276]

1. Ebû Sülâle es-Sülemî - Ubeydullah b. Abdullah - Âsım b. Ubeydullah - Anbese - Hukkâm b. Sâlim - Muhammed b. Hameyd - el-Hasan b. el-Abbâs er-Râzî - Taberânî (Ö.360)

XX. Ebû Ca'fer Rivayeti

Ebû Ca'fer'den nakledilen tek rivayet Nesâî'nin (Ö. 303) Sünen'inde yer almakta olup ilgili rivayet ve isnadı şöyledir:

3542 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَظْلَمَتِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»

3542 - … Ebû Ca'fer'den. Resulullah şöyle buyurdu: " Kim zulmen (haksız yere) öldürülürse şehittir.[277]

1. Ebû Ca'fer - Alkame - Süfyân - Abdurrahman - Muhammmed b. el-Müsenna - Nesâî (Ö. 303).

Ferd olan bu isnadların rivayetlerine baktığımızda hepsinde de "malı uğruna öldürülenin şehit olduğu" ifadesinin ortak zikredilmesi dışında farklı bir hükmî şehit sınıfının yer almadığını görüyoruz.

[276] Taberânî, **el-Kebîr**, XXII. 362, no: 910.

[277] Nesâî, **el-Kübrâ**, Muhârebe 15, III. 454, no: 3542.

B. BAZI SURE VE ÂYETLERİ OKUMAYA DEVAM EDERKEN ÖLENLERİN ŞEHİT SAYILMASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Konuyla ilgili olarak Haşr ve Yâsin surelerini okumaya devam edenlerin öldüklerinde şehit sayıldıkları ile ilgili rivayetlere rastlamaktayız. Sırasıyla ele alacak olursak ilgili isnadlar ve rivayetler hakkında şunları söyleyebiliriz:

Haşr suresinin son üç ayetini sabah ve akşam okumaya devam edenlerin öldüklerinde şehit sayılacakları ile ilgili üç rivayet bulunmaktadır. Bu üç rivayet de Ma'kil b. Yesâr'dan gelmekte olup, her üçünde de metinler ortaktır. En erken rivayet Ahmed b. Hanbel'inki (Ö. 241) olup şöyledir:

I. Ma'kil b. Yesâr Rivayeti

19419 - حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ طَهْمَانَ أَبُو الْعَلَاءِ الْخَفَّافُ حَدَّثَنِي نَافِعُ بْنُ أَبِي نَافِعٍ عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَقَرَأَ الثَّلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمْسِيَ إِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمْسِي كَانَ بِتِلْكَ الْمَنْزِلَةِ

19419 - … Ma'kil b. Yesâr'dan (r.a.); Resulullah şöyle buyurdu: "Her kim ki sabah olunca üç defa 'Eûzu billâhi's-Semîi'l-'Alîmi mineşşeytânirrâcîm' der ve 'Haşr' sûresinin son üç âyetini okursa, Allah ona yetmiş bin melek vekil tayin eder. Akşam oluncaya kadar bu melekler ona salât ederler. Şayet bu gün içerisinde ölürse şehit olarak ölür. Kim de onu akşam olunca okursa yine aynı şekilde olur."[278]

1. Ma'kil b. Yesâr - Nâfi b. Ebû Nâfi - Hâlid b. Tahmân Ebu'l-Alâi'l-Haffâf - Ebû Ahmed ez-Zübeyrî - Ahmed b. Hanbel (Ö. 241).[279]

[278] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLI. 254, no: 19419.

[279] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XLI. 254, no: 19419.

2. Ma'kil b. Yesâr - Nâfi b. Ebû Nâfi - Hâlid b. Tahmân Ebu'l-Alâi'l-Haffâf - Ebû Ahmed ez-Zübeyrî - Mahmud b. Ğaylân - Tirmizî (Ö. 279).[280]

3. Ma'kil b. Yesâr - Nâfi b. Ebû Nâfi - Hâlid b. Tahmân - Muhammed b. Abdullah el-Esedî - Osman b. Ebî Şeybe - el-Hüseyn b. İshâk et-Tüsterî - Taberânî (Ö. 360).[281]

Yâsin suresini okumakla ilgili olarak ise sadece Taberânî'de (Ö. 360) iki rivayete rastlamaktayız. Her iki rivayette Enes b. Mâlik'ten gelmekte olup, rivayet ve isnadları şöyledir:

II. Enes b. Mâlik Rivayeti

7018 - حدثنا محمد بن نصر نا محمد بن حفص الأوصابي نا سعيد بن موسى الأزدي ثنا رباح بن زيد الصنعاني عن معمر عن الزهري عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من داوم على قراءة يس كل ليلة ثم مات مات شهيدا

7018 - … Enes b. Mâlik'ten; Resulullah şöyle buyurdu: "Kim her gece 'Yâsîn' okumaya devam eder de sonra da ölürse şehit olarak ölür."[282]

1. Enes b. Mâlik - Zührî - Ribâh b. Zeyd es-San'ânî - Saîd b. Musa el-Ezdî - Muhammed b. Hafs el-Evsâbî - Muhammed b. Nasr - Taberânî (Ö. 360).[283]

2. Enes b. Mâlik - Zührî - Ribâh b. Zeyd es-San'ânî - Saîd b. Musa el-Ezdî el-Hamsî - Muhammed b. Hafs el-Ensârî el-Hamsî - Muhammed b. Musa el-

[280] Tirmizî, **Sünen**, Fedâil 22, V. 32. no: 2922.

[281] Taberânî, **el-Kebîr**, XX. 229, no: 537.

[282] Taberânî, **el-Evsat**, VII. 116, no: 7018.

[283] Taberânî, **a.g.e.**, VII. 116, no: 7018.

Kattân el-Hemedânî - Taberânî (Ö. 360).[284]

C. İLİM TALEBESİNİN ÖLÜMÜNÜN ŞEHÂDET SAYILMASI

İlim talebesinin ilimle meşguliyeti esnasında vefatının şehit sayılması ile ilgili olarak tek rivayet bulunmaktadır. Bu rivayet Bezzâr'ın (Ö. 292) müsnedinde yer almaktadır.

I. Ebû Hureyre ve Ebû Zer Rivayeti

İlgili rivayet ve isnadı şöyledir:

8574 - حَدَّثنا أَبُو كنانة مُحَمد بن أشرس المؤدب، قَال: حَدَّثنا أَبُو عامر العقدي، قَال: حَدَّثنا هلال بن عَبد الرحمن الحنفي، عَن عَطاء بن أبي ميمونة، عَن أبي سَلَمَة، عَن أبي هُرَيرة، وأبي ذر قالا: لباب من العلم يتعلمه الرجل أحب إِلَيَّ من ألف ركعة وقالا: قَالَ رَسُول اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيه وَسَلَّم: إذا جاء الموت، - أو كلمة نحوها - لطالب العلم، وهُو على هذه الحال مات، وهُو شهيد.

8574 - Ebû Hureyre ve Ebû Zer'den Resulullah buyurdu ki: "Ölüm ilim talebesine gelirde bu haldeyken ölürse, o şehittir."[285]

1. Ebû Hureyre ve Ebû Zer - Ebû Seleme - Atâ b. Ebî Meymûne - Hilal b. Abdurrahman - Ebû Âmir el-Akdî - Ebû Kenâne Muhammed b. Eşras el-Müeddeb - Bezzâr (Ö. 292).

Hükmî şehitlikle ilgili tüm rivayet ve isnadları ortaya koyduktan sonra, bizlere mukayese imkânı sunması amacıyla hükmî şehitlikle iligili sınıfları içine alan şematik tablolara, yer veriyoruz.

Bu tablolarda birden fazla rivayete yer veren muhaddislerin rivayetlerine,

[284] Taberânî, **es-Sağîr**, II. 191, no: 1010.

[285] Bezzâr, **Müsned**, XIV. 191, no: 8574.

rakamlarla işaret edilmesi yanında, birinci tablo grubunda şehit sınıflarına karışık şekilde; ikincisinde ise ortak şehit sınıfları guruplandırılarak bir arada verilmiştir. İlgili şehit sınıflarının tablosal gösterimi şu şekildedir:

Tablo 1: Hükmî Şehit Sınıflarının Hadis Kitaplarına Göre Mukayese Tablosu

A-	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	صاحب ذات الجنب	المرأة تموت بجمع	النفساء	مجنون	في سبيل الله	مجنوب
Buhârî: (1) (5 sınıf)	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	***	***
Buhârî: (2) (5 sınıf)	المطعون	المبطون	الغرق	صاحب الهدم	***	***	***	***	الشهيد في سبيل الله	***
Buhârî: (3) (4 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	***	***	***	***	الشهيد في سبيل الله	***
Müslim: (1) (5 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	***	***	***	***	قتل في سبيل الله	***
Müslim: (2) (4 sınıf)	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله قتل في سبيل الله	***
Nesâî: (1) (5 sınıf)	المطعون في سبيل	المبطون في سبيل	الغريق في سبيل	***	***	***	النفساء في سبيل الله		الْمَقْتُولُ في سبيل الله	***
Nesâî: (2) (7 sınıf)	***	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	***	المرأة تموت بجمع	***	مجنون	في سبيل الله	الحرق
Nesâî: (3) (7 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	صاحب ذات الجنب	المرأة تموت بجمع	***	***	***	الحرق
İbn Mâce: (1)	***	Metinde sadece "مريضا" ifadesi yer almaktadır. (Hasta olarak ölen)								
İbn Mâce: (2) (4 sınıf)	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله قتل في سبيل الله	

İbn Mâce: (3) (7 sınıf)	**المطعون**	***	**الغريق**	***	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	**قتل في سبيل الله**	**الحرق**
Ebû Dâvud: (1) (7 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق الغرق**	**صاحب الهدم (الذي يموت تحت الهدم)**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***	**الحرق**
Muvatta: (1) (7 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***	**الحرق**
Muvatta: (2) (7 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***	**الحرق**
Ahmed b. Hanbel: (1) (4 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	***	***	***	***	***	***	**مات في سبيل الله قتيل في سبيل الله**	***

Ahmed b. Hanbel: (3) (4 sınıf)	***	المبطون	الغريق	***	***	***	النفساء	***	قتيل في سبيل الله	***
Ahmed b. Hanbel: (4) (7sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	صاحب ذات الجنب	المرأة تموت بجمع	***	***	***	الحرق صاحب
Sünen-i Dârimî: (1) (4 sınıf)	المطعون	المبطون	***	***	***	المرأة تموت بجمع (يقتلها ولدها)	***	***	القتل في سبيل الله	***
Sünen-i Dârimî: (2) (5 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	***	***	***	النفساء	***	الغزو	***

İbn Hibbân: (2) (7 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	صاحب ذات الجنب	المرأة تموت بجمع	***	***	***	***	صاحب الحريق
İbn Hibbân: (3) (2 sınıf)	الطاعون	***	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله	***	***
Musannef-i Abdurrezzâk (7 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	***	صاحب ذات الجنب	المرأة تموت بجمع	***	***	***	صاحب الحرق	صاحب الغم
Musannef-i İbn Ebî Şeybe (3 sınıf)	***	المبطون	***	***	***	المرأة تموت بجمع	***	***	القتيل في سبيل الله	***	***
Mecmeu'z-Zevâid:(1) (4 sınıf)	***	المبطون	الغريق	***	ذات الجنب	***	النفساء ولدها يقتلها	***	المقتول سبيل الله في	***	***

Mecmeu'z-Zevâid:(2) (5 sınıf)	الطاعون	البطن	الغرق	***	***	***	النفساء	***	قتل في سبيل الله
Mecmeu'z-Zevâid:(3) (4 sınıf)	***	المبطون	الغريق	***	***	***	النفساء في سبيل	***	الْمَقْتُولُ في سبيل الله
Müsnedü'ş-Şâmiyyîn:(1) (5 sınıf)	الطاعون	البطن	الغرق	***	***	***	النفساء	***	القتل
Müsnedü'ş-Şâmiyyîn:(2) (7 sınıf)	الطاعون	البطن	الغرق	***	***	***	النفساء	***	قتل في سبيل الله
	الحرق	السل							
Müsnedü'ş-Şâmiyyîn:(3) (4 sınıf)	الطاعون	البطن	***	***	***	***	النفساء	***	القتل
Müsnedü'ş-Şâmiyyîn:(4) (4 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	***	***	***	النفساء	***	***
Müsnedü'ş-Şâmiyyîn:(5) (5 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	***	***	***	النفساء	***	قتيل في سبيل الله
Müsned-i Abdullah b. Humeyd (3 sınıf)	الطاعون	***	الغريق في سبيل الله	***	***	***	***	***	قتل في سبيل الله

el-Mu'cemu'l-Evsat Taberânî: (1) (5 sınıf)	الطاعون	المبطون	الغريق	***	***	***	النفساء	***	القتيل في سبيل الله	***
el-Mu'cemu'l-Evsat Taberânî: (2) (5 sınıf)	***	البطن	الغريق	***	***	***	النفساء	***	قتل في سبيل الله	المتردي
el-Mu'cemu'l-Evsat Taberânî: (3) (5 sınıf)	الطاعون	***	الغرق	***	***	***	النفساء	***	القتل	القتل
el-Mu'cemu'l-Evsat Taberânî: (4) (7 sınıf)	الطاعون	البطن	الغرق	***	***	***	النفساء	***	قتل في سبيل الله	الحرق
	السل									
El-Mu'cemu'l-Evsat Taberânî: (5) (3 sınıf)	***	المبطون	الغرق	***	***	***	***	***	قتل في سبيل الله	***
El-Mu'cemu'l-Evsat Taberânî: (6) (4 sınıf)	الطاعون	البطن	***	***	***	***	النفساء	***	القتل	
El-Mu'cemu'l-Kebîr Taberânî: (1) (7 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم (الذي يموت تحت الهدم)	ذات الجنب	المرأة تموت بجمع	***	***	***	الحرق

el-Mu'cemu'l-Kebîr Taberânî: (2) (5 sınıf)	المطعون في سبيل الله	المبطون في سبيل الله	الغريق في سبيل الله	***	***	***	النفساء في سبيل الله	***	القتيل في سبيل الله
el-Mu'cemu'l-Kebîr Taberânî: (3) (4 sınıf)	***	المبطون	الغريق	***	***	***	النفساء		المقتول في سبيل الله
el-Mu'cemu'l-Kebîr Taberânî: (4) (11 sınıf)	***	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	صاحب ذات الجنب	***	النفساء	***	المقتول في سبيل الله
	الخار عن دابته	الشريق	الذي يفترسه السبع	المرء يموت على فراشه في سبيل الله			الملدوغ		
İbn Mubârek (5 sınıf)	المطعون في سبيل الله	المبطون في سبيل الله	الغريق في سبيل الله	***	***	***	النفساء في سبيل الله		القتيل في سبيل الله
Bezzâr: (1) (5 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	صاحب الهدم	***	***	النفساء	***	***
Bezzâr: (2) (2 sınıf)	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	***

القتيل في سبيل الله	***	***	المرأة تموت بجمع(يقتلها ولدها)	***	***	الغريق	المبطون	المطعون	Şâşî :1 (3 isnad) (5 sınıf)
القتيل في سبيل الله	***	***	النفساء	***	***	الغرق	المبطون	المطعون	Şâşî : 2 (5 sınıf)
***	***	***	***	***	***	الغريق	المبطون	المطعون	Şâşî : 3 (3 sınıf)
القتيل في سبيل الله	***	***	النفساء	***	***	الغريق	المبطون	المطعون	Begavî (5 sınıf)
القتيل	من أكله السبع		النفساء	الهدم	***	الغريق	المبطون	***	Rebi' (9 Sınıf)
مات على فراشه يريد أن تكون كلمة الله هي العليا			مرابطا في سبيل الله		***	***	صاحب السل	اللديغ	
القتيل	الْحَرْقَ	***	النفساء	الهدم	***	الغريق	وَجَعَ الْبَطْنِ	الطَّاعُونَ	Saîd b. Mansûr (7 Sınıf)
***	الْحَرْقَى	***	الْمَرْأَةَ الَّتِي تَمُوتُ بِجُمْعٍ		***	الْغَرْقَى	الْبَطْنَ	الطَّاعُونَ	Saîd b. Mansûr (5 Sınıf)
يَغْرَقُ فِي الْبَحْرِ	يَتَرَدَّى مِنَ الْجِبَالِ		تَأْكُلُهُ السِّبَاعُ	***	***	***	***	***	Saîd b. Mansûr (3 Sınıf)

el-Âhâd ve'l-Mesânî (5 sınıf)	المطعون	المبطون	الغريق	***	***	المرأة تموت بجمع	***	***	قتل في سبيل الله
Devrâkî (5 Sınıfı)	الطَّاعُونِ	الْبَطْنِ	الْغَرِقِ	***	***	مَوْتِ الْمَرْأَةِ جُمْعًا			الْقَتْلِ

Tablo 2: Aynı Şehit Sınıflarının Zikredildiği Rivayetler Tablosu

1 - Rivâyetlerde Aynı Zikredilen Dörtlü Şehit Sınıfları

Birinci gurup:

Müslim: (1) **(4 sınıf)**	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله قتل في سبيل الله
İbn Mâce: (1) **(4 sınıf)**	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله قتل في سبيل الله
Ahmed b. Hanbel **(4 sınıf)**	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله قتل في سبيل الله
Müsned-i Tayâlisî **(4 sınıf)**	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله قتل في سبيل الله
Müsned-i Ebî Avâne **(4 sınıf)**	المطعون	المبطون	***	***	***	***	***	***	مات في سبيل الله قتل في سبيل الله

İkinci Grup:

Ahmed b. Hanbel: (2) (4 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	***	***	***	***	**النفساء**	***	**قتيل في سبيل الله**
Ahmed b. Hanbel: (3) (4 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	***	***	***	***	**النفساء**	***	**قتيل في سبيل الله**

B - RİVÂYETLERDE AYNI ZİKREDİLEN BEŞLİ ŞEHİT SINIFLARI:

Birinci Grup:

Buhârî: (2) (5 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	***	***	***	***	**الشهيد في سبيل الله**
Müslim: (1) (5 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	***	***	***	***	**قتل في سبيل الله**

İbn Hibbân: (1) (5 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	***	***	***	***	**الشهيد**
Rebi' (5 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	***	***	***	***	**الشهيد في سبيل الله**

İkinci Grup:

Devrâkî (5 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	***	***	**مَوْتِ الْمَرْأَةِ جُمْع**	***	***	**القتيل**
Şâşî (3 isnad) (5 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	***	***	**المراة تموت بجمع(يقتلها ولدها)**	***	***	**القتيل في سبيل الله**
Şâşî (5 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغرق**	***	***	**النفساء**	***	***	**القتيل في سبيل الله**

Üçüncü Grup:

İbn Mübârek (5 Sınıf)	**المطعون في سبيل الله**	**المبطون في سبيل الله**	**الغريق في سبيل الله**	***	***	***	**النفساء في سبيل الله**		**القتيل في سبيل الله**
el-Mu'cemu'l-Kebîr Taberânî: (5 sınıf)	**المطعون في سبيل الله**	**المبطون في سبيل الله**	**الغريق في سبيل الله**	***	***	***	**النفساء في سبيل الله**	***	**القتيل في سبيل الله**

C - RİVÂYETLERDE AYNI ZİKREDİLEN YEDİLİ ŞEHİT SINIFLARI:

Nesâî: (3) (7 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	**الحرق**
Ebû Dâvud (7sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق الغرق**	**صاحب الهدم (الذي يموت تحت الهدم)**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	**الحرق**

Muvatta: (1) (7sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***
	الحرق								
Muvatta: (2) (7 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***
	الحرق								
Ahmed b. Hanbel: (3) (7 sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغرق**	**صاحب الهدم**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***
	صاحب الحريق								
İbn Hibbân: (2) (7sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغرق**	**صاحب الهدم**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***
	صاحب الحريق								
el-Mu'cemu'l-Kebîr Taberânî: (1) (7sınıf)	**المطعون**	**المبطون**	**الغريق**	**صاحب الهدم (الذي يموت تحت الهدم)**	**صاحب ذات الجنب**	**المرأة تموت بجمع**	***	***	***
	الحرق								

C - RİVÂYETLERDE ZİKREDİLEN ONBİRLİ ŞEHİT SINIFLARI:

المقتول في سبيل الله	***	النفساء	***	صاحب ذات الجنب	صاحب الهدم	الغريق	المبطون	***	el-Mu'cemu'l-Kebîr (11 sınıf)
الملدوغ				المرء يموت على فراشه في سبيل الله	الذي يفترسه السبع	الشريق	الخار عن دابته		

Tabloları incelediğimizde ayrı şehit sınıfları bulunduğu gibi, aynı şehit sınıflarınında var olduğunu görüyoruz. Özellikle aynı şehit sınıflarına göz attığımızda dörtlü, beşli ve yedili olmak üzere üç kısma ayrıldıklarını görüyoruz. Dörtlü şehit sınıfları iki kısma ayrılmakta olup ortak sınıflar şunlardır.

a- Ölümcül karın rahatsızlığı, tâun, Allah yolunda ölme ve Allah yolunda öldürülme. Bu şehit sınıfları beş muhaddis tarafından rivayet edilmiştir.

b- Ölümcül karın rahatsızlığı, tâun, loğusa ölümü ve Allah yolunda öldürülme. Bu şehit sınıfları iki muhaddis tarafından rivayet edilmiştir.

Beşli şehit sınıfları ise üç sınıfa ayrılıyor:

a- Ölümcül karın rahatsızlığı, tâun, suda boğulma, göçük altında kalma, Allah yolunda öldürülme. Bu şehit sınıfları dört muhaddis tarafından rivayet edilmiştir.

b- Ölümcül karın rahatsızlığı, suda boğulma, tâun, kendisindeki bir şeyle ölen kadın, Allah yolunda öldürülme. Bu şehit sınıfları iki muhaddis tarafından rivayet edilmiş olmakla birlikte bir rivayette "loğusa" kaydı yer almaktadır. Bu da ya bir ravi tasarrufu ya da bir mana rivayeti olduğu izlenimi veriyor.

c- Ölümcül karın rahatsızlığı, suda boğulma, tâun, loğusa, Allah yolunda öldürülme. Bu grup şehit sınıfları hep "Allah yolunda" ifadesiyle beraber zikredilmektedir. İki muhaddis tarafından rivayet edilmiştir.

Yedili şehit sınıfları ise altı muhaddis tarafından zikredilmiştir ve şunalardır:

a- Ölümcül karın rahatsızlığı, suda boğulma, tâun, kendisindeki bir şeyle ölen kadın, yanarak ölme, göçük altında kalma ve Allah yolunda öldürülme. Hepsinde ortak şehit sınıfları olarak ölümcül karın rahatsızlığı ve tâun görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİT ECRİ ALANLARLA İLGİLİ RİVAYETLER VE HADİSLERİN ŞERHLERİ

A. "ŞEHİT ECRİ" İFADESİ YER ALAN HADİSLER

"Şehit ecri" alanlarla ilgili rivayetleri ele almamızın sebebi, bu rivayetlerin konumuz olan hükmî şehit rivayetleriyle bir alakası olup olmadığını ortaya koymaktır. Kaynaklarda konumuzla ilgili olarak on dokuz rivayete rastlamaktayız. Bu on dokuz rivayet genel olarak tâun karşısında sabreden ya da samimi şekilde, kalpten şehit olmayı isteyip de şehit olamadan ölenlere "şehit ecri" verilmesi yanında "şehit ecrinin benzeri, misli" verileceğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla bu rivayetlerden tâun ile ilgili olanlar haricindekilerin birinci bölümdeki rivayetlerle bir alakası olmadığı gibi, herhangi bir şehit sınıfından da bahsedilmemektedir. Tâun ile ilgili rivayetlerde "tâundan ölen" ibaresi değilde "tâuna sabreden" ifadesi yer almaktadır. Binaenaleyh tâunla alakalı rivayetlerin de "hükmî şehit" sınıflarıyla bir alakası görülmemektedir. Konuyla ilgili şu rivayetleri örnek olarak verebiliriz:

14793 - حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ، أَخْبَرَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ جَابِرٍ الْحَضْرَمِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي الطَّاعُونِ: الْفَارُّ مِنْهُ كَالْفَارِّ يَوْمَ الزَّحْفِ، وَمَنْ صَبَرَ فِيهِ كَانَ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ

14793 - … Câbir b. Abdullah'tan. Resulullah'ı (s.a.v.) tâun hakkında şöyle buyururken işittim: "Ondan kaçan savaş günü kaçan gibidir. Kim de ona sabrederse kendisine şehit ecri vardır."[286]

[286] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIII. 106, no: 14793; 109, no: 14875; Bkz. Taberânî, **el-Evsat**, III. 213, no: 3193; IX. 13, no: 8980.

1353 - أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، نا دَاوُدُ بْنُ أَبِي الْفُرَاتِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، أَنَّ عَائِشَةَ، أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا، سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنِ الطَّاعُونِ، فَقَالَ: «كَانَ عَذَابًا يَبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ شَاءَ فَجَعَلَهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ مَا مِنْ عَبْدٍ يَكُونُ فِي بَلْدَةٍ يَكُونُ فِيهِ فَمَكَثَ فِيهِ لَا يَخْرُجُ مِنَ الْبَلَدِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ شَهِيدٍ

1353 - … Hz. Aişe'den. Resulullah'a tâun hakkında soru yöneltince buyurdular ki: "Allah'ın dilediğine gönderdiği bir azabı olup onu müminlere rahmet kılmıştır. Herhangi bir kul tâun bulunan bir beldede bulunur da sabrederek, karşılığını Allah'tan umarak bekler, oradan ayrılmaz ve de başına ancak Allah'ın yazdığının geleceğini bilirse ona ancak şehit ecrinin misli vardır.[287]

22014 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ مُوسَى: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ يُخَامِرَ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، حَدَّثَهُمْ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللهِ مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ فُوَاقَ نَاقَةٍ، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَمَنْ سَأَلَ اللهَ الْقَتْلَ مِنْ عِنْدِ نَفْسِهِ صَادِقًا ثُمَّ مَاتَ أَوْ قُتِلَ فَلَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ، وَمَنْ جُرِحَ جُرْحًا فِي سَبِيلِ اللهِ أَوْ نُكِبَ نَكْبَةً، فَإِنَّهَا تَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَغَرِّ مَا كَانَتْ، لَوْنُهَا كَالزَّعْفَرَانِ وَرِيحُهَا كَالْمِسْكِ، وَمَنْ جُرِحَ جُرْحًا فِي سَبِيلِ اللهِ، فَعَلَيْهِ طَابَعُ الشُّهَدَاءِ

22014 - … Muâz b. Cebel'den. Resulullah şöyle buyurdular: "Herhangi bir müslüman Allah yolunda kısa bir süre çarpışmaya görsün ona cennet yazılır. Kim Allah'tan samimi olarak onun yolunda ölmeyi isterde sonra ölür ya da öldürülürse ona şehit ecri vardır."[288]

---

[287] İshak b. Râhûye, **Müsned**, III. 743. no: 1353; Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXXII. 118, no: 25212; Buhârî, **Sahîh**, Cihâd 30, III. 175, no: 3474; Tıb 30, IV. 127, no: 6619; Nesâî, **el-Kübra**, Cenâiz 112, VII. 68, no: 7485.

[288] Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, XXXVI. 425, no: 22110; 342, no: 22014; Ebû Dâvud, **Sünen**, Cihâd 21, III. 23, no: 2541; Taberânî, **el-Kebîr**, III. 300, no: 3465, XX. 104, no: 204-205-206; Ebû Ya'lâ, **Müsned**, VI. 165, no: 3446.

5414 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَيْثَمَةَ قَالَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحٍ الْعَدَوِيُّ قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الْمَجِيدِ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُتَمَسِّكُ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ»

5414 - … Ebu Hureyre'den. Resulullah şöyle buyurdu: "Ümmetimin fesadı esnasında kim sünnetime sımsıkı sarılırsa ona şehit ecri vardır."[289]

7676 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْإِصْطَخْرِيُّ، ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَتْنِي نَضْرَةُ بِنْتُ جَهْضَمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الطُّفَيْلِ الْقَيْسِيَّةُ، عَنْ أَبِيهَا، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَيْسَ الشَّهِيدُ إِلَّا مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَالَ: «يَا عَائِشَةُ، إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذًا لَقَلِيلٌ، مَنْ قَالَ فِي يَوْمٍ خَمْسَةً وَعِشْرِينَ مَرَّةً: اللَّهُمَّ بَارِكْ فِي الْمَوْتِ، وَفِيمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، ثُمَّ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ، أَعْطَاهُ اللَّهُ أَجْرَ شَهِيدٍ»

7676 - … Hz. Aişe'den (r.a.). Dedim ki: Ey Allah'ın Resulü! Şehit sadece Allah yolunda öldürülen midir? Buyurdular ki: "Ey Aişe öyleyse ümmetimin şehitleri pek azdır. Kim günde 25 defa "Allâhümme bârik fi'l-mevt ve fîmâ ba'de'l-mevt" der sonrada yatağında ölürse Allah ona şehit ecri verir."[290]

B. HADİSLERİN ŞERHİ

Muhaddisler hadislerin doğru anlaşılabilmesi için esbâb-ı vürûda büyük ehemmiyet vermişlerdir. Rivayetlerin ashaptan aynı sebeb-i vürûdla mı yoksa farklı sebeplerle mi nakledildiğinin tesbiti rivayetlerin doğru anlaşılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Sadedinde olduğumuz hadislerin esbâb-ı vürudlarını ele aldığımızda farklı sebepler irad edilmesi yanında, sebeb-i vürûdsuz rivayetlere de rastlanılmaktadır. Rivayetlerde şu esbab-ı vürûdlara yer verilmiştir:

[289] Taberânî, **el-Evsat**, V. 315, no: 5414.

[290] Taberânî, **a.g.e.**, VII. 343, no: 7676.

1. Abdullah b. Sâbit'e hasta ziyareti esnasında Resulullah (s.a.v.) efendimizin ashabına "Şehit kimdir?" sorusunu yöneltmesi.
2. Ubâde b. Sâmit'e hasta ziyareti esnasında Resulullah (s.a.v.) efendimizin ashabına "Şehit kimdir?" sorusunu yöneltmesi.
3. Abdullah b. Revâha'yı hasta ziyareti esnasında Resulullah (s.a.v.) efendimizin ashabına "Şehit kimdir?" sorusunu yöneltmesi.
4. Resulullah (s.a.v.) efendimizin hasta olan Cebr el-Ensârî'yi ziyareti esnasında yakınlarının "Senin ölümünün yatakda değilde Resulullah'la Allah yolunda (savaşırken) olmasını isterdik." demeleri üzerine Resulullah'ın şehitler hakkında açıklama yapması.
5. Resulullah (s.a.v.) efendimizin hasta olan Abdullah b. Selâm'ı ziyareti esnasında ashaptan bazılarının "Ey İbn Selâm senin bu ölüm dışında başka bir ölümle ölmeni umuyorduk." sözlerini işitmesi üzerine onlara "Neyi umuyordunuz?" sorusunu yöneltip, akabinde şehitlik mevzusuna değinmesi.
6. Sa'd b. Muâz veya Muâz b. Cebel'e bir gurup sahabenin hasta ziyareti esnasında aralarında şehitlik mevzusunda konuşurlarken o esnada hastayı ziyarete gelen Resulullah'ın (s.a.v.) konuşulanları duyarak ashabına "Şehit kimdir?" sorusunu yöneltmesi.
7. Selman-ı Fârisî'nin Reslullah'a zekât getirdiği bir günde "Siz kimleri şehit olarak sayıyorsunuz?" sorusunun Peygamber efendimiz tarafından yöneltilmesi.
8. Ashaptan birinin Resulullah'a (s.a.v.) "Biri haksız yere malımı almaya kalkarsa ne yapayım?" sorusunu yöneltmesi.
9. Bir sahabînin, zekat memurunun kendisinden zekat almada haddi

aştığını beyan etmesi üzerine, bir başka sahabînin de "Böyle bir durumla karşılaşırsak ne yapalım?" sorusunu yöneltmesi.

10. Muâviye'nin Abdullah b. Amr'ın arazisine el koyma çabası üzerine, Abdullah b. Amr'ın silahlanması ve kendisine bu hazırlığın sebebini soranlara malı müdafa ile ilgili hadisi delil göstermesi.

11. Resulullah'ın doğrudan ashabına "İçinizde kimleri şehit olarak ifade ediyorsunuz ?" sorusunu yöneltmesi.

12. Ashaptan birinin Resulullah'a "Biri malımı elimden almaya kalksa ne buyurursunuz?" sorusunu yöneltmesi.

Bu farklı sebeplerden hareketle hadislerin farklı yer ve zamanlarda irâd edildiğini ve dolayısıyla rivayetlerdeki farklı şehit sınıflarından bahsedilmesinin de doğal olduğunu söyleyebiliriz.

Her şehit grubuna ait hadislerin şerhlerine, ilgili bir örnek rivayetle, muhteva şerhi olarak değineceğiz.

İlk olarak "çeşitli hastalık ve musibetler sebebiyle ölenler" grubunu Câbir b. Atik rivayetiyle ele alacağız. Rivayet şöyledir:

554 - حدثني يحيى عن مالك عن عبد الله بن عبد الله بن جابر بن عتيك عن عتيك بن الحارث وهو جد عبد الله بن عبد الله بن جابر أبو أمه أنه أخبره أن جابر بن عتيك أخبره :أن رسول الله صلى الله عليه وسلم جاء يعود عبد الله بن ثابت فوجده قد غلب عليه فصاح به فلم يجبه فأسترجع رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال غلبنا عليك يا أبا الربيع فصاح النسوة وبكين فجعل جابر يسكتهن فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم دعهن فإذا وجب فلا تبكين باكية قالوا يا رسول الله وما الوجوب قال إذا مات فقالت ابنته والله إن كنت لأرجو أن تكون شهيدا فإنك كنت قد قضيت جهازك فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله قد أوقع أجره علي قدر نيته وما تعدون الشهادة قالوا القتل في سبيل الله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم الشهداء سبعة

سوى القتل في سبيل الله المطعون شهيد والغرق شهيد وصاحب ذات الجنب شهيد والمبطون شهيد والحرق شهيد والذي يموت تحت الهدم شهيد والمرأة تموت بجمع شهيد[291]

554 - … Câbir b. Atîk haber verdi: Resulullah Abdullah b. Sâbit'i ziyarete geldi. Onu kendinden geçmiş buldu. Ona yüksek sesle seslendi; fakat cevap alamadı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" dedi. (İmada bulunarak) "Biz seni kaybettik, Ey Eba'r-Rebî!" deyince kadınlar bağrışıp ağlaştılar. İbn Atîk ise onları susturmaya çalıştı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) : "Onları bırak! Hak vaki olduğunda hiçbir (bağrışarak) ağlayan kalmayacak." dedi. Oradakiler de : "Vaki olacak olan nedir, Ya Resulallah?" diye sordular. "ölüm" dedi. Kızı ise "Vallahi senin şehit olmanı umuyordum. Zira sen hayatını Allah'ın dini yolunda geçirdin." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) : "Allah onun ecrini niyetine göre verdi. Neleri şehit sayıyorsunuz?" deyince oradakiler "Allah yolunda öldürülendir." cevabını verdiler. Resulullah (s.a.v.): "Şehitlik Allah yolunda ölme dışında yedi çeşittir. Tâundan ölen şehittir. Suda boğulan şehittir. Böğründeki bir rahatsızlık sonucu ölen şehittir. Karın rahatsızlığından ölen şehittir. Yanarak ölen şehittir. Göçük altında ölen şehittir. Kendinde bulunan bir şeyle (bebekle) ölen kadın şehittir."

Çeşitli hastalık ve musibetler sebebiyle ölenlerin şehit sayıldığı rivayetlerin şerhi:

Bu gurup hadislerin şerhlerinde öncelikle şehit kavramı ve şehit sınıfları üzerinde durulmuştur.

شهيد: Aslında küffarla savaşta öldürülen kişiye denir. Daha sonraları bu kavram

[291] Mâlik, **Muvatta**, Cihâd 14, II. 81, no: 554.

genişletilmiş ve bu sayılan şehit sınıflarını da içerisine alır bir hale gelmiştir. Hakiki şehitin dışındaki kullanımlar mecâzi kulanımlardır. Bundan dolayıdır ki bir lafızda "hakikat" ve "mecâz" bir araya gelmiştir. İmam Şâfî'ye göre bu câizdir. Bu görüşe karşı çıkanlar olmuş ve "Bu sayılan hükmî şehitlerin sevabı şehitin sevabı gibidir." diyerek te'vil etmişlerdir.[292]

Bunların şehit sayılması; ya bu ölümlerin, çok elem vermesi ve çok şiddetli olması sebebiyle Allah Teâlâ'nın bir lütfu olmasından ya da onların ahirette şehit sevabı almasından dolayıdır.[293] Dünyadaki durumlarına gelince de, hakiki şehitten ayrı olarak yıkanır ve namazları kılınır.

Şehitler üç kısımda mütala edilmiştir:

1 - Dünya ve ahiret şehitidir ki, bunlar küffarla harp ederken öldürülenlerdir. Yani hakikî şehit.

2 - Dünya ahkâmı dışında kalan ahiret şehitidir. Yani Allah yolunda savaşırken hayatını kaybetmeyip farklı nedenlerle vefat edendir ki, hükmî şehit tezimizde zikredilenler bu gruptandır.

3 - Ahiret haricinde dünya şehitidir ki, bunlar ganimet aşırırken veya kaçarken öldürülenlerdir.[294] Dolayısıyla bu gruptakiler bizim nazarımızda şehit olarak görülselerde Allah katında şehit değildirler.

Hadislerde zikredilen şehit sınıflarından öncelikle ve özellikle dördünün anlamı

[292] Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, V. s. 178.

[293] Nevevî, **Minhâc**, XIII. s. 62.

[294] Nevevî, **a.g.e.**, XIII. s. 63.

üzerinde duracağız. Zira bu dört şehit sınıfının güncellenmesi oldukça önem arz etmektedir.

صاحب ذات الجنب: Kişinin yan tarafında (böğründe) ortaya çıkan yara veya yaralardır. Daha sonraları bu yara deşilip açılmakta ve ağrı sona ermektedir. İşte bu an artık helak olma, yani ölüm vaktidir. Bu rahatsızlığın belirtisi kaburgalar altında meydana gelen bir ağrı, öksürük ve ateşle birlikte oluşan nefes darlığıdır. Bu hastalık kadınlarda daha çok görülür. Ayrıca insanın böğründe çıkan çıban ve benzeri rahatsızlıklara da "zâti'l-cenb" adı verilmiştir.[295]

جمعا: "çocuğu karnındayken ölen kadın" anlamına gelmesine karşın, "Loğusa iken ya da bakire olarak ölendir." şeklinde anlayanlar da olmuştur."[296] Fakat ekseri ulema birinci görüşü kabul etmiştir.

المطعون: Hakında ise "tâun hastalığıdır" denilmiştir. O "salgın bir hastalık"tır. Gerçekte bazı bölgelerde görülüp diğerlerinde görülmeyen ve birçok insanın maruz kaldığı bir hastalıktır. Denilmiştir ki her tâun, vebadır ama her veba, tâun değildir. Hz. Ömer (r.a.) zamanında Suriye-Ürdün bölgesinde ortaya çıkan vebanın tâun olduğu belirtilmiştir.[297]

المبطون: İshal, "istiskâ" hastalığına yakalanan, yani su kaybından ölen anlamlarında kullanıldığı gibi; mutlak anlamda karın rahatsızlığından ölen için de

---

[295] Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, V. s.178; Ayrıca bkz. Mubârekfûrî, **Tuhfetu'l-Ehvezî,** IV. s. 146.

[296] Azimâbâdî**,** Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak, **Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1415. VII. s. 262; Ayrıca bkz. Suyûtî, **Şerhu Sünen-i İbn Mâce,** Gadîmî Kütübhâne, Karatşî, t.y., I. s. 201; Nevevî, **Minhâc**, XIII. s. 62; Münâvî, **a.g.e.** III. s. 457.

[297] Nevevî, **a.g.e.**, XIV. s. 204.

kullanıla gelen bir kelime olmuştur.[298]

Zikri geçen bu sınıfların şehit kabul edilmeleri, ahidlerini bozmayıp, tedbir alma konusunda ihmalkâr davranmadıkları takdirde geçerlidir. Şayet tedbir alma hususunda ihmalkâr davranırlar ve bu şekilde ölürlerse isyankârdırlar.[299]

Bu birinci grup hadis şerhlerinde, rivayetlerdeki şehit sınıflarının niçin farklılık arz ettiği meselesi üzerinde durulmuş ve özetle şu görüşlere yer verilmiştir:

1- Bazı rivayetlerdeki şehit sayısıyla zikredilenler arasındaki tutarsızlığın sebebi "Allah yolunda ölen şehittir." sınıfının yani hakiki şehitin sayıya eklenmesinden kaynaklanmaktadır.

2- Bazı ravilerin bazı şehit sınıflarını unutma ihtimali söz konusudur.[300]

3- Şehit sayısı fazla olduğu için Hz. Peygamber önce en az şehit sınıfını daha sonra da fazlasını bildirmiştir. Dolayısıyla bu konuda herhangi bir sınırlama kasdetmemiştir.[301]

4- Bu rivayetler arasında herhangi bir tenâkuz bulunmamaktadır. Çünkü bir vakitte şehitlerin beş grup olduğu vahyedilmiş iken bir başka vakitte de onların daha da fazla oldukları vahyedilmiştir. Hadislerde vârid olduğu üzere şehadet sebeplerinin farklılığı, bu ümmete mahsus bir durum olup, geçmiş ümmetlere böyle bir hususiyet verilmemiştir. Onlara sadece Allah yolunda öldürülenlerin şehit olduğu

---

[298] Aynî, **Umdetü'l-Kârî fî Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî**, Müessesetü Nâdir, Beyrut, h.1427. V. s. 175; Ayrıca bkz. Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, V. s. 178.

[299] Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr **ed-Dibâc Şerhu Sahîh-i Müslimi'l-Haccâc**, Haleb, h.1406, IV. s. 508.

[300] İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, VI. s. 28-29.

[301] İbn Hacer, **a.g.e.**, VI. s. 28-29; Ayrıca bkz. Mubârekfûrî, **Tuhfetu'l-Ehvezî,** IV. s. 146**,** Aynî, **a.g.e.**, XIV. s. 13.

bildirilmiştir.[302]

5- Kimilerine göre de farklı şehit sayıları vârid olmasına rağmen bunlar arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Çünkü adetteki tahsis (sınırlama) zâidin (fazlanın) imkânsızlığına delil değildir.[303]

Sayılardaki farklılığın bir sebebi de bazı rivayetlerin sahih olmasına rağmen Buhâri gibi bazı muhaddislerin şartlarına uymamasından kaynaklanmaktadır.[304]

Nitekim Buhari'nin bakış açısını ortaya koymak için şunlar söylenmiştir:

"Kimi rivayetlerde şehitler beş sınıf olarak zikredilmiştir ki bu rivayetler Buhâri'nin şartlarına uygundur. Kimilerinde de şehitler yedi sınıf olarak zikredilmişlerdir ki onun şartlarına bu rivayetler uymamaktadır. Buhâri, bundan dolayı tercemede ona dikkat çekmiştir. Şehit sayılarındaki beş, yedi gibi farklı ifadeler, bu rakamların eksilmez veya artmaz olduğu anlamında değildir. Bilakis bunlar zikredilenlerdeki hususiliği haber vermektedir. Onların sayısını, en iyi Allah bilir."[305]

Malı, canı, ailesi ve bazı kutsal değerlerini savunurken ölenlerin şehit kabul edildiği rivayetlerin şerhleri

Bu grubun şerhlerini Tirmizî'nin rivayeti ışığında ele alacağız. Zira ondan gelen rivayette bu guruba ait şehit sınıfları bir arada zikredilmektedir.

1341 - حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ

[302] Aynî, **Umdetü'l-Kârî**, V. s. 175.

[303] Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, V. s. 178.

[304] Aynî, **a.g.e.**, XIV. s. 13.

[305] Aynî, **a.g.e.**, XIV. s. 13.

بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ[306]

1341 - ... Saîd b. Zeyd'den; Resulullah'ı şöyle derken işittim: "Kim malı uğruna öldürülürse o şehittir. Kim dini uğruna öldürülürse o şehittir. Kim canı uğruna öldürülürse o şehittir. Kim de ailesi uğruna öldürülürse o şehittir."

Tirmizî yukarıda verdiğimiz rivayet hakkında; bu rivayeti sahih kabul ettiğini belirttikten sonra, din, can ve aile uğruna ölenin de aynı şekilde şehit olduğunu ifade etmiştir.[307]

من قتل دون ماله: Bu ibareden, malın muhafaza ve müdafaa edilmesi anlaşılmıştır. Yani bu uğurda öldürülen şehittir demektir.[308]

من قتل دون ماله ، فهو شهيد ، ومن قتل دون أهله ، أو دون دمه ، أو دون دينه ، فهو شهيد : Yani kişinin ailesine saldırılsa ve kişi ailesini müdafaa ederken öldürülürse kesinlikle o şehittir. Çünkü o ailesinin ırzını müdafaa ederken, ailesi uğruna öldürülmüştür. Korumaya çalıştığı kişi ister eşi isterse akrabası olsun fark etmez. Dini uğruna öldürüldüğü zaman da aynı şekilde şehittir. Yani "Hâricî'lerle kıtal gibi, diniyle alakalı bir şeyi müdafaa ederken öldürülürse" şehit sayılır. Çünkü bu şahıs dinini müdafaa ederken öldürülmüştür.[309]

---

[306] Tirmizî, **Sünen**, Diyât 21, V. 325, no: 1341.

[307] Zürgânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulbâkî, **Şerhu'z-Zürkânî alâ Sahîhi'l-Muvatta li Mâlik b. Enes,** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996. II. s. 100-101.

[308] Sindî, Ebu'l-Hüseyn Nureddin b. Abdulhâdî, **Hâşiyetu's-Sindî alâ Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru'l-Fikr, y.y. t.y., II. s. 34.

[309] Abdulmuhsin el-Abbâd, **Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud**, XXVII. s. 365-366; Ayrıca bkz. Münâvî, **et-Teysîr bi Şerhi'l-Câmii's-Sağîr**, II. s. 842; Ayrıca bkz. Mubârekfûrî, **Tuhfetu'l-Ehvezî**, I. s.17; Sindî, **a.g.e.** II. s. 34; İbn Battâl, Ebu'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdulmelik, **Şerhu Sahîhi'l-**

Bu hadislerden hareketle ilim ehlinin geneli, bir şahsın malı, canı, ailesi, haksız yere saldırıya uğramışsa, mağdurun bu gâsıbı def etmesi ve onunla vuruşması gerektiği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ancak öncelikle bu belayı en güzel bir yolla savuşturma cihetine gidilmeli, bundan bir sonuç alınamamışsa onunla vuruşulmalıdır. Şayet adam mağdurun canına kasdetmişse kanı hederdir. Yani onu öldürmesinde müdafîye herhangi bir sorumluluk yoktur. Şayet malına ve canına kasdedilmiş ve de bundan da vuruşma dışında bir kurtuluş yolu yoksa ne yapılmalıdır? sorusuna cevaben bir grup; "Mütecaviz, kâfir değilse teslim olmalıdır." kanaatine varırken, başka bir grupsa; "Teslim olursa hayatını kaybeder." demiştir. Bu konuda vârid olan başka hadislerden (fiten hadisleri) hareketle, teslim olmanın vacip olduğunu savunanlar da olmuştur. Şayet yol kesicilere, hırsızlara, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanlara, boyun eğilecek olunursa, azgın mütecavizlerin insanlara düşmanlıkta açık cüret gösterecekleri ifade edilmiştir.[310]

Şayet saldırgan öldürülürse, bu takdirde ne diyet, ne de kısas gerekmektedir. Aile veya din gibi uğruna çarpışılması helal olan her şeyde vuruşanın durumu aynıdır. Zira o da malı ve canı için çarpışan gibidir. Dolayısıyla ona ne diyet ne de kısas gerekir. Kim de bu hususta ruhsatı tercih eder de malını veya ailesini teslim ederse, onun işi Allah'a kalmış olup; Allah'ın onu mazur göreceği ve ona ecir vereceği ifade edilmiştir. Kim de bu hususta karşı koyma ve vuruşmayı tercih ederse, onun için bu hadiste şehadet söz konusudur.[311]

Ayrıca bazı şârihler "Biri size saldırırsa, Âdemoğlunun en hayırlısı gibi ol!"

Buhârî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003, VI. s. 607.

[310] Begavî, **Şerhu's-Sünne**, X. s. 250.

[311] İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l- Buhârî**, VI. s. 607.

(ona karşı koyma) mealindeki hadisle "Kim malı uğruna öldürülürse şehittir." hadisini cem' etme hususunda şunları söylemişlerdir: Biri size saldırırsa Âdemoğlunun en hayırlısı gibi ol. (**كن كخير ابني آدم**)[312] İnsan malını veya ailesini müdafaa ettiği zaman, bu hak bir müdafadır. Karşısındakini öldürse de hak üzeredir, öldürülürse de hak üzeredir ve şehit olur.[313]

Bazı ehl-i ilim, "hırsızla vuruşmanın, can ve malı müdafaa etmenin uygun yolu olduğu" görüşünü naklederken, İbn Ömer'in evinde yakaladığı bir hırsıza kılıcını çekmesini örnek göstermişlerdir. "Hırsız silahla yolunu keserse onu öldür." ifadesi, mütekaddim âlimlerin birçoğu tarafından zikredilmiştir. İmam Mâlik'e, yolculuk esnasında hırsızlarla karşılaşanların ne yapması gerektiği sorulduğunda, şu cevabı vermiştir: "Onlara Allah'ı hatırlatın. Vazgeçmezlerse o takdirde onlar öldürülürler."

Sevrî ve İbn Mubârek de: "Bir dânik (çeyrek dirhem) de olsa onlarla vuruşun!" demişlerdir. Ahmed b. Hanbel ise: "Hırsız size yönelmişse, onunla vuruşun. Yok, eğer ki kaçıyorsa ona dokunmayın." şeklinde açıklama yapmıştır.

Ebu Hanife, başka bir adamın evine girip de, çaldığı mallarla kaçarken, takip edilip öldürülen hırsız hakkında: "Bundan dolayı ona bir şey gerekmez." demiştir.

İmam Şâfî ise: "Kimin malı veya harîmi, şehir veya sahrada haksız yere talep edilirse, zorbayı yaralama ve çevreden yardım isteme hakkına sahiptir. Bu şekilde zorbaya mani olabilmişse onunla mukâtele yapamaz. Şayet zorba mukâteleden

[312] Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXII. 504, no: 19730; İbn Mâce, **Sünen**, Fiten 10, II. 1310, no: 3961; Ebû Dâvud, **Sünen**, Fiten 2, IX. 100, no: 4259; İbn Hibbân, **Sahîh**, Cenâiz 3, XIII. 297, no: 5962; Taberânî, **el-Kebîr**, VIII. 257, no: 8563.

[313] Abdulmuhsin el-Abbâd, **Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud**, XXVII. s. 365–366.

vazgeçmezse, bu takdirde kişinin malını ve canını koruma hakkı vardır. Onu kasten öldürme gibi bir niyeti olmadığı için öldüren şahsa ne kısas, ne fidye ne de kefaret gerekir." demiştir. [314]

Zikredilen hadislerde, ister az ister çok olsun, haksız yere mal almak, gasbetmek isteyenin öldürülmesine cevaz bulunmaktadır ki, bu görüş âlimlerin ekserisinin görüşüdür. Mâlik'in ashabından bazıları; elbise, yemek gibi basit (değersiz ve az) şeyler haksız yere talep edildiğinde, gâsıbın katlini caiz görmemişlerdir. Cumhurun görüşü doğru kabul edilmiştir. Fakat harîmin (eşin) müdafaasına gelince onu savunmak vacip kabul edilmiştir. İmam Nevevî ise, nefsi müdafa esnasında sadırganın öldürülmesi hususunda kendi mezhebinde hilaf olduğunu belirtmiştir. [315]

Bazı sûre ve duaları okumaya devam ederken ölenlerin şehit olduğu ile ilgili rivayetlerin şerhleri:

Haşr suresiyle ilgili rivayetin garip - hasen olduğu tesbiti yanında Tirmizi'nin de aynı görüşte olduğu belirtilmiştir. Şarihlerin ekserisine göre Haşr suresinin zikri geçen ayetlerinin önemi İsm-i A'zam'ı ihtiva ediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Zira "İsm-i A'zam bu ayetler içerisinde bulunmaktadır." şeklinde görüş beyan etmenin yanısıra bu ayetlerle dua ve niyazda bulunmuşlardır.[316]

Yâsin suresi şerhlerinde ise şehit sınıflarını toplu halde belirtmenin dışında herhangi bir açıklamaya rastlanılmamıştır.

---

[314] İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,** VI. s. 608-609; Ayrıca bkz. İbn Cibrîn, **Şerhu Umdeti'l-Ahkâm**, XIX. s. 345.

[315] Aynî, **Umdetu'l-Kârî**, XIX. s. 350.

[316] Mubârekfûrî, **Tuhfetu'l-Ehvezî**, VII. s. 234; Aynî, **a.g.e.**, XXI. s. 271.

Şarihlerin bu açıklamalarına yer verdikten sonra bazı şehit sınıfları hakkında şu değerlendirmeleri yapabiliriz.

صاحب الهدم'in genelde "göçük altında kalma" olarak ele alınmış olduğunu görüyoruz. Bu durumda şerhlerin yazıldığı dönemlerde yer almayan uçak, otomobil, vinç gibi araçlarla, maden ocakları benzeri yerler ele alındığında, acaba grizu patlaması sebebiyle hayatını kaybeden, uçak düşmesi, otomobil, kamyon, otobüs devrilmesi sonucu araç altında can veren; ya da vinç veya dev demir plakalar altında kalanlarla, yaya kaldırımında yürürken kural ihlal eden bir aracın altında hayatı son bulanlar, çarpışan araçlar içerisinde sıkışıp da can verenler, "göçük altında kalan" (صاحب الهدم) şeklinde değerlendirilebilecek midir? Yine toprak kayması ve çığ altında kalanlar da göçük altında kalanlar sınıfına dâhil edilebilir mi? Araştırmamız sonucu ulaştığımız kanaate göre; bu ölümlerden bazılarının genel sebebleri Resulullah (s.a.v.) zamanında bulunmamasına rağmen, "صاحب الهدم" ifadesi içinde mütalaa edilebilir. Zira hadislerde geçen bu sınıfların anlam ve özelliklerini günümüzdeki birtakım olay, hadise ve hastalıklarla kıyasladığımızda böyle bir sonuca ulaşabilmekteyiz. Dolayısıyla bu tür sebeplerle hayatlarını kaybedenlere de şehit dememiz mümkündür.

"صاحب الحرق" ifadesini ele aldığımızda, yüksek voltajlı elekrik akımına kapılanlar da, "yanarak ölen" grubunda mütalaa edilebilir diye düşünüyoruz.

"الملدوغ", kelimesi "hayvan sokması sonucu ölen" şeklinde değerlendirilmiştir. Peki, günümüzde herhangi bir şahıs, herhangi bir kişiyi kimyevi bir madde ile kasden zehirlese ya da herhangi bir insan, gelişmiş ülkelerin veya fabrikaların tabiata bıraktığı atıklarla zehirlenme sonucu ölse, şehit sayılmayacak mıdır? Bunların da

şehit sınıflarına dâhil olma ihtimalleri oldukça yüksek görülmektedir. Zira sahabî ve ulemadan bazılarının Resulullah (s.a.v.) efendimizin şehit olarak vefat ettiklerine dair görüşlerinin dayanağı, Hz. Peygamberin vefat etmeden önce bir yahudi tarafından zehirli bir etle zehirlenmiş olmasıdır. Ashâbdan İbn Mes'ûd ve bazıları aynı kanaate varmışlardır. İmam Zührî de bu kanaatte olanlardandır. Dolayısıyla "Hayber'deki bu zehirli et, Resulullah'ın vefatına sebep olmuştur"[317] şeklindeki kanaatleri, hayvan zehirlemesi dışında "herhangi bir suikast sonucu zehirlenenlerin de şehit olduğu" hükmüne bizi götürmektedir.

Ancak burada önemli bir noktayı unutmamamız gerekiyor: Şerhlerin bazılarında geçtiği gibi gerek suda boğulma, gerek göçük altında kalma gerekse araba kazaları vb. sebeplerle hayatını kaybetme durumları olsun, her halukarda insanın tedbir alması ve kendini bile bile tehlikeye atmaması gerekmektedir. Aksi halde şehit olmak şöyle dursun, âsi olmakta, ya da intihar etmiş sayılmaktadır. Zira Yüce Allah âyet-i kerîmesinde "Kendinizi tehlikeye atmayın." (2/195) buyuruyor. Dolayısıyla gereken tedbiri almayan bu gibi kişilerin, âyete muhâlif davrandıklarından "şehit olma" kapsamı dışında kalmaları kuvvetle muhtemeldir. Bundan dolayıdır ki, son yıllarda ortaya çıkan, İslam dünyasındaki intihar eylemlerin, birer istişhâdi durum olmayıp, aksine "kendini bile bile tehlikeye atma, cana kıyma" yani intihardan başka bir şey olmadığı açıkça görülmektedir. Bu gibilerin ne hakikî ne de hükmî şehit oldukları söylenemez.

"المرأة تموت بجمع" ibaresindeki بجمع kelimesinden muradın; "doğum esnasında, karnındaki bebek nedeniyle hayatını kaybeden kadın" olduğu daha kuvvetli bir

[317] Elbânî, **Daîfu İbn Mâce**, I. s. 123

ihtimal olarak gözükmekterdir. Ancak her ne kadar zayıf gibi gözükse de "bakire olarak" ölenin de kasdedilmiş olabileceği, belirtilmiştir.

"الخار عن دابته" ifadesinden hareketle tedbir almak kaydıyla tersane vb. çalışma yerlerinde yüksekten düşme sonucu gerçekleşen ölümler de biiznillah "şehadet" kapsamında değerlendirilebilir.

"Bineğinden düşüp de ölen şehittir." ifadesinin başka rivayetlerde "Allah yolunda bineğinden düşüp de ölen şehittir." şeklinde geçmesi ele alındığında şu ihtimalleri göz önünde bulundurabiliriz:

İlk olarak; bu hadislerde "Allah yolunda" ifadesinin aslında yer aldığı, fakat bu ifadenin rivayet esnasında sehven zikredilmemiş olma olasılığıdır.

İkinci olarak ise; her iki ifadenin de kullanılmış olma olasılığıdır. "Fi sebilillâh" ifadesi geçen rivayetlere göre, "Allah yolunda cihadda" hayatını kaybedenin şehit olduğu bâriz bir gerçektir.

Yine bu bölüm rivayetlerinde "malını, canını, ailesini, komşusunu ve dini değerlerini müdafaa ederken hayatını kaybedenler" ayrı ayrı ele alındığında şu değerlendirmeleri yapabiliyoruz:

Malı müdafaa mevzusunda;

İslâmî emir ve yasakların, beş hususu korumak üzere gönderildiği göz önüne alındığında; Resulullah'ın (s.a.v.) "Malın için vuruş." emrinin "malın korunması" ilkesiyle birebir ilgili olduğunu görebiliyoruz. Mal edinmek için meşru çalışma, dinimizde bir hak ve görev olduğu gibi, kişinin elde ettiği bu malı dış müdahale ve gasplara karşı müdafaası da yine bir hak ve görev olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hadis-i şeriflerdeki "Malın için vuruş." ifadesi, bu meşru müdafayı te'yid etmektedir. Haksız yere kendisinden bir sa' (1727 gr.) zekât hurması alınan sahabîye, Resulullah'ın (s.a.v.) gerekirse "Onunla vuruş." demesi, müslümanın malı üzerindeki hakkını, kime karşı olursa olsun koruması gerektiğini göstermektedir. Bir sa' (1727 gr.) gibi az bir miktar malı müdafa anlamında vuruşmak câiz olduğuna göre, daha büyük miktarlardaki mallar için vuruşmanın haydi haydi câiz olduğu aşikar bir gerçektir. Dolayısıyla haksızlığa teslim olmak değil, ona karşı konulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Binaenaleyh İslam dininde, "Bir yanağına tokat vurulursa, diğer yanağınıda dön." mantığının bulunmadığı, aksine "Hakkını müdafa et, hatta gerekirse hayatını dahi ortaya koy." ilkesini görmekteyiz. "Eğer sen öldürülürsen şehitsin, öldürürsen de o ateştedir." ifadesi her halukarda da sorumluluğun mütecâvizde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla böyle bir durumda mütecavizi öldürenin, dünyevi olarak mesuliyeti varsa da, uhrevi olarak sorumluluğu bulunmadığı anlaşılmaktadır.

"Ya Resulallah! Biri haksız yere malımı almaya kalkışırsa ne yapayım?" sorusuna, Resulullah'ın (s.a.v.) verdiği cevaptan anlaşılan; mütecavizle hemen vuruşmamaktır. Öncelikle olayı kazasız ve belasız bertaraf etme cihetine gidilmesi gereğidir. Yani öncelikle çevredeki insanlardan yardım istenmeli, bu mümkün değilse kolluk kuvvetlerinden yardım istenmeli, bu da mümkün değilse, şahsen malı müdafa etme cihetine gidilmelidir. Takip edilmesi gereken bu silsileyi günümüz bakış açısıyla beraber ele aldığımızda, büyük bir benzerlik görmekteyiz. Günümüzde malı gasp edilen veya dükkânı soyulan bir şahsın, soyguncuyu etkisiz hale getirirken hayati organlara ateş edip etmediğine öncelikle bakıldığı bilinen bir gerçektir. Bu uygulama kısmen de olsa, hadislerde bize verilmek istenen tutumla paralellik arz

etmektedir.

"Ne kadarlık bir mal için vuruşulabilir?" mevzusunda ise iki ayrı görüş olduğunu görüyoruz. Kimisi "Az bir mal için de olsa vuruşulur." tezini savunurken, kimileri de "Az bir mal için vuruşulamaz, ancak ve ancak çok mikdardaki bir malın müdafaası için vuruşulabilir." görüşünü savunmuşlardır. Azlık ve çokluk görece bir kavramdır. Kimisi için az kabul edilen bir mal, kimisi içinse hayati bir öneme sahiptir. Kanaatimizce kendisi için vuruşulacak malın miktarı bölgelere ve ülkelere göre farklılık arz edecektir. Örneğin, Afrika'da açlıkla iç içe yaşayan insanların önem verdiği mal ve miktarı ile gelişmiş ülke insanlarınınki bir tutulabilir mi? Nitekim bu konudaki hadislerden birçoğu kendisinden rivayet edilen Abdullah b. Amrın, haksız yere arazisine el konulmaya kalkışıldığında, kılıcını kuşandığı gibi, evinde yakaladığı bir hırsıza karşı da hemen kılıcını çekmesi yanında, kendine mani olmaya çalışanlara da sadedinde olduğumuz hadisi irâd etmiştir. Bu her iki olayda da hadislerin tatbiki bir yanını görmekle beraber, "savunulacak mal hakkında herhangi bir sınırlamanın" da belirtilmediğini müşahade etmekteyiz. Şu halde günümüzde karşılaşılan ve hatta zaman zaman da üzücü şekilde son bulan kapkaç olaylarında, çaresiz kalındığı takdirde, malı müdafa etmek ve gerekirse canını ortaya koymanın meşru olduğu anlaşılmaktadır.

Canını, ailesini, kardeş ve komşusunu müdafaa mevzusunda;

Bilindiği gibi canın korunması da, İslam'ın, korunmasını gaye edindiği beş temel hususdan biridir. Dolayısıyla bu meşru bir müdafaadır. Canın müdafaasında kişi, meşru hayat hakkını korumaya çalışırken; kardeş ve komşu gibi kişileri de korumaya çalışmakla, hem meşru hayat hakkının korunmasına yardımcı olmakta,

hem de müminin mümin üzerindeki, "onu tehlikeye atmaz ve onu tehlikeye terk etmez"[318] düsturuna riayet etmektedir. Hayat hakkına, haksız kasda, mümin asla kayıtsız kalamaz; ya da bu uğurda öldürülür ve şehadet şerbetini içer.

Allah sevgisi, muhabbeti (في حب الله) ve Allah uğrunda - yolunda (في جنب الله) mevzusunda;

Şerhlerde, "Allah'ın dinini tebliğ ederken veya onun dinini yaşarken öldürülen kişiler" kastedilmiştir, denilmektedir. Dolayısıyla İslam'ı yaşamaya çalışırken veya tebliğ vazifesini yaparken öldürülenlerin, şehit sayılabilecekleri netlik kazanmaktadır. Buradan hareketle zaman zaman batılı ülkelerde, dini yaşantılarından dolayı saldırıya maruz kalıp da öldürülen müminlerin şehit olduklarını söyleyebiliriz. Şehâdet, bu maktullerin yakınları için en büyük teselli kaynağı olacaktır. Ayıca "emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy'i ani'l-münker yapanların" Allah yolunda oldukları açık bir hakikattir ki, bu ameliye "fî sebilillah" kapsamı içerisindedir. İlim talebesi için de "Allah yolundaki mücâhit gibidir."[319] ifadesi, her iki grubun da rıza-i Bârî yolunda olduklarını ortaya koymakta olup, vefatları halinde şehit ecri alacakları neticesini doğurmaktadır.

Hükmî şehit sınıflarının tefsirlere yansımasına da bir göz attığımızda, sahih rivayetlere yer verildiği gibi, mevzu bazı rivayetlerin tefsirlere girdiğini de görmekteyiz. Keşşâf tefsirinde yer verilen mevzu rivayet buna güzel bir örnektir.

تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ (22) ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ

[318] Buhârî, **Sahîh**, Mezâlim 9, III. 128, no: 2442, Müslim, **Sahîh**, Birr 10, IV. 1956, no: 2564.

[319] Tirmizî, **Sünen**, İlim 2, IV. 325, no: 2647.

لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ (23)

Zemahşerî yukarıdaki ayette geçen "قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى" ifadesinin tefsirinde aşağıdaki şu mevzu rivayete yer vermiştir:

4920 - … "Kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse şehit olarak ölür. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse bağışlanmış olarak ölür. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse tövbe etmiş olarak ölür. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse kâmil imanla mümin olarak ölür. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse önce ölüm meleği onu cennetle müjdeler, sonra da Münker ve Nekir. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse cennete gelinin zevcesinin evine gittiği gibi gider. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse kabrinde cennete onun için iki kapı açılır. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse Allah onun kabrini meleklerin ziyaretgâhı eyler. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesi sevgisi üzere ölürse sünnet ve cemaat üzere ölür. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesine buğz üzere ölürse, kıyamet günü iki gözü arasına: "Allah'ın rahmetinden ümitsiz." yazılmış olarak gelir. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesine buğz üzere ölürse kâfir olarak ölür. Haberiniz olsun ki, kim Muhammed ailesine buğz üzere ölürse cennet kokusunu alamaz."[320]

Bu hadisin mevzu olduğu ve Şîa tarafından uydurulduğu tesbiti yapılmıştır.[321]

Fahreddîn er-Râzî, "قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى" ayetinin tefsirinde

[320] Zemahşerî, **el-Keşşâf**, VI. s. 192

[321] Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdîsi'd-Daîfe ve'l-Mevzûa**, X. s. 424

"Keşşâf sahibi şu rivayetlere yer vermiştir." diyerek aynı mevzu rivayete yer vermiştir. [322]

Ayrıca mezkûr ayetin tefsirinde bu mevzu rivayete, İsmâil Hakkî,[323] Râzî,[324] İbn Kesîr,[325] Âlusî ve Begavî de eserlerinde Keşşâf sahibine atfen yer vermişlerdir. Burada dikkatimizi çeken husus, bu müfessirlerin hepsinin Keşşâf tefsirine atfen bu mevzu hadise yer vermiş olmalarıdır. Binaen aleyh müfessirlerin, hadislere yer verirken atfen değil hadislerin tahric ve tashihini bizatihi yapmalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Müfessirlerin Haşr suresi son üç ayetinin tefsirinde ise sahih hadislere yer verdiklerini görmekteyiz.[326] Râzî de tefsirinde Allah yolunda savaşanlardan bahsettikten sonra; "Şehadet sadece bundan ibaret değildir. Zira Resulullah'tan rivayet edildiğine göre 'karın rahatsızlığından ölen ve suda boğulan' şehittir." diyerek hükmî şehitlere iki örnekle atıfta bulunmakla yetinmiştir.[327]

---

[322] Râzî, Ebû Abdullah Fahruddîn b. Muhammed, **et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâtîhu'l-Gayb**, Dâru't-Tıbâati'l-Âmme, y.y. t.y., XII. s. 431.

[323] İsmâil Hakkı, İbn Mustafa Bursavî, **Tefsîru Ruhi'l-Beyân**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, y.y. t.y., VIII. s. 239.

[324] Râzî, **a.g.e.**, XIII. s. 431.

[325] İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', y.y. 1999. VIII. s. 1999.

[326] Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, VIII. s. 1999; Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Âzîm ve Sebi'l-Mesânî**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y XXII s. 155; Begavî, **Meâlimu't-Tenzîl**, Mektebetu'l-İslâmiyye, Beyrut, 1983.VII. s. 19; Kurtubî, **Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân**, XVII. s. 1.

[327] Râzî, **a.g.e.**, I. s. 1493.

C. GÜNCEL FETVALAR

Hadisleri şerhler bölümünde ele alırken ilk dönem ulemasının yaklaşımını ortaya koymaya çalışmıştık. Bu bölümde ise günümüz âlimlerinin konuya yaklaşımlarını ve nasıl ele aldıklarını belirtme açısından bazı fetva ve İslamî araştırmaları özetle sunacağız. Öncelikle günümüzün en riskli hastalıklarından biri olan kanseri ele aldığımızda şunları söyleyebiliriz:

Kimi âlimler kanseri "mebtûn" kelimesi içerisinde değerlendirirken kimileri de kolerayı aynı kategoride değerlendirmişlerdir. Çünkü bu hastalık karın bölgesinde vaki olduğu gibi aynı zamanda ishale da yol açmaktadır. Nitekim ilk devir âlimlerinin "mebtûn" kelimesini ishalle açıklamış olmaları bu görüş sahiplerinin temel dayanağını oluşturmaktadır.

Karaciğer sirozundan ölenler hakkında da benzer görüşler ifade edilmektedir. Zira bu hastalık karında gelişen öldürücü bir hastalıktır. Yine akciğer ve pankreas kanserinden ölenler hakkında da umumi olarak, şehit oldukları düşünülmektedir.[328] Günümüz hastalıklarından kanserin en uzun süreli, en elem verici hastalık olması hasebiyle bu hastalığa yakalananlar sabreder ve karşılığını Allah'tan umarlarsa, Allah indinde mükâfat alacakları beyan edilmiştir.[329]

Ayrıca bazı kanser türleri "zâti'l-cenb" içerisinde de değerlendirilmektedir.

---

[328] el-Lecnetü'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, **Fetâvâu'l-Lecneti'd-Dâime**, Risaletü İdâreti'l- Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, Riyâd, t.y., I. s. 656.

[329] **Şühedâ Ümmetî**, Sayı, I. s. 10. (Not: Bu dergiden yapılan alıntı "Dâimî Fetva Konseyi, **Fetâvâ İslâmiyyeti'l-Lecneti'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ**, y.y. h. 1430." isimli eserde yer almaktadır.)

Hac farizası esnasında çıkan yangınlarda ölenler, fabrika yangınlarında hayatlarını feci şekilde kaybedenler, oturdukları şehirde çıkan yangın neticesi yanan binalarda vefat edenler de aynı şekilde şehit olarak kabul edilmiş ve onlara şehit ecri olduğu belirtilmiştir.[330]

Ancak "Herhangi bir şahıs, günah olan bazı şeyleri irtikab ederken, bir evi yaksa ya da üzerine bir bidon benzin dökerek intihara kalkışıp sonunda da hayatını kaybetse şehit sayılır mı?" sorusuna "hayır" şeklinde cevap verilmektedir. Tüberkülozdan ölenler hakkında da, "İnşâallah, şehittir." denilmektedir.[331]

Akrep veya yılan sokmasından ölme durumu sahih hadislerde "Allah yolunda" ifadesiyle beraber yer almıştır. Dolayısıyla Allah yolundaki bir kişinin, henüz savaşamadan herhangi bir hayvan sokması sonucu ölmesi halinde şehit olduğu ifade edilmiştir. Kimi hacılar hac yolculuğunda suda hayatını kaybetmekte, kimi insanlar da deprem gibi bazı doğa olayları neticesinde bina göçüklerinin altında kalarak hayatlarını kaybetmektedirler. Bunların şehit ecri almaları umulmaktadır. Ancak âlimler bir masiyet için deniz yolculuğuna çıkıp da boğulanları istisna etmişlerdir. Bunlar şehit ecri alamazlar. Bazıları da deniz dalgalıyken yolculuğa çıkmayı, kendini tehlikeye atmak olarak kabul etmiştir. Fakat deniz sakin olur da daha sonra dalgalı hâl alırsa o zaman durum farklıdır. Boğulmak üzere olan çocuğunu kurtarıp da kendi hayatını kaybeden kişi hayırlı bir hâtime ile hayatını noktalamıştır. Nitekim bazı kadınlar da yanan eve girip çocuklarını teker teker çıkarırken, yanarak hayatlarını kaybetmektedirler. Yanan evlerdeki kişileri kurtarırken üzerlerine bina göçüp ölenler, dalgalarla boğuşan insanları kurtarmaya çalışırken ölenler, bunların hepsinin

[330] **Şühedâ Ümmetî**, I. s. 14.

[331] **A.g.e.**, I. s. 14.

şehit ecri alacağı umulmaktadır.[332]

Araba kazasında ölenler kendilerini tehlikeye atıcı bir sürüş yapmayıp, kötü bir maksatla da yola çıkmamışlarsa şehittirler. Ayrıca bu kazalarda iç kanama geçirenler "mebtun" kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca araba kazasında ölenler "göçükaltında kalanlara" kıyaslanmaktadır.[333] İster arabanın içinde isterse dışında olsun araba çarpması sonucu ölüm "göçük altında kalma" durumuna benzemektedir.[334]

Kimi ulema da bu bahsi geçen ölümler hakkında "Şehit ecri almalarını umuyoruz." şeklinde açıklama yapmışlardır.[335]

"Şehâdet (intihar) eyleminde ölene şehit denilebilir mi ? sorusuna cevap olarak; bunun istişhâdi bir ameliye olmadığı, bunun bir intihar olduğu dolayısıyla da şehitlikle uzaktan yakından bir alakası olmadığı belirtilmiştir. Bu büyük bir günahtır.[336]

İntihar eylemin gerçekleştirenlerin şehit olduğunu savunanlar da olmakla birlikte getirdikleri deliller arasında konumuz olan hadislerden hiçbiri yer almamaktadır. İntihar eylemini şehâdet kabul edenlerin delillerinden biri Ebû Eyyub el-Ensârî'nin de katıldığı İstanbul muhasarası esnasında bir mücahidin ansızın karşılaşılan bir Bizans birliğine tek başına saldırması gösterilmektedir. Arkadaşları

---

[332] **Şühedâ Ümmetî,** I. s. 14.

[333] **A.g.e.** I. s. 16.

[334] el-Lecnetü'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, **Fetâvâu'l-Lecneti'd-Dâime**, VIII. s. 375

[335] Muhammed b. Abdülaziz b. Abdullah, **Fetâvâ İslâmiyye**, Daru'l-Vatan Li'n-Neşri, Riyad, h. 1413, I. s. 4509.

[336] Abdulmuhsin el-Abbâd, **Şerhu Sünen'i Ebî Dâvûd**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1415, VI. s. 411.

bu fili "kendini tehlikeye atmak" olarak değerlendirince Ebû Eyyub el-Ensârî; Bakara 2/195. ayeti yanlış anladıklarını söyleyerek bu mücahidin davranışını tasvip etmiştir.[337] Bir diğer delil olarak da Bedir harbinde yaklaşmakta olan müşrik ordusuna karşı Resulullah'ın (s.a.v.) "Genişliği göklerle yer kadar olan cennet için kalkın." buyruğuna tek başına ileri atılarak ölünceye kadar çarpışan sahabe örneği verilmektedir.[338]

İstişhadî eylemleri şehadet olarak nitelemek kanaatimizce birkaç açıdan uygun değildir. Zikredilen delillerde düşmanla muharebe eden iki ordudan bahsedilmektedir. Oysaki intihar eylemlerinde sadece düşmana değil genelde sivil ve masum insanlara da zarar verilmektedir. Resulullah'ın savaşta küffar cephesindeki kadın, çocuk ve din adamlarına dokunulmaması uyarısıyla bu durum açıkça çelişmektedir. Ayrıca verilen örneklerdeki şahısların hayatları düşman taaruzuyla son bulurken, intihar eylemlerinde kişi hayatını kendi sonlandırmaktadır. Verilen örneklerde sarahaten şehitlikten bahsedilmemesine rağmen kıyas yolu kullanılarak intiharî eylemler şehadet kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kadar mühim bir meselenin Hz. Peygamber tarafından dile getirilmemesi düşünülemez. Allah tarafından ikmal edilen İslam dininde böylesi bir konunun ya ayet ya da hadisle sarahaten zikredilmesi gerekirdi. Hz. Peygamber onlarca şehit sınıfını zikrederken böyle bir sınıfdan bahsetmemesi bu eylemlerin şehadet olarak kabul edilemeyeceğinin bir göstergesidir.

[337] www. Ümmetiz.biz/index.php?topic=16267, 15 Kasım 2013.

[338] Müslim, **Sahîh**, İmâre 41, III. 1509, no: 145.

SONUÇ

Hükmî şehitlikle ilgili rivayetleri tetkik ettiğimizde rivayetlerin 37 ayrı sahabîden, 214 ayrı isnadla bize ulaştığını görüyoruz. İçerisinde "fî sebilillah" ifadesi yer alan 11 rivayeti ayrı tuttuğumuzda; "Malını, canını ve değerlerini savunurken" ölenlerle ilgili 97; " bazı hastalık ve musibetler sebebiyle" ölenlerle ilgili 71; sadece "taun sebebiyle" ölenlerle ilgili 14; "hastayken", "bazı sure ve ayetleri okumaya devam ederken" ölenlerle ilgili 5'er; sadece "zâti'l-cenb" ve "suda boğulma" sebepleriyle ölenlerle ilgili 3'er; "binekten düşme" ve "sınırda nöbet beklerken" ölenlerle ilgili 2'şer, "ilim tahsil ederken ölme" sebebebiyle de 1 isnad bulunmaktadır.

Rivayetlerin daha çok hangi sahabilerde yoğunlaştığına baktığımızda; Hastalık ve çeşitli musibetlerle vefat edenlerin şehit sayılması ile ilgili merviyyâtta Ebû Hureyre 'den 24, Ubâde b. Sâmit'ten 15 ve Câbir b. Atîk'den 13 rivayet bulunurken; malını, canını ve bazı değerlerini korurken şehit sayılanlarla ilgili olarak; Abdullah b. Amr'dan 29, Sâid b. Zeyd'den 27 ve Ebû Hureyre'den 6 rivayete rastlamaktayız.

Hükmî şehitlikle ilgili hadislerin değerlendirilmesini bölümler halinde ele aldığımızda şu sonuçları elde edebiliyoruz:

Birinci bölüm hadisleri:

1- Birinci bölüm hadisleri yani çeşitli hastalık ve musibetler sonucu vefat edenlerin şehit sayılması ile ilgili rivayetleri ele aldığımızda; bu grup hadislerin esbâb-ı vürûdunda genellikle hasta ziyareti sonrası, Resulullah'ın (s.a.v.) ashabına "Şehit nedir?" sorusunu yönelttiğini görülmektedir. Verilen cevapların hepsinde de "Allah yolunda ölendir." ifadesinin kullanılması, ashabın başka şehit sınıflarından

haberdar olmadığını göstermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımızda da şehitler için "fî sebilillah" ifadesinin kullanılmış olması, ashabın o ana kadar nâzil olan âyetler ve Resulullah'tan dinledikleri hadisler muvacehesinde, şehitlik hakkında "hakiki şehit" haricinde bir bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir.

2- Hadislerde geçen üç, beş, yedi gibi farklı şehit sınıfları, şehitlerin "Allah yolunda öldürülenler." dışında farklı sayılarla zikredildiğini göstermektedir. İlgili rivayetlerde şehit sınıflarındaki bu farklı sayıların ya da aynı sayıda farklı şehit guruplarının zikredilmesinin sebepleri birkaç şekilde düşünülebilir.

a- Bunlardan ilk akla gelen; bir sahabînin vefatı akabinde zikredilen bu şehit sınıflardan bazılarının, yakınını kaybetme hüznü yaşayan kişiler tarafından tam idrak edilememiş veya unutulmuş olma olasılığıdır.[339]

b- Resulullah, (s.a.v.) hükmî şehit sınıflarının çokluğu ve bunların hepsini bir anda ashaba açıklamasının, ezberlemeyi zorlaştıracağı düşüncesiyle şehit sınıflarını peyderpey, bölümler halinde, ashabına aktarmıştır. Dolayısıyla bu şehit sınıflarının farklı sayılarda zikredilmesi hasr için değildir.[340] Nitekim araştırmamız sonucu hükmî şehit sınıflarının 38 kadar olduğu göz önüne alındığında bu ihtimal daha da bir kuvvet kazanmaktadır. Zaten Resulullah'ın (s.a.v.), zaman zaman kendisine yöneltilen "Hangi amel daha faziletlidir?"[341] sorusuna verdiği farklı cevaplarda da, o andaki muhatabına en uygun seçeneği verdiği görülmektedir. Dolayısıyla şehit

[339] Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî,** VI. s. 28; Aynî, **Umdetü'l-Kârî,** XIV. s. 13.

[340] Bkz. İbn Hacer, **a.g.e.,** VI. s. 29; Mubârekfûrî, **Tuhfetü'l-Ehvezî,** IV. s. 146.

[341] Bkz. Tayâlisî, **Müsned**, I. 289, no: 370, Humeydî, **Müsned**, I. 211, no: 103; İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, Salât II. 159, no: 7637 - İmân 23, VI. 156, no: 30308; Dârimî, **Sünen**, Fedâilu'l-Kur'ân 33, IV. 2180, no: 3519; Nesâî, **Sünen**, Sıyâm 2, III. 134, no: 2543; Ebû Ya'lâ, **Müsned,** I. 108, no: 117.

sınıflarının farklı sayılarda zikredilmesini bu kabilden de değerlendirebiliriz.

c- Bir diğer ihtimal de; şehit sınıflarının tümü hakkında Resulullah'a vahiy gelmemiş olmasıdır. Dolayısıyla Resulullah (s.a.v.) Yüce Allah kendisine ne kadarını bildirmişse o kadarını ashabına aktarmıştır. Ulemanın vahyi, vahy-i metlûv ve vahy-i ğayri metlûv olarak ele alması bu görüşü desteklemektedir.[342] Binaenaleyh bu bilgilendirme peyderpey gerçekleşmiştir.[343]

d- Bazı ravilerin rivayet esnasında bazı şehit sınıflarını unutmuş olma ya da karıştırma ihtimali kendini hissettirmektedir.

Bazı hastalık ve musibetlerle ölenlerin şehit kabul edildiği rivayetleri tetkik ettiğimizde "fî sebîlillah" ifadeli rivayetlerle beraber 27 hükmî şehit sınıfı zikredildiğini görüyoruz. Şayet "fî sebîlillah" ifadeli rivayetleri saymayacak olursak, geriye 19 şehit sınıfı kalmaktadır. Bu grupta tesbit ettiğimiz hükmî şehit sınıfları şunlardır:

"Fî sebîlillah" ifadesi yer almayan rivayetlere göre:

1- Tâundan (vebadan) ölen.

2- Suda boğularak ölen.

3- Böğründeki ölümcül bir rahatsızlık sebebiyle ölen.

4- Ölümcül iç hastalık sebebiyle ölen.

[342] Bkz. Şabân Zekiyyuddîn, **İslam Hukuk İlminin Esasları,** s. 81-82, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1996; Atar Fahreddîn, **Fıkıh Usulü,** s. 35-36, Marmara İlahiyat Vakfı Yay. İstanbul, 1988.

[343] Bkz. Aynî, **Umdetü'l-Kârî**, V. s. 175.

5- Yanarak ölen.

6- Göçük altında kalarak ölen.

7- Loğusa iken ölen kadın.

8- Kendinde bulunan bir şeyle (bebekle) ölen kadın.

9- Allah yolunda ölen ya da öldürülen.

10- Dağdan yuvarlanıp ölen.

11- Yırtıcı, vahşi hayvanların parçalayrak öldürüdüğü kişi.

12- Güneş çarpması sonucu ölen.

13- Hayvan sokması neticesi ölen.

14- Bineğinden düşerek ölen.

15- Gam sahibinin ölümü.

16- Sınırda küffara karşı nöbet beklerken ölen.

17- Yatağında Allah'ı zikrederken ölen.

18- Yatağında Allah kelimesinin en yüce, kâfirlerin kelimesinin ise en aşağı olmasını isterken ölen.

19- Mızrak saplanması sonucu ölen.

"Fî sebîlillah" ifadeli rivayetlere göre:

1- Allah yolunda tâundan ölen.

2- Allah yolunda suda boğularak ölen.

3- Allah yolunda loğusalık döneminde ölen kadın.

4- Allah yolunda öldürülen.

5- Allah yolunda bineğinden düşerek (atı ya da devesinin çiftelemesiyle) ölen.

6- Allah yolunda yatağında ölen.

7- Allah yolunda hayvan sokması neticesi ölen.

8- Allah yolunda böğründeki ölümcül bir rahatsızlık sebebiyle ölen.

3- Bu grupta zikredilen hadislerde ortak özellik ve yönler bulabilir miyiz, diye düşündüğümüzde, genelde tedavi imkânı bulunmayan, çok ağır rahatsızlık ve hastalıklarla, çok elem ve ızdırap verici ölümleri görüyoruz. Meseleye bu cihetten baktığımızda, örnek olarak verdiğimiz güncel fetvalarda da görüldüğü üzere, günümüzde ortaya çıkmış olan kanser, aids gibi tedavi imkânı bulunmayan ya da tedavi imkân ve ihtimali zor gözüken ve genelde de ölüme sebebiyet veren rahatsızlıklardan ölenlerin, gerekli tedbirleri almak kaydıyla biiznillah, şehit olarak kabul edebiliriz. Zira المبطون kelimesinin şerhlerdeki izahında yer alan "ishal ve su kaybı" ifadeleri asrımızda her ne kadar oldukça geri kalmış ülke insanları için ölümcül ve zor bir rahatsızlık olsa da, gelişmiş ülke insanları için genelde hayati bir tehlike arz etmemektedir. Hatta şerhlerde "صاحب ذات الجنب" hakkında "Kişinin böğründe çıkan ölümcül bir çıbandır." açıklamalarındaki çıban rahatsızlığı, gelişmiş ülke insanları için hayati bir risk olmaktan çıkmıştır. Konuyla ilgili görüşlerine başvurduğumuz tıb uzmanları; "Günümüzde çıban operasyonları oldukça kolay olup, çıban geçmiş çağlardaki ölümcül olma durumunu kaybetmiştir." tesbitini

yapmaktadırlar. Buna karşın çıban ve ishal gibi rahatsızlıkların tüm dünyada varlığını sürdürmekte olduğu ve kimi insanların da tıbbi yetersizlikler nedeniyle hayatlarını kaybettikleri herkesin malumudur. Dolayısıyla ishal vb. rahatsızlıklar sonucu hayatlarını kaybeden bu insanlar "hükmî şehit" kapsamına dâhil olmaktadırlar.

Hadislerde "karın rahatsızlığı" için hep " المبطون" ifadesinin kullanılmış olması dikkat çekici bir durumdur. Resulullah (s.a.v.) "المبطون" ifadesi yerine ishal vb. hastalık isimlerini kullanabilirdi, ancak kullanmamıştır. Sanki "المبطون" ifadesi kullanılarak "ölümcül karın rahatsızlıklarını içine alan genel bir ifade" kullanılmıştır. Dolayısıyla bu ifade ve onun, şerhlerde de ölümcül bir hastalık olan "ishal" ile izah edilmesi, günümüz dünyasında ishalden daha ağır olan mide, bağırsak kanseri gibi ölümcül rahatsızlıklar sonucu ölenlerin şehit sayılabileceği neticesine bizi götürmektedir; المطعون yani tâundan ölenlerin şehit kabul edilmelerinden hareketle de, tâun gibi salgın ve öldürücü olan, günümüzde ansızın ortaya çıkıp birçok müminin de ölümüne neden olan ölümcül gribal hastalıklar gibi salgın ve ölümcül hastalıkları da bu kabilden değerlendirebiliriz. Çünkü bu hastalıklar hem tâun gibi salgın hem de çözümsüz, öldürücü hastalıkalardır.

Bu üç sınıf (tâundan ölen, karın rahatsızlığından ölen, böğründeki bir rahatsızlık sebebiyle ölen) şerhlerde izah edilirken hep aynı açıklamaların yapılması, konunun belirli bir alan içinde kalmasına yol açmıştır. Bu aslında normal bir durumdur. Zira o devirde insanlarının karşılaştıkları hastalıklar, şerhlerde bahsi geçen hastalıklardı. Şârihlerin, günümüz hastalıklarıyla karşılaşmamış olmaları, günümüz muhaddislerinin bu konulara güncel bakış getirmelerini kaçınılmaz kılmaktadır. Ayrıca mevzumuzun fıkhî bir mevzu olmamasından dolayı da, güncel ve yeni karşılaşılan benzer rahatsızlıklarla bir mukayese yapma yoluna da pek

gidilmemiştir. Belki de bunun sebebi; konuya "teabbudî" bir mesele olarak bakılması olabilir. "Taabbudi konularda ictihad edilemez."[344] kaidesi gereği bu mesele olduğu gibi bırakılmış olabilir. Fakat görüldüğü üzere; bu konu malûmât ve ibâdât kapsamında bir konu değildir, diye düşünüyoruz. Dolayısıyla Resulullah (s.a.v.) zamanı ölümcül hastalıklarıyla, günümüz ölümcül hastalıklarını mukayese etmek, konumuza farklı bir boyut kazandıracak olup, bu noktada özellikle konuyu ele alacak ihlâslı müslüman doktorlara ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz.

4- "Kim hasta olarak ölürse şehittir." rivayeti hakkında "metrûktur" görüşlerinin serd edilmesi yanında, ravilerden İbrahim b. Yahya'nın "Ben hadisi rivayet ederken, kim hasta olarak ölürse demedim. Mûrâbıt olarak (sınırda nöbetçiyken) ölürse, dedim, fakat hadisi benden nakleden râvi hadisi yanlış aktarmış." şeklindeki açıklaması, buradaki sorunun kaynağını ortaya koymaktadır. Kanaatimizce bu hadisin aslı, ravi İbrahim b. Yahya'nın tashihinde belirttiği şekildedir. Şayet "hasta olarak ölen" ifadesini hatalı olarak kabul etmeyecek olursak, her hasta ölenin şehit olduğu sonucuna varırız ki; bu takdirde rivayetlerde geçen "mebtûn" ve "zâti'l-cenb" ifadelerinin pek de bir anlamı kalmamaktadır. Burada bu tezi destekleyici şu tesbiti de yapabiliriz. Rivayetlerde genelde ortak ravi İbrahim b. Yahya'dır. İbrahim b. Yahya'lı rivayet Ebû Hureyre tarikiyle hem "merizan" ifadeli rivayetlerde, hem de "murabıtan" ifadeli Abdurrezzâk'ın rivayetinde yer almakta olup, Abdurrezzâk'ın rivayeti âli isnat teşkil etmesi hasebiyle de daha güvenilirdir. Bu açıdan da bu rivayetin aslı "murabıtan" yani "sınırda küffara karşı nöbet bekleyen" şeklinde olmalıdır.

[344] Bkz. Şabân, Zekiyyuddîn, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, s. 140; Atar, Fahreddin, **Fıkıh Usulü**, s. 63.

İmam Kurtûbî'nin; مريضا ifadesi bütün hastalıkları kapsasa da, başka bir hadiste المبطون ile takyîd edilmiştir." ifadesi konunun mutlak-mukayyed bağlamında ele alındığını göstermektedir.[345] Kanaatimizce bu oldukça zayıf bir ihtimaldir.

Dolayısıyla buradaki şehit sınıfı tektir. O da "Sınırda küffara karşı nöbet beklerken ölendir."

İkinci bölüm hadisleri:

1- Bu bölümde "Malını, canını, ailesini, komşusunu ve dini değerlerini müdafaa ederken hayatını kaybedenler." ile ilgili merviyyâtı ele aldığımızda, malını müdafa ederken hayatını kaybedenin şehit kabul edilmesinde ittifak edildiğini görmekteyiz. Ailesi, dini ve canı uğruna öldürülenin şehit sayılması Ahmed b. Hanbel (Ö. 241) ve Tirmizî'nin (Ö. 279) Saîd b. Abbâs varyantlı rivayetlerinde geçmekte olup her iki rivayetin isnat zinciri son raviler dışında aynı bulunmaktadır.

Ayrıca Abdurrezzâk (Ö. 211) ve Hâris'in (Ö. 282) Abdullah b. Abbâs'dan rivayetlerinde de mal, can ve ailesi uğruna öldürülen sınıflarına ilaveten "Allah sevgisi ve komşusu uğruna öldürülen" ifadeleri yer almaktadır.

"Malını, canını ve dini değerlerini müdafaa ederken hayatını kaybedenler." ile ilgili olarak rivayetlerde yedi şehit sınıfı geçmektedir. Bu hükmî şehit sınıfları şunlardır:

1- Malı uğruna öldürülen.

2- Canı uğruna öldürülen.

[345] Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, V. s. 178.

3- Ailesi uğruna öldürülen.

4- Komşusu uğruna öldürülen.

5- Allah sevgisi dolayısıyla öldürülen.

6- Dini uğruna öldürülen.

7- Zalim hükümdar tarafından öldürülen.

2- *Bazı sure ve ayetleri okumaya devam ederken ölenin şehit sayılması ile ilgili olarak ise iki şehit sınıfı yer almaktadır:*

1- Haşr suresinin son üç âyetini okumaya devam ederken ölen.

2- Yâsin suresini okumaya devam ederken ölen.

Son hükmî şehit sınıfı olarak *"ilimle meşgulken ölen ilim talebesi"* bulunmakta olup burada tek şehit sınıfı bulunmaktadır.

Nesâî rivayetinde geçen مجنون kelimesinin râvi hatası sebebiyle مجنوب kelimesiyle karıştırılmış olma ihtimali yanında, müstansih hatasından da kaynaklanma ihtimali söz konusudur. Rivayetlerde hep "sahib-i zâti'l-cenb" yani مجنوب ifadesi geçmesine karşın sadece Nesâî'de مجنون ifadesi geçmesi ve bu ifadenin başka hiçbir rivayette zikredilmemesi akla bir sehvin ya da müstansih hatasının vaki olduğu izlenimini vermektedir. Zira iki kelime arasındaki tek fark son harfteki tek bir noktadan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla "mecnun" değil de, "mecnûb" yani "ölümcül böğür rahatsızlığından vefat eden"in kast edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca İslam dininin, delileri mükellef yani 'dini konularda sorumlu tutmayışı' da bu tezi destekler niteliktedir.

Birinci bölüm hadislerdeki şehit sınıflarında verilen rakamlara "Allah yolunda

öldürülen.” sınıfının, zaman zaman dâhil olduğunu, zaman zaman da dâhil olmadığını görüyoruz. Bazı rivayetlerde “Şehitler, Allah yolunda öldürülenler hariç şu kadar sayıdır.” denmesine rağmen, verilen sayının ancak “Allah yolunda öldürülenler.” sınıfı eklendiğinde tam olabildiği görülüyor. Aksi halde sayı tutmamaktadır. Bunun sebebinin şerhlerde ele alınmadığını tesbit etmiş bulunuyoruz. “Bunun sebebi ne olabilir?” diye düşündüğümüzde meseleyi birkaç şekilde ele alabiliriz:

Birincisi; raviler ezberledikleri sınıflardan birini rivayet esnasında unutmuş olabilirler. “Allah yolunda öldürülenler.” sınıfı da sayıya eklenince, sayının tam oluşu bu eksikliği telafi ettiği için, unutulan sınıf fark edilememiş olabilir.

İkincisi ise “Allah yolunda öldürülenler.” sınıfı sayının içerisinde olup, eksik bir sınıfın rivayette bırakılmamış olmasıdır.

Sonuç olarak ilgili bölümlerin hükmî şehit sayılarını toplu alarak ele aldığımızda karşımıza şu tablo çıkmaktadır:

Çeşitli hastalık ve musibetlerden dolayı şehitlik :	27
Malını, canını, vatanını ve değerlerini koruruken şehitlik:	7
Bazı sure ve ayetleri okumakla alakalı şehitlik:	2
İlim tahsil ederken ölenin şehitliği:	1
Sınırda nöbet beklerken ölenin şehitliği:	1
Toplam hükmî şehit sayısı:	38

Araştırmamız sonucu tesbit ettiğimiz hükmî şehit sınıflarının genel toplamı

38'dir.

Şehadetle ilgili tüm rivayetlere bakıldığında "şehitlik ve şehit" ifadelerinin sadece bu belirtilen sınıflar çerçevesinde kullanılabileceğini anlıyoruz. Bu çerçevenin dışında herhangi bir ölüm için, müslüman veya gayr-i müslimlerin "Bu şehittir." deme hakları yoktur. Dolayısıyla devrim şehiti, basın şehiti gibi ifadeler yanlış olmanın yanında, İslam dininin ortaya koyduğu bu ulvî kavramı amacından saptırmakta ve sulandırmaktadır.

Resulullah (s.a.v.), "Duâlarınızda samimi olarak şehit olmayı isteyin." buyurmuşken, acaba bizler "hükmî şehit" sınıflarından olmayı, Yüce Allah'tan isteyecek miyiz? sorusunun cevabını, Resulullah (s.a.v.) efendimizin şu mübarek duâlarında buluyoruz. "Ey Allah'ım yüksekten düşmekten, göçük altında kalmaktan, suda boğulmaktan ve yanarak ölmekten sana sığınırım."[346] Başka dualarında da bu zikrettiği dört hususa ilaveten "Aşırı ihtiyarlıktan, şeytanın son nefesde kendisine galip gelmesinden, Allah yolunda kaçarken ve hayvan sokması sonucu ölmekten, Yüce Rabbe sığındığını görüyoruz.[347]

Bu ve benzeri duâlarla Resulullah efendimizin "yanmaktan, boğulmaktan, göçük altında kalmaktan vs." Yüce Allah'a sığınmaları, bize bu tür şehitliklerin istenmemesi gereğini göstermektedir. Şayet bunlar, duâda istenmesi gerekli hususlardan olsaydı, Resulullah (s.a.v.) bunları kesinlikle ister ve ümmetine tavsiye ederlerdi. Zira peygamberler en iyi ve en mükemmeli yapmakla görevli insanlardır.

---

[346] Bkz. Nesaî, **Sünen**, İstiâze 56, VIII. 282, no: 5531 - 5532 - 5533, Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, III. 407.

[347] Bkz. Ebû Dâvud, **Sünen**, Salât 9, II. 92, no:1552, Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXI. 101, no: 14975-14976.

Şu durumda burada yüce Allah'ın ümmet-i Muhammed'e büyük bir lütuf ve rahmetine şâhit olmuş oluyoruz. O Allah ki; zekât oranının kırkta bire indirilmesi, oruçta sahurun verilmesi gibi pek çok hususta Ümmet-i Muhammed'e, Habîb-i Kerîm'i hürmetine birçok özel lütufda bulunmuştur. Suyûtî şerhinde de "bu kadar çok şehitin önceki ümmetlere verilmediği" ifade edilmiştir. İşte hükmî şehitlik de o ilâhî lütuflardan biri, hatta belki de en önemlisidir. Allah "İnsanlara karşı çok ama çok merhametlidir, fakat insanların çoğu bunu bilmiyorlar." Allah'ın, Ümmet-i Muhammed'e, önceki ümmetlerden çok daha fazla lütufta bulunduğu açık bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed Abdullah b. Humeyd b. Nasr el-Kissî, **el-Müntehab min Müsned-i Abd b. Humeyd,** Dâru Bülensiye, y.y. 2002.

Abdullah b. Mubârek, Ebû Abdurrahman, **el-Cihâd**, et-Tunûsiyye, Tunus, 1979.

Abdulmuhsin el-Abbâd, **Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1415.

Abdurrezzâk, Ebu Bekr b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, **Musannef,** el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, h.1403.

----------, **Tefsîru'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1409.

Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Müessesetü'l-Kurtuba, Kahire, t.y.

Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd, **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Âzîm ve Sebi'l-Mesânî,** Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Atar, Fahreddin, **Fıkıh Usulü**, Marmara İlahiyat Vakfı Yay. İstanbul, 1988.

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, **Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî,** Müessesetü Nâdir, Beyrut, h.1427.

Azimâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak, **Avnu'l-Ma'bûd Şerh-u Süneni Ebî Dâvud**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1415.

Begavî, Ebû Muhammed Hüseyn b. Mesûd, **Şerhu's-Sünne**, Mektebetu'l-İslâmiyye, Beyrut, 1983.

----------, **Meâlimu't-Tenzîl**, Dâru Tayyibe li'n-Neşri ve't-Tevzîi, y.y. 1997.

----------, **Hadîsu Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî**, ed-Dâru'l-Usmâniyye, Amman, 2003.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Dâru'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, Haydarâbâd, h. 1344.

----------, **es-Sünenü's-Sağîr**, Dâru'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, Haydarâbâd, h. 1344.

----------, **Şuabu'l-Îmân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1410.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Basrî, **Müsned**, Mektebetü'-l Ulûmi ve'l-Hikem, Medine, 1988.

Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl, **el-Câmiu's-Sahîh**, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân, **Sünen,** Dâru'l-Kütüb'i'l-Arabî, Beyrut, h.1407.

Devrakî, Ebû Abdullah Ahmed b. İbrahim, **Müsnedu Sa'd b. Ebî Vakkâs**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamî, Beyrut, h. 1407.

Ebû Avâne, Yakub b. İshâk el-İsfirâyînî, **Müsned**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.

Ebû İshâk, İbrahim b. Harb el-Askerî, **Müsnedu Ebî Hureyre**, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, y.y. 2006.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, **Sünen**, Matbaa Mustafa el-

Bâbî, Mısır, 1952.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsılî, **Müsned**, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dımeşk, 1984.

----------, **el-Mu'cem**, İdâretu'l-Ulûmi'l-Eseriyye, Faysal Âbâd, h. 1407.

Elbânî, Muhammed Nâsuruddîn, **Daîfu İbn Mâce**, Müessesetü Garrâz li'n-Neşri ve't-Tevzî', Kuveyt, h.1423.

----------, **Sahîhu ve Daîfu'l-Câmii's-Sağîr**, Dâru'l-Meârifi'n-Nizâmiyye, İskenderiye, t.y.

----------, **Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb**, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd, t.y.

----------, **Silsiletü'l-Ehâdîs'i-d-Daîfe ve'l-Mevzûa ve Eseruhe's-Seyyiu fi'l-Ümmeti,** Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1992.

----------, **es-Silsiletü'd-Daîfe**, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd, t.y.

----------, **Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha**, Mektebetü'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad, 1995.

Hâris, Ebû Usâme et-Temîmî**, Müsned,** Merkezu Hıdmeti's-Sünneti ve's-Sîreti, Medine, 1992.

Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, **Târîhu Bağdâd**, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002.

Heysemî, Nurreddîn Ali b. Ebî Bekr, **Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid**, Merkezu Hıdmeti's-Sünneti ve's-Sîreti, Medîne, 1992.

Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr, **Müsned**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nemrî **et-Temhîd limâ fi'l-Muvattai mine'l-Meânî ve'l-Esânid**, Müessesetü'l-Kurtuba, t.y.

İbn Battâl, Ebu'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdulmelik, **Şerhu İbn Battâl alâ Sahîhi'l-Buhârî**, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003.

İbn Ca'd, Ebû'l-Hasen Ali b. el-Ca'd b. Ubeyde el-Cevherî, **Müsned**, Müessesetü Nâdir, Beyrut, 1990.

İbn Cibrîn, Abdullah b. Abdurrahman b. Abdullah, **Şerhu Umdeti'l-Ahkâm**, Dâru's-Samîî Li'n-Neşri ve't-Tevzî', y.y. h. 1416.

İbn Ebî Âsım, Ahmed b. Amr ed-Dahhâk eş-Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-Mesânî,** Dâru'r-Râye, Riyad, 1991.

----------, **el-Cihâd,** Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, Medine, h. 1402.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, **Musannef fi'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr,** Dâru'l-Kıble, y.y. t.y.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî,** Dâru'l-Meârif, Beyrut, h.1379.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, **Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Belbân**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, t.y.

İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, **Sahîh**, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1970.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', y.y. 1999.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, **Sünen**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y. 1953.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem el-Mısrî**, Lisânu'l-Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut, t.y.

İbn Râhûye, İshak b. İbrahim b. Mahled el-Hanzalî, **Müsned**, Mektebetü'l-İmân, Medine, 1991.

İbn Şihâb, Ebû Bekr Muhammed b. Müslim ez-Zührî, **Müsned**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986.

İsmâil Hakkı, İbn Mustafa Bursavî, **Ruhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, y.y. t.y.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.

Mâlik b. Enes, **el-Muvatta**, Müessese Zeyd b. Sultan, Abu Dabi, 2004.

Muhammed, İbn Abdülaziz b. Abdullah, **Fetâvâ İslâmiyye**, Daru'l-Vatan Li'n-Neşr, Riyad, h. 1413, I. s. 4509.

Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan b. Beşîr el-Ezdî, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrût, h.1423.

Mübârekfûrî, Ebu'l-Alâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim, **Tuhfetü'l-Ehvezî bi Şerh-i Cami'i't-Tirmizî**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

----------, **Kenzu'l-Ummâl fî Süneni'l-Ekvâli ve'l-Ef'âl**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, t.y.

Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdurraûf, **et-Teysîr bi Şerhi'l-Câmii's-Sağîr**, Mektebetu'l-İmâmi'ş-Şâfiî, Riyad, 1988.

----------, **Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, **es-Sahîh**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y. h.1955.

Nesaî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Dâru'l-Mektebetü'l-Arabiyye, Beyrut, 1991.

----------, **Sünen**, Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmî, Haleb, h. 1406.

Nesefî, Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Dâru'l-Kelimu't-Tayyib, Beyrut, 1988.

Nevevî, Muhyiddîn Yahyâ, **el-Minhâc fî Şerhi Müslim b. Haccâc**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, h. 1392.

Özsoy, Ömer ve Güler, İlhami, **Konularına Göre Kur'ân**, Fecir Yay. Ankara, 1997.

Râcihî, Abdulaziz b. Abdullah, **Şerhu Cami'i't-Tirmizî,** Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, t.y.

Râğıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed, **Câmiu't-Tefâsîr,** Külliyyetü'l-Êdêb, Câmiatu Tanta, 1999.

Râzî, Ebû Abdullah Fahruddîn b. Muhammed, **et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâtîhu'l-Gayb**, Dâru't-Tıbâati'l-Âmme, y.y. t.y.

Rebî', İbn Habîb b. Ömer el-Ezdî, **el-Câmiu's-Sahîh (Müsned)**, Dâru'l-Hikme, Beyrut, h.1415.

Saîd b. Mansûr, Ebû Osman el-Horasânî, **Sünenu Saîd b. Mansûr**, ed-Dâru's-Selefiyye, Hindistan, 1982.

Sindî, Ebu'l-Hüseyn Nureddin b. Abdulhâdî, **Hâşiyetu's-Sindî alâ Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru'l-Fikr, y.y. t.y.

----------, **Hâşiyetu's-Sindî ale'n-Nesâî**, Halep, 1986.

Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr, **el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetuhu,** el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1979.

----------, **ed-Dibâc Şerhu Sahîh-i Müslim el-Haccâc**, Haleb, h.1406.

----------, **Şerhu Sünen-i İbn Mâce,** Gadîmî Kütübhâne, Karatşî, t.y.

Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, **Müsned**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1400.

Şâşî, el-Heysem b. Küleyb, **Müsned**, Mektebetu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, Medine, h. 1410.

Şeybânî, Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk, **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, Dâru'r-Râye, Riyâd, 1991.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, **el-Mu'cemu's-Sağîr**, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1985.

----------, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, Dâru'l-Harameyn, Kâhire.1415.

----------, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, Mektebetü'l-Ulûm, Musul, 1983.

----------, **Müsnedü'ş-Şâmiyyîn**, Müessesetü'r- Risâle, Beyrut, 1984.

Taberî, Muhammed b. Cerir, **Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kurân**, Müessesetü'r- Risâle, y.y. h. 1420.

Tayâlisî, Ebû. Dâvud, **Müsned**, Dâru'l-Meârif, Beyrut, t.y.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, **Sünen,** Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, t.y.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. Seriyy, **Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu**, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut, 1988.

Zekiyyuddîn, Şaban, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (Tercüme: İbrahim Kafi Dönmez) Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1996

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr, **el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl,** Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, h. 1407

Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulbâkî, **Şerhu'z-Zürkânî alâ Sahîhi'l-Muvattâ li Mâlik b. Enes,** Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

Dâimî Fetva Konseyi, **Fetâvâ İslâmiyyetü'l-Lecneti'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ**, y.y. h. 1430.

el-Lecnetü'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, **Fetâvâu'l-Lecneti'd-Dâime**, Risaletü İdâreti'l- Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, Riyâd, t.y.

www. Ümmetiz.biz/index.php?topic=16267.

ÖZET

DAĞLIOĞLU Ufuk, "Hükmî Şehitlikle İlgili Rivâyetlerin Tedkîki", Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bünyamin ERUL, Ankara, 2014.

Araştırmamızda öncelikle şehitlikle ilgili ayetlere akabinde de hakiki şehitlikle ilgili rivayetler ve anlamlarına yer verilmiştir. "Hükmî şehitlik" ile ilgili rivayetler ise iki ana başlık halinde ele alınmıştır.

1- Hastalık ve çeşitli musibetler sebebiyle şehitlik.

2- Malı, canı ve vatanını savunurken şehitlik.

"Hastalık ve çeşitli musibetler sebebiyle şehitlik" bölümünde ayrıca müstakil olarak zikredilen şehit sınıflarına da yer verilmiştir.

"Sınırda nöbet beklerken ölenin şehitliğ"i "hasta olarak ölenin şehitliği" ile alakası nedeniyle beraber ele alınmış ve buradaki hatalı rivayete işaret edilmiştir. Rivayetlerde en erken kaynak esas alınarak ortak metinlere yer verilmiş, akabinde de ilgili isnadlar kronolojik olarak sıralanarak gerekli açıklamalar yapılmıştır. Rivayetlerin 37 ayrı sahabîden, 214 farklı isnadla bize ulaştığı görülmüştür. Ayrıca hükmî şehit sınıflarına tablolar halinde yer verilmesi yanında hadislerin doğru anlaşılabilmesi için şerhlere, fıkhî mezhep görüşlerine ve güncel fetvalara da yer verilmiştir. "Şehit ecri alanlar." ile ilgili rivayetlerin konumuzla alakasının olup olmadığının tespiti yapılmıştır. Neticede 38 hükmî şehit sınıfı tespiti ile birlikte bazı şehit sınıflarının güncellenmesi ve tefsirlerde yer alan bazı mevzu rivayetler ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

Daglioglu Ufuk, An İnvestigation of Reports Related to Judicial Martyrdom in Sunni Sources Master's Thesis, Supervisor, Professor Doctor Bunyamin Erol, Ankara, 2014

In our research, firstly Quranic verses related to martyrdom and, then secondly, real martyrdom related reports and their meanings are studied.

The 'Judicial martyrdom' related reports are examined under two headings:

1. Martyrdom as a result of illness and various calamities
2. Martyrdom while protecting property, life, or nation.

In the chapter, "Martyrdom as a result of illness and various calamities", mentioned categories of martyrdom are also independently studied.

Due to their connection, the "martyrdom of the soldier on guard duty" and "the martyrdom of the diseased" are examined together, and here faulty reports are pointed out. Taking the earliest sources as a basis, the reports are studied in joint texts. Afterwards, the related chain of narrations are presented with necessary, chronologically ordered explanations. From the reports, narrated by thirty-seven different companions, is evident that two-hundred-and-fourteen different variand have reached us. Additionally, judicial martyrdom categories are presented in table-form, and to enable the correct understanding of the reports – Quranic commentaries, judicial views of the traditional legal schools, and contemporary fatwas are also studied. Later, whether the reports related to "achievers of the rewards of martyrdom" are relevant or not is determined. In the conclusion, alongside the determination of thirty-eight martyrdom categories some martyrdom categories have

been updated, and together with examined Quranic commentaries, canard reports are presented.